

Олександр
Ірванець

САТИРИКОН–ХХІ
Олександр ІРВАНЕЦЬ
САТИРИКОН-ХХІ

РІВНО/РОВНО
(Стіна)
Нібито роман

РОВНО — обласний центр Соціалістичної Республіки України. Кількість населення — 120 тис. чол. за переписом 2001 р. Розвинуте сільськогосподарське машинобудування, льонопереробна промисловість.

При підтримці та потуранні реакційних сил ЗУР і ряду держав Європи західна частина міста насильницьким шляхом відторгнута зі складу СРУ і являє собою окреме політичне утворення під юрисдикцією ООН. Населення Західного сектора Ровно — 150 тис. чол. на вересень 2001 р. Економіці Західного сектора Ровно притаманні всі хиби

та недоліки капіталістичної системи господарювання: високий рівень безробіття, інфляція, корупція. Грошова одиниця Західного сектора Ровно — гривня ЗУР. Соц. — демократична партія Західного сектора Ровно — 2,4 тис. чол. Давні демократичні та національно-визвольні традиції.

Короткий довідник з економічної географії Соціалістичної Республіки України.

Київ: Політвидав, 2002

*Нема на світі України,
Немає другого Дніпра...*

Т. Шевченко

*Олафові Мюнцбергові, чоловікові
з-потоїбіч Стіни присвячую*

*** * ***

Не такого вже й раннього ранку погожого вересневого дня письменник Шлойма Ецірван прокинувся з якимсь дивним передчуттям. Щось йому наснилось, якісь тьмяні образи, химери іще клубочились десь у сонному мозку, все глибше поринаючи у підсвідомість і не даючи себе висмикнути чи бодай доторкнутися до себе.

Письменник Шлойма Ецірван рвучко сів на ліжку й обсмикнув піжамну куртку, яка задерлася аж під пахви. Жовта каракатиця каштанового листка, прилипнувши до шибки іззовні, повільно сповзала-спускалась донизу. У відчинену квартиру хрипкувато придихав вітерець. Письменник вишпортався з ковдри й босоніж почалапав до підвіконня, похапливими жестами сліпця намацав пачку сигарет і запальничку. Головне тепер — це припалити не фільтра, а тютюн. От уже й очі розплющуватись починають потрохи. Так, і що воно тут? Туманець в голові, туманець і за вікном. Ох, не треба було вчора з тим Маульвюрфом по третю пляшку їхати... Та й по другу не обов'язково було. Ну та вже що сталося, те сталося. Десь там, у шафі, був ефералган. В кухні щось гупнулось об підлогу. Це Боніфаций стрибнув зі столу. Що там можна робити, на столі?.. Після вчо... Ох, як же воно важко. Ось вони, наслідки безпутства й невлаштованого життя. Два тижні минуло, звідколи Оксана, залишивши йому на столі роздратовану записку: «Як тобі така важлива твоя творчість, то можемо пожити певний час окремо», відбула Клеванським коридором до батьків, у тихе село на Волині. Шлойма лише плечима знизав — окремо, то й окремо...

Японський будик в узголів'ї ліжка дрібно заверещав. Так і є — 7:49. Сімка й сімка у квадраті.

Забобонний ти чоловік, Шлоймо. І то усе життя, від самого дитинства.

Зашкварчала у склянці мінералки зелена пілюля ефералгану. Зашверготіла, застрибала вгору-вниз між бульбашками. Засичала змією кава, підступаючи джезві під горло. Ззаду Боніфацій ткнувся головою десь під коліно. Голодний, звірюко? Зараз, зараз, тільки каву зніму з плити. Десь там ще «Віскас» лишався для тебе. Трохи більше як півбанки. Від запаху м'ясива тілом пересмикнув блювотний спазм. Ось тобі вчорашній «Джоні Вокер»!.. Ху, відпустило. Це вже, напевно, ефералган почав діяти. Тепер можна й кави.

Розкришуючи крекера, письменник Ецірван визирнув у кухонне вікно. Туман потроху розвіювався, проступали жовті обриси каштанів у внутрішньому дворі. Дальша половина двору була відгороджена під автостоянку готелю «Європейський-Гоф», і там поміж чорними та сріблястими лімузинами походжав довготелесий охоронець у сірому френчі. Ближче сюди, до будинку, поміж каштанами було вкопано кілька металевих лавок, вкритих зараз ранковою росою, а поміж лавками — пісочниця з підвологлим піском, у якому забуто синіло пластмасове дитяче відерце. Всього шість п'ятиповерхових будинків, стулившись у каре, оточували двір. Праворуч, у глухому кутку подвір'я, запітнілими від роси

корпусами сивіли трійко автомобілів з місцевими номерами, певно, власність когось із заможніших мешканців будинку. «Ночі стали вже холодними, — промайнула думка. — Оце б до лісу вирватися, по гриби, десь на Волинь. Треба буде після прем'єри запросити Георга з Ізабеллою...»

І раптово якось повернулась навколо уся дійсність велетенським циферблатом, і всі опуклості й виступи увійшли у відповідні пази. «Це ж сьогодні! Сьогодні прем'єра. О пів на дев'яту зустріч з Маульвюрфом у театрі. А зараз уже п'ять, ні, шість хвилин на дев'яту. Саме залишилось чверть години на гоління. І то, якщо швидко. Добре, хоч театр під боком, лише вулицю перейти...»

Письменник Шлойма Ецірван, зробивши останній ковток кави, брязнув філіжанкою у дзеркальну мушлю мийки, де вже громадилося чимало скляного, металевого й порцелянового посуду. «Після прем'єри, все після прем'єри...» — пробурмотів він сам собі під ніс і вже твердим, не шаркаючим кроком попрямував до ванної кімнати.

Вийшов звідти він хвилин за десять, ще прикладаючи до обличчя рушника й розливаючи навколо міцні пахощі доброго колоніального одеколону «Олд Спайс». У шифон'єрі вибрав біло-синю смугасту сорочку та сірі вельветові штани. Трохи повагавшись, узяв з вішалки ще й новеньку джинсову куртку. «А смокінга й метелика

ми увечері одягнемо...» Іще одну-дві хвилини Шлойма в роздумах тупцяв помешканням, то тут, то там знаходячи й запахуючи до кишень гаманця, сигарети, ключі, носовичка, запальничку та інший дріб'язок. Потім, уже в передпокої, він знову повиймав усі ці речі з кишень, перевіряючи, чи чогось не забув. Урешті там же, у передпокої, перемкнув телефон на автовідповідач і, гукнувши котові: «Боні, ти тут за старшого!», захряснув двері й вийшов на сходи.

Припалюючи сигарету, боковим зором зауважив, що у бляшаній поштової скриньці на стіні ліворуч щось біліє крізь круглі дірочки в її металевих дверцятах. Це вже, значить, і ранковою поштою обнесли. Чи, може, нехай лежить, зачекає до вечора? Але ні, треба подивитися, що воно там. Поштовий ключик, ось він, пристебнутий на менше кільце до ключа від квартири. Так, ну і що там? У глибині скриньки — кілька газет і листівок-рекламок із сезонних розпродажів у місцевих супермаркетах. Але спереду, просто за дверцятами, які щиро відвисли на скособоченій петлі, — білий конверт з марками СРУ і штемпелем «Ровно. Почтамт». На місці адреси отримувача — «Тов. (закреслено) Ецірван Ш. В., Зах. сектор Ровно, вул. Полуботка, буд. 8, кв. 45».

Так. Адреса відправника: Ровенське обласне управління зовнішньої та внутрішньої міграції

населення СРУ Ровенської обл. Дата на штемпелі відправлення — двотижневої давності, 2 вересня, точніше — «2 сентября», ледь прочитується по бляклому чорнильному штампові. Ну, так, у межах одного міста, звідти, з-за Стіни, лист мусив добиратися два тижні. Авжеж, західнорівненський штемпель сьогоднішній, нічний, усе правильно. І над ранок лист уже тут. Все вірно. Отож... Та що це таке...

Конверт був заклеєний грубо і густо чимось схожим на світлий сургуч, щоб не шукати неприємнішого порівняння. Шлойма мусив просто надірвати його по короткому краю. Вміст конверта — складений удвоє аркушик бурого канцелярського паперу, ще й приліпився ізсередини. Шарпнувши сильно, але обережно, письменник Ецірван таки відділив внутрішнє від зовнішнього й розгорнув надірваного аркуша, на якому під шапкою управління зовнішньої та внутрішньої міграції, одразу після відбитого друкарським способом і закресленого скорочення «Ув. тов.» йшов текст, надрукований на машинці з російським шрифтом, тож літера «е» означала саму себе, а також і «є», а цифра 1 виконувала функції літер «і» та «ї».

«Ув. тов. (закреслено) Ецірван
Шлойма,

проживаючий у м. Ровно, західний сектор, вул. Полуботка, буд. 8, кв. 45. Ровенське обласне управління зовнішньої та внутрішньої міграції населення повідомляє Вам, що, згідно з тристороннім договором про статус Західного сектора м. Ровно та відповідно до графіка роботи пропускних пунктів, Ви маєте право на 1-денне (одноденне) відвідання м. Ровно у четвер 17 вересня з 10 год. до 19 год. Пропускний пункт № 1 на вул. Леніна працює з 10 год.

Старший Інспектор
Ровенського ОУЗВМН
*Нерозбірлива закорючка
(Колтунець)».*

Перебігши листа очима, Шлойма похапливо зиркнув на годинника з календарем на циферблаті: Sept. 17 Thurs. Так, це сьогодні. До всього ще бракувало лише цієї поїздки. Але їхати треба.

Запихаючи листа з конвертом до кишені, письменник Шлойма Ецірван майже бігцем вискочив з під'їзду, скурнув ліворуч і, перетнувши проїжджу частину вулиці Полуботка в тому місці, де вона з'єднувалась з коротюсінською вулицею Правди (при тому, що вулиця Свободи залишилась

у східній частині міста), перед тупим носом тролейбуса третього маршруту, обминувши каналізаційного люка з яскравою оранжевою кришкою, збіг асфальтованим пандусом до службових дверей міського театру. Там він привітався з черговим і, пройшовши через коридор, службовим ліфтом піднісся на третій поверх, де одразу напроти ліфта знаходились приймальня і кабінет головного режисера. У кабінеті на Ецірвана чекав гостьовий (запрошений) режисер, світило західноєвропейської сцени Георг Маульвюрф, схиливши свою лисо-розпатлану голову на руки.

Коли Шлойма увійшов, гостьовий (запрошений) режисер підвів йому назустріч обличчя з очима, повними страждання.

— Морген! — гукнув йому з порога Шлойма.

— Тобрий... ранок! — з паузою поміж словами озвався Маульвюрф. — Ми з тобою тобре посиділи фчора... Туже тобре...

— Я трохи захопився, вибач. — Шлойма хотів одразу скінчити з «розбором польотів». — Може, й не треба було тієї... третьої пляшки...

— О-о-о! — Маульвюрф закотив очі під лоба й знову опустив голову на стіл. За кілька секунд він підвів обличчя, вже дещо спокійніше. — Сарас має прийти Ісабелла. У нас остання консультація. Ти хотофий?

— Я хотофий... — Шлойма не хотів тягнути, він вирішив одразу й остаточно прояснити ситуацію. — Георгу, я оце щойно отримав дозвіл з того боку. Ну, з Ровно, розумієш? Дозвіл на відвідання моєї родини. І це має бути сьогодні. Георгу, якщо я тобі... якщо я не конче мушу бути присутнім...

— Ти нітшого мені не мусиш, — так само з натугою в голосі відказав йому гостьовий (запрошений) режисер. — От тільки... Гаст ду альказельцер?..

В цю мить двері кабінету протяжно рипнули і в них з'явилася Ізабелла Штольц — прима південнонімецької сцени, молода зірка театрів Баварії та Баден-Вюртембергу.

— Гальо-о! — проспівала вона, широко всміхаючись і водночас сторожко позираючи на Шлойму й Маульвюрфа.

— Привіт, — поспішно відповів їй Шлойма й переадресував до неї питання-прохання Маульвюрфа. — Може, ти маєш алказельцер?

— О, йа, йа, натюрліх. — Ізабелла з розмаху шваркнула об стіл своєю сумочкою, від чого та розкрилася навстіж. «Скільки-то всякої всячини вміщається у жіночих торбинках», — подумав Шлойма, споглядаючи, як Ізабелла між ключів, пудрениці, кількох тюбиків губної помади, пачки серветок, якихось квитанцій та іншого мотлоху

знаходить нарешті таблетки у сріблястій обгортці.
— Бітте, — простягла вона їх Шлоймі.

— Це для Георга, — кивнув Шлойма, й актриса простягла ліки режисерові. Той поклав їх перед собою, сторожко налив у склянку води з графина. Потім підвів погляд на Ізабеллу й Ецірвана:

— Сітайте, чого стоїте?..

Ізабелла присунула собі стільця, сіла на нього й почала згрібати назад, до сумочки витрушені на стіл скарби. Шлойма, залишившись стояти в неї за спиною, видобув з пачки сигарету. «Вже третя сьогодні», — відзначив собі подумки.

— Я фчора виставиф остаточнo ліхт... топто світло. — Маульвюрф надпив десь зо чверть склянки і тепер, дивлячись на вміст посудини, повільно ворушив губами. Потім залпом вихилив усе до решти і втупився своїми світлими очима кудись у далечінь, за вікно. — Отше, ти хочеш їхати туди?.. — вказав він кивком голови в напрямку свого погляду, за дахи готелю «Театральний-Редіссон».

— О! Вас іст льос? Що діється? — жваво закутила Ізабелла своєю гарною голівкою. — Хто їде туди?

Українську вона опанувала ліпше від Маульвюрфа, бо мусила грати тією мовою на сцені.

Тому відмінки в неї майже завжди збігались, а німецький акцент був ледь-ледь відчутним.

— Він хотче їхати туди... — Маульвюрф уже трохи живіше ворухив язиком. — Він отримаф дозвіл на ф'їзд. На фітфітання своєї ротини...

— О! Пріма!.. — радісно зблиснула очима Ізабелла, та одразу ж налякано їх округлила. — Але ж... але ж там... ти можеш не повернути... ся звідти...

— Ну ні-і... — протягнув Шлойма, виймаючи з рота сигарету. — Я їм нічим не насолив, та й взагалі. Навіщо я їм там потрібен?

Маульвюрф раптом прикрив рота пухкою долонею і випустив (таки ротом) зайве повітря. Шлойма подивився на нього розуміюче — самого щойно попустило.

— Тоді ми шфітко провотимо нашу нарату. Я вчора остаточно виставиф сфітло і пітігнаф сфук!.. І ще (Маульвюрф вимовляв «штше») — я снайшов отин цікавий хіт... я мушу с фама потілитися...

Шлойма й Ізабелла приголомшено подивились на режисера. «Цікавий хід» у день прем'єри, коли все вже підготовано, багато разів перевірено, підігнано й відшліфовано. Тоді це має бути і справді щось надзвичайне або незвичайне. Тим часом Маульвюрф підвівся з-за столу.

— Тож мусите йти сі мною! — прорік він досить велично й попрямував до дверей.

Ізабелла підвелась, і, трохи повагавшись, все ж залишила свою сумочку, повісивши її на спинку стільця. Шлойма пішов останнім. Маульвюрф котився попереду й, натиснувши кнопку ліфта, вже озирався на актрису й драматурга. Коли двері ліфта зійшлися за ними, гостьовий (запрошений) режисер дістав з кишені маленького ключика і встроїв його в одну з кнопок на панелі, знайшовши відповідну шпарину. «Дивно, я ніколи не звертав уваги на те, що у ліфті театру є ще й така кнопка», — подумав Ецїрван, спостерігаючи ці маніпуляції. Тим часом кабіна ліфта рушила униз, та рухалась трохи довше, ніж звичайно, їдучи до першого поверху.

— Ми їдемо у підвал... — чи то ствердно, чи запитально промовила Ізабелла, пускаючи очі під лоба й перебігаючи поглядом зі Шлойми на Маульвюрфа й навпаки. — Навіщо?

— Так! — Маульвюрф усміхнувся. — Я маю вам щось (штшсь) покасати. Тсе і є мій неспотіваний хіт. Закольотники у тругій стсені с'являтимуться не з-за лаштункіф, а с-піт семлі, с-піт сцени. Я тсе притумав уночі... — Режисер змовницьки зиркнув на Шлойму. — Після того, як пішоф від тебе.

— Ти ще міг думати про постановку? — Шлойма не прикидався, він був щиро здивований.

— Я уфесь час тумаяю про тсе. — Маульвюрф прибрав посмішку з обличчя, а ліфт зупинився і відчинився.

Перед ними лежав підвальний коридор, давненько і брудненько штукатурений, із запилюженою цементною підлогою. Режисер впевнено пішов уперед, звернув за ріг, у довше коліно підземелля, і пришвидшив крок. Ізабелла тепер мусила майже бігти. Шлойма йшов позаду, широко ступаючи по цементній долівці, роззираючись то під ноги, то навкруги. Праворуч у стіні виявились металеві двері з непрозорим віконцем і номерним замком на них. «Прямо сейф якийсь, а не двері, — встиг подумати Шлойма та ще вхопити краєм ока англомовну табличку, що починалась великими літерами „ATTENTION!“ — Ото вже європеїзація, чорти її хапай, через присутність у місті двох сотень чужоземних — ха-ха, переважно польських — солдатів навіть у підвалах театру вже з'являються написи їхньою лінгва-франка...»

Тим часом вони вже досягли кінця коридору. Маульвюрф потягнув на себе ще одні залізні двері, й усі троє опинились у великому кубі майже порожньої зали, де лише попід стінами стояло кілька дерев'яних лав, а металеві сходи вели кудись під стелю. Маульвюрф задоволено зупинився руки

в боки й, показавши очима на люк угорі, урочисто прорік:

— Ми піт самою стеною. То є хіт до оркестрової ями!..

— І для чого було тягти нас з Ізабеллою сюди? Теж мені — знахідка... — Шлойма вже починав мерзнути і згадав, що зранку з'їв лише одного крєкера з кавою. Треба б десь заскочити поснідати. Всередині легенько смоктало.

А Маульвюрф, перейшовши на рідну німецьку, заходився пояснювати Ізабеллі, як саме вискочать на сцену озброєні заколотники, коли її героїня, ведуча телепрограми, розпочне у прямому ефірі інтерв'ю з ватажком терористів. Георг вимахував руками, як вітряк, Шлойма вирізняв з його скоромовки лише «лінкс» та «рехтс», та ще часом «цум байшпіль». Ізабелла покійно кивала головою й підсипала своїх запитань швабським діалектом. «Яка вона дошнплива, ця німецька порцелянова лялька», — з раптовою неприязню подумав Шлойма й сам собі здивувався: чого це я так на Ізабеллу? Та з-під споду впливла згадка про дозвіл на в'їзд туди, за Стіну, про клопоти, з усім тим пов'язані, впливла й усе пояснила. «Ага, ось чому я дратуюся...»

Дратуватися й нервувати і справді було від чого. В'їзд і виїзд поза межі Стіни (а в Шлойминому випадку йшлося саме про виїзд)

регламентувався Тристоронньою угодою про Західний сектор і був у край складним. Через кожен з двох пропускників на схід, а містилися вони в місцях перетину Стіни й вулиць Соборної-Ленінської та Бандери-Московської, дозволявся необмежений і безперешкодний проїзд як громадян СРУ, так і громадян Західної України. Вважалося, що вони проїждять транзитом, і це полегшувало всі процедури. Але для мешканців самого Західного Рівного існувала величезна кількість обмежень та заборон, — мусила ж навколишня, «оточуюча» в найпрямішому значенні цього слова, СРУ якимось покарати цих запродавців-відступників, котрі окопалися прямо у них під носом, під прикриттям ворожого війська. Щоправда, військо було переважно польським (одна рота десантників) і зовсім ледь-ледь німецьким (взвод технічного обслуговування і кілька офіцерів-консультантів), що, втім, не заважало компартійній ровенській газеті «Червоний прапор» називати Західний сектор міста не інакше, як «окупованою територією».

Саме цілком випадковій інспекційній поїздки спостерігачів НАТО на Тучинський військовий полігон, котра співпала з наступом українсько-російського альянсу зі сходу, й завдячувало Західне Рівне своїм існуванням. Налякані європейські офіцери встигли на своїх

джипах дістались до обласного центру і з офіцерського містечка вже за мостом через Устю зв'язалися зі своїм керівництвом у Брюсселі. Брюссельські генерали, порадившись і з'ясувавши, що уряд України вже вилетів з Києва до Львова, потрактували ситуацію аж надміру серйозно. Чотири терміново вислані військово-транспортні пузаті «Боїнги», переповнені вояками в камуфляжі, за півтори години після вильоту важко приземлялися один за одним на бетонці Рівненського аеропорту, який, за щасливим збігом обставин, також знаходився у західній (точніше — південно-західній) частині міста, обіч від Дубенського шосе. Війська щойно утвореної СРУ, увійшовши до міста, зупинились у його центрі, спостерігши антени рацій бельгійських і французьких десантників за акуратно вкладеними лантухами з піском по той бік площі Незалежності. А за кілька місяців Рівне перетнула Стіна.

З боку Східного Рівного, чи то пак Ровно, як знову офіційно іменувалося місто, в'їзд до «Західного сектора», за твердженням все того ж обкомівського друкованого органу «Червоний прапор», був «вільним і практично необмеженим», чим доволі часто — двічі-тричі на місяць — могли користуватися вищі посадовці обкому партії з дружинами, а також співробітники спецслужб — по двоє, але без дружин. Вони щедро оформляли собі

відрядження до ЦК Соціалістичної партії Західного Рівного й потім витрачали добові на розваги та подарунки, підхарчовуючись у готельних номерах привезеними з собою рибними і м'ясними консервами. Отоварювались вони в дешевих супермаркетах навколо стадіону, скуповуючи одяг, взуття, парфуми й магнітофони для автомобілів. Якоїсь помітної, суттєвої шкоди вони не чинили, тож місцева влада теж не надто переймалась цими візитерами, сприймаючи їх як неминуче лихо й зосереджуючи свою увагу в першу чергу на західних туристах, котрі прибували й прибували, прагнучи на власні очі побачити, сфотографувати й помацати нову стіну, яка знову перегородила Європу. Світові туристичні агенції розробляли нові маршрути, які пролягали навпростець з Берліна в Рівне, а вже потім — до Львова, Франківська, Чернівців чи інших містечок ЗУР. «Вперед у минуле!» — закликали рекламні проспекти.

«Потрібно купити джинси», — чомусь подумав Шлойма й аж пересмикнувся від недоречності: які джинси? Ти п'ять років не бачив рідних, випадково заночувавши тієї фатальної літньої ночі в гостях на Ювілейному. На ранок місто розділилося, і тролейбуси вже не ходили. Жоден транспорт не ходив, не тільки тролейбуси. Блокада тривала понад два роки, а потім потрохи вас, «західних», почали пускати туди, в східну

половину вашого міста. За весь цей час ти отримав два коротких листи від матері, здвоєні аркуші зошита в клітинку, поплямлені чорними штемпелями цензури. Ти й приблизно не можеш тепер уявити собі, як вони там живуть, що роблять і чого потребують.

Тим часом Ізабелла й Маульвюрф, усе ще жваво шпрехаючи поміж собою, нарешті почали крок по кроку посуватись до виходу із підземної зали. У їхній розмові раптом виникали україномовні фрагменти — слова й цілі речення. Та це був лише текст п'єси — п'єси Шлойми Ецірвана «Програма передач на післязавтра», яку сьогодні увечері творчий геній Георга Маульвюрфа має нарешті явити на сцені театру, отут, у них над головами, і де Ізабелла мала головну роль — теледикторки Олесі. Цю п'єсу Шлойма несподівано для себе створив торік, коли три його комедії, які він сам інакше як «п'єсами для читання» не називав, з несподіваним успіхом навіть не пройшли — прокотилися сценами Німеччини, Франції і Нідерландів. Маульвюрф був постановником однієї з тих комедій у мюнхенському Каммершпіле, вони познайомились, коли Шлойма приїхав на прем'єру, першого ж вечора напилися й заприятелювали. Георг жваво цікавився ситуацією в обох частинах України й особливо — в розділеному місті Рівному, а коли з'явилася найперша нагода, негайно приїхав,

справив у міській раді якнайкраще враження й під своє гучне ім'я отримав можливість постановки у Вільному театрі міста Рівного, як вже офіційно іменувався на той час колишній облмуздрамтеатр.

Отримавши кошти на постановку від департаменту розвитку культури в Західному Рівному, Маульвюрф, на загальний подив, обійшовся місцевими акторами, жорстоко з ними, щоправда, воюючи і сварячись. Лише виконавицю головної ролі він запросив з-за кордону. Ізабелла у свої неповні тридцять була вже знана в Європі й трохи поза її межами, бо встигла до того часу знятись у двох-трьох голлівудських мелодрамах. Бульварні видання типу газет «Вечірнє Рівне» доволі гучно коментували її прибуття до Західного сектора, але на час підготовки до вистави преса дала актрисі спокій, бо Ізабелла не вешталась нічними клубами, не робила гучних заяв і не заводила коханців. Вона ґрунтовно й ретельно взялась опанувувати українську мову і вже за місяць говорила доволі пристойно, навіть з легким поліщуцьким акцентом. Зателефонувавши до Шлойми й почувши від Оксани, що чоловіка немає вдома, вона могла шокувати Шлоймину дружину запитанням типу «А куди вун пушов?» або «А кули вун прийде?», аж поки Шлойма остаточно втратив терпець і наказав Ізабеллі не мавпувати жінок, що

продавали чорниці на базарі, а слухати радіо й телевізійних дикторів.

Майбутню прем'єру Маульвюрф розкручував з притаманною йому помпою. На сьогоднішній вечір було запрошено журналістів з багатьох світових пресових органів та інформагенцій, величезні рекламні щити — бігборди — з кучерявою голівкою Ізабелли стріляли по очах обивателя ледь не на кожному перехресті Західного Рівного, кабельне телебачення на всіх своїх каналах щопівгодини крутило тридцятисекундні ролики довгоочікуваного шедевра. Для Маульвюрфа це був його шанс, його крок — постановка спектаклю місцевого автора у географічній точці на самому вістрі «буферної зони». Бо ж його такий гучний і скандальний імідж, ретельно плеканий упродовж років, останнім часом починав підупадати.

Й ось зараз цей анфан терібль західноєвропейського театру голосно сопів, пробираючись підвальним коридором у напрямку ліфта. На середині коридору, біля металевих дверей зі скляними віконцями він раптом зупинився і повернув до Шлойми своє червонясте обличчя:

— Чи ти мошеш дати мені сигарету?

Шлойма сьгнув до кишені, витяг звідти пачку й, відкривши її, простягнув гостьовому (запрошеному) режисерові. Той поліз до пачки своїми оцупкуватими пальцями і, пом'явши кілька

сигарет, таки витяг одну з них, розправив і встромив собі між губів. Ізабелла, яка цього разу йшла попереду всіх, уже встигла повернути за риг, до ліфта. У ту мить, коли Шлойма клацнув запальничкою перед носом у Маульвюрфа, звідти, з-за рогу, з'явилися і попрямували до них дві цибаті постаті у сіро-зелених строях. Шлойма через плече Маульвюрфа розрізнув у них червоно-білі нашивки на рукавах. Це були польські вояки обмеженого контингенту ООН у Західному Рівному, які разом з німецьким взводом невідь для чого перебували в «обгородженому місті» згідно з Тристоронньою угодою. Тяжко було собі уявити, кого й від чого здатні були захистити ці дві неповні сотні двадцятилітніх юнаків, очолювані десятком не набагато старших офіцерів, у разі нападу зі сходу чи звідкись іще. Та, схоже, хлопці у мундирах і самі не вельми переймалися цим питанням, проводячи вільні вечори в численних пивничках і кав'ярнях вздовж набережної Усті, залицяючись до місцевих дівок і подеколи зчиняючи бійки з місцевими поліщуками-поліціантами. Їхні офіцери у той самий час проводили дозвілля на дещо вищому рівні — в ресторанах та на прийняттях, що їх час від часу влаштовувала міська адміністрація. Саме на такому прийнятті, куди він був запрошений з Маульвюрфом та Ізабеллою, Шлойма познайомився з майором Петером Зоммером, русявим, аж білим,

німцем, шанувальником німецької поезії недавно проминулого двадцятого сторіччя. Добре прийнявши на груди, майор декламував на балконі «Die schöne Stadt» — «Гарне місто» Георга Тракля, декламував ні для кого, у вечірній простір. Ецірван знав цього вірша в перекладі Тимофія Гаврилів а й підхопив нетверезим голосом:

І дівочий острах в брамах
Зрить життя шовки розлогі.
Тріпотять уста вологі,
І дівчата ждуть у брамах...

Потім на двох з майором було випито ще кілька літрів пива і довго, трохи не до ранку, тривало розвітання на лавці під вікнами Шлойминого помешкання, коли й сигарети потрохи закінчувались, а приязнь одне до одного все зростала. Звідтоді Зоммер часто телефонував, призначав зустріч у якійсь кав'ярні, щоб похвалитися свіжим номером того чи іншого німецького поетичного журнальчика тиражем 200 або щонайбільше 500 примірників, щойно надісланим йому з дому, з Нового Ульму матінкою-пенсіонеркою, колишньою вчителькою німецької літератури.

— Тякую, Шлоймо, я вже припалиф-ф... — потрусив його за рукав Маульвюрф. Запальничка в

руці нагрілась і припікала у пальці. Замислився, гальмо ти наше. Пардон, Еншульдігунг.

Дві постаті в мундирах уже наблизилися впритул і тепер тактовно чекали, відступивши до стіни, щоб дати режисерові з драматургом змогу пройти. Вже майже розминувшись з солдатами, Шлойма підвів погляд в обличчя одному з них, і раптом вояк, зустрівшись з ним очима, весело підморгнув Шлоймі, так блискавично, що вже за мить це здавалось якимось оптичним обманом у тьмяно освітленому просторі підземного коридору.

Вже у ліфті, дивлячись на світляні кнопки, які вертикально згасали одна по одній на панелі, Шлойма знову жахнувся, упіймавши в голові думку, що застрягла і крутилася там, мов рефрен: «Потрібно купити джинси».

І поки кабіна ліфта повзла угору, вниз, у підвалі, постаті в сіро-зелених мундирах, неначе зробивши кілька статутно-танцювальних па, крутонулись на підборах і завмерли перед неширокими сталевими дверима, майже непомітними у сірій бетонній стіні. Складне віконечко на дверцятах у тьмяному підвальному освітленні відбивало сфери їхніх шоломів.

Три пари джинсів різних розмірів і кольорів було вже куплено й разом з кількома пластиковими торбами інших непотрібних речей вкладено до багажника винайнятої в орендному бюро на Замковій зелененької «Мазди». Перед тим довелося заскочити до банку й випотрошити майже доценту одну з двох наявних у розпорядженні кредитних карток — банкомати у Рівному більше п'ятисот гривень за один раз не видавали. На автовідповідач свого домашнього телефону Шлойма наговорив свіжу й піднесену тираду: «Мене зараз немає, я поїхав до Східного сектора. Повернуся пізно й одразу ж прослухаю ваше повідомлення. Говоріть або стартуйте факс після звукового сигналу». Прокрутивши самому собі тасьму, він знову ввімкнув магнітофона на запис і для чогось іще додав: «Сімнадцяте вересня дві тисячі ...ого року». Щось підказувало йому, що дата буде важливою.

Витрусивши для Боніфація з коробки величезну порцію «Віскасу», щойно придбаного зі знижкою в тих самих крамничках біля Стадіону, де купувалися джинси та інші гостинці, Шлойма долив котові у миску свіжої води з крана і навіть замінив поролонову підстилку у кошику-будиночку. Боніфацій весь цей час сидів на холодильнику й широко витріщеними очима водив-лупав за

господарем. Шлойма присів на табурет посеред кухні, припалив цигарку.

— Мене сьогодні не буде до вечора, — сказав, пускаючи вузькою цівкою дим у зелені котіві очі. — Нікого не бійся. Але нікому й не піддавайся.

Кіт якось ніби зневажливо примружився.

Закордонний паспорт лежав там само, де й завжди — у коробці з-під взуття на верхній полиці шафи. Взявши його до рук, Шлойма цілком машинально перегорнув сторінки — після двох десятків шенгенських віз і штемпелів місцевих європейських влад про їх подовження іще зо три сторінки паспорта залишалися чистими. Для штампика про в'їзд і виїзд з Ровно мусило вистачити. Якась неприємна думка-передчуття знову застриміла в голові, не даючи, проте, себе конкретизувати. «Що ж то мені снилося цієї ночі?» — спробував зосередитися Шлойма, та свідомість знову розпливлася.

Замикаючи двері на обидва замки, знову зиркнув на «Casio» — чорні кристали показували 9:32. Є ще півгодини на легкий сніданок у якомусь із поближніх кафе, а тоді — на пропускник.

Але вже виїхавши з двору, Шлойма раптово змінив свої наміри, пригальмував біля вуличного прилавка, купив шматок маківника і каву в одноразовій філіжанці й усе це спожив прямо в авті, повільно прожовуючи пирога й присьорбуючи

гарячий, але не вельми міцний напій. Подумки він був уже там, по той бік Стіни, щодня баченої, такої близької, наявної в житті міста й — неподоланної. Там, у рідному і вже кілька років — чужому місті. Невже — чужому? Яке воно тепер? Обласний центр СРУ, хіба не було вже воно чимось таким у роки твого дитинства, молодості? Але ж ні, наївно думати, що там усе повторилося, повернулось точнісінько так, як було. Повного відтворення, здається, досягти все ж таки неможливо... Принаймні багато хто навіть у недавній історії намагався, але ефект був близький до нульового.

З такими думками Шлойма повільно, на першій швидкості під'їхав ззаду до кількох авт, які вишикувались у чергу перед зеленою металево-дротяною брамою пропускного пункту № 1. Заглушивши двигуна, він витяг з пачки ще одну сигарету й, відкинувшись на спинку сидіння, задивився уперед, туди, де за кількадесят метрів рівненькою горизонтальною площиною незрушно стояла вона. Стіна.

Вона постала в ту коротку літню ніч, коли командуванню військ СРУ нарешті обридло протистояння з натовськими підрозділами, які до того часу зміцнили свої лави бронетранспортерами й кулеметами. Пропускні пости вже існували, існувала й колюча загорожа по периметру теперішньої Стіни. Мешканці оточеного Західного

сектора (а війська СРУ, обійшовши місто навколо, вже зайшли далеко, аж за Клевань) ніяк не квапилися вітати хлібом-сіллю визволителів, які так прикро встрягли просто у центрі міста в неподоланну халепу. Колюча загорожа оперезала половину міста від Басового Кута й аж до звивини Усті неподалік залізничного вокзалу. Поза межами цього поясу, в навколишніх колгоспних полях де-не-де іще зберігалися шанці, з яких поблискували один супроти одного скельцями біноклів бельгійські солдати, вояки польського батальйону, який прибув з-за Бугу на підтримку бельгійцям, та — з-за «лінії фронту» — солдатики Армії СРУ, хлопчаки, «реб'ята» з Луганщини й Дніпропетровщини, Чернігівщини й Херсонщини.

Як, одначе, повільно посувається ця черга. Вже хвилин з двадцять тому за дротяну браму в'їхав порожнісінький «Фольксваген-гольф» з двома молодиками, на вигляд — іноземцями. А попереду ж іще джип, автобус з дітьми й поважна стара пара в старенькому «Мерседесі». Пропускний пункт явно не квапиться виконувати своє пряме призначення, себто — пропускати. Там, за брамою, час від часу з'являються постаті у трав'янистого кольору кашкетах, ліниво проходять відтинком видимого простору і знову ховаються у тіні Стіни...

Стіна... Її зводили уночі, при світлі прожекторів солдатички будівельних частин Армії

СРУ, монтуючи-припасовуючи бетонні блоки просто попід бордюром хідника вулиці 17 Вересня, тоді ще Тополевої, ставлячи їх впритул, ці сірі бетонні панелі виробництва місцевого домобудівельного комбінату, залишаючи відтепер недосяжними для мешканців Західного сектора центральний універмаг, Будинок природи, парк імені Шевченка (якому невдовзі присвоїли ім'я Валентини Шевченко, так що й табличок переробляти не довелося — «парк им. Шевченко», й усе тобі), учбове містечко академії водного господарства, стару головпошту, будинок-прасочку, перший пологовий будинок, готель «Мир». Одразу за готелем Стіна робила кілька закрутів, спершу праворуч, в бік вулиці Міцкевича, чомусь ніколи й ніким не перейменовуваної, а потім круте коліно ліворуч, по вул. Тольятті, не міста на Волзі, а італійського революціонера, про що вже мало хто і пам'ятав, майже попід самими вікнами відновленого обкому КПУ повертала на північний захід, перетинала річку Устю (під мостом було встановлено потрійні ґрати, вбиті у дно ріки) і, ще раз повертаючи вже на млинівсько-луцькому перехресті, тяглася далі, оточуючи летовище Рівне-Тинне, частково перегороджуючи Тинне-село, поза яким, перетнувши ще й Дубенську трасу, замикалась у кільце в районі Басового Кута, вже попід самим озером, відділяючи і його на

користь Східного Рівно. Через це Рівне західне мусило розбудовувати систему насипних пляжів упродовж болотистого відтинка русла Усті, який дістався відрізаному анклавові й простягався від басівкутської греблі попід Стадіоном аж до вже згадуваного коліна-перехрестя поза вокзалом. Власне, пляжі понад Устею і місточки Гідропарку — місцевого, рівненського, а не славетного кївського — разом з незчисленими терасами кафе, барів та ресторанчиків — і зробилися в Західному Рівному улюбленим місцем відпочинку городян та прибульців, заїжджих бізнесменів, туристів, спраглих сенсацій «буферної зони» журналістів й усяких інших шукачів романтики, любителів полоскотати нерви. Саме там, понад Устею, в ресторані «Лебідь» учора й почали «відтяжку» Шлойма з Маульвюрфом і вже звідти, гарно підігріті, перенеслися до холостяцького помешкання Ецірвана.

У цей час старенький «Фольксваген-пассат» з двома молодиками, поблискуючи рубіновими задніми габаритами, потрохи виповз крізь відхилену дротяну браму назад і боком прилаштувався перед самим носом у джипа. Водій з пасажиром, хряпнувши дверцятами, вийшли назовні й, зіпершись на капот, запалили. Шлойма опустив скло на дверцятах і висунув голову, дослухаючись.

— У них там саме одинадцята, за їхнім часом, а з одинадцятої — планірка. Сказали, що вона годину триватиме. Або півтори.

Ах, так, східне місто живе ж за тим, попереднім, часом, київським, або ж московським, на годину пізніше. Отже, у них уже давно не десята.

Раптом з-за дротяної брами, зсередини підбігли дві постаті у трав'яних кашкетах і більше жестами, аніж словами, динамічно довели до молодиків якусь інформацію, причому настільки дієву й ефективну, що один з них, притоптавши недопалка, поміж автами швидко наблизився до Шлойминої «Мазди» і, нахилившись до відчиненого вікна, разом з тютюновим смородом видихнув йому в обличчя:

— Вони... там... Кажуть, що прямо зараз можуть пропустити... — Він зробив паузу, вдивляючись письменникові Ецірванові просто в очі. — Можуть пропустити саме вас...

«Мерседес» і джип тим часом уже здали у різні боки, звільнивши поміж собою смужку простору. «Фольксваген» і так стояв боком, а половина дротяної брами прочинилась досередини, і постать у трав'янистому кашкеті, піднісши праву руку, завмерла у відчиненій брамі, поволі відступаючи назад.

— Това... гражда... громадянин Ецірван! — запитально-стверджувальним тоном промовив вугруватий молодший сержант, повертаючи Шлоймі паспорта в розгорнутому вигляді.

Отримавши документа до рук, Шлойма механічно перегорнув сторінки зі штемпелями, але якоїсь нової відмітки про перетин кордону не зауважив. Проте роздивлятися пильніше часу не було, й атмосфера не виглядала сприятливою, тож він, похапцем запхавши паспорта до зовнішньої кишені куртки, швиденько підгазував до наступної будки, на якій за склом трішки навскоси виднілась табличка «Таможенный контроль». У цій будочці сидів інший молодик, уже не у трав'янистій формі, а в сіруватій, з незрозумілими знаками у петлицях.

— Скоко грівень при себе маєте? — запитав він Шлойму крізь віконечко, ще й руку простягнув: — Декларацію пред'явіть, пожалуста.

Декларація! Шлойма згадав, що на в'їзді до брами хтось упхав йому до рук білого папірця, якого він, не заповнюючи, поклав у відкритий бардачок. Нашвидкуруч надряпавши ім'я-прізвище, номер та серію паспорта, він сягнув по гаманця, щоб порухувати гроші, які мав при собі.

Тип у сірій уніформі пожвавішав, навіть вийшов з будочки й, спинившись біля «Мазди», нахилився до віконця:

— Можу купити гривни по вигідному курсу... — довірливим тоном протуркотів Шлоймі у саме вухо, водночас зазираючи до портмоне. — О, а це що таке? — Він елегантним жестом ілюзійніста витяг двома пальцями з гаманця складену вчетверо банкноту сто євро, яку (Шлойма згадав це тієї ж миті) Маульвюрф учора силоміць вручив йому після першої пляшки, бажаючи неодмінно впасти в долю. — Ви що, не знаєте, що ввоз валюти капстран до нас заборонений? Подлежить конфіскації! Ілі, або... знаєте, дуже довго заповнять акт із'яття, я можу просто ці деньки у вас купити по вигідному курсу в частному порядку. Ось, возьміть, пожалуста. Проїзжайте, до свіданія. Щасливого пребиванія в Ровно!..

Кілька нехитрих маніпуляцій, які супроводжували цей монолог, потривали якихось пару секунд, і ось вже Шлойма, здивовано стискаючи між пальців папірця у сто рублів СРУ (що ж це за курс такий вигідний 1:1?), вилетів за ворота пропускнуго пункту й різко загальмував, чим уник трохи не лобового зіткнення з тролейбусом, який саме розвертався на кільці перед універмагом. Стоп, а куди ж тепер?

А тепер угору, довгим пологим схилом, ген туди, до початку Соборної, яка звідси вже іменується Ленінською, повз центральний, найцентральніший у світі універмаг, на кільці перед яким завмерло кілька побитих життям тролейбусів «Шкода», оточених юрбою потенційних пасажирів, повз кафе «Супутник» (враз пригадався смак тістечка «Лимонне» по п'ятнадцять копійок, з білим верхом, притрушеним якоюсь жовтуватою субстанцією, смак, звичайно, зовсім не лимонний, якийсь пісно-солодкий, борошністий, смак нікелевої монетки-п'ятнадцятки, смак убогого дитинства, супроводжуваного походами на танці у клуб будівельників, бійками з пацанами з Проспекту, вином «Золота осінь» за карбованець двадцять сім, ну а вже лимонним тістечком частувалося дівчинку, з якою класі в сьомому вибирався в кіно у неділю, та досить вже спогадів!), вище за «Супутником» починався парк, цілий ненаписаний роман, три чверті, п'ять шостих, ні, дев'ять десятих юності твоєї, за гранітним метровим бордюром. Після парку, там, де він відступається вглиб від вулиці, — головний корпус гідромеліоративної академії, у давніші часи «водний інститут», в якому навчалась переважна, аж подавляюча більшість твоїх друзів дитинства й

однокласників, далі п'ятиповерхові будинки чи то сталінської, чи хрущовської забудови, помешкання з високими стелями й під'їзди з широкими сходами, якими зручно зносити мерців у трунах, колишніх завідуючих відділами обкому, міськкому чи райкому, облвиконкому, райвиконкому або, у крайньому випадку, якогось управління ДТСААФ, ліворуч — цвинтар Грабник, але вже не для них, не для цих мерців. Для них — Колоденка, колись перейменована на селище Молодіжне, так що й цвинтар у селищі отримав назву «Кладовище Молодіжне», що часом викликало недоречні усмішки у приїжджих, а на Грабнику вже років сорок нікого не ховають. Далі схил закінчується, і вже на рівнині, на узвишші — будинки новішого планування, перехрестя біля друкарні, власне, друкарня так і лишається праворуч, а тобі повернути ліворуч, на вулицю Артема — і вперед, повз двоповерхову лазню з табличкою «Бани», ряди довгих, критих шифером одноповерхових будиночків, називані «лініями», потім праворуч за спорудою дитячої поліклініки, навпроти понурої залізобетонної огорожі овочесушильної фабрики — й туди, у самий майже кінець вулиці Струтинської, у хвіст витягнутого з заходу на схід (саме так, ззаду наперед іде нумерація помешкань) неймовірно довжелезного, аж на дев'ять під'їздів, сірого панельного чудовиська, будинку, що наприкінці

сімдесятих певний час був найдовшим у місті, будинку, з якого кілька років тому ти вийшов до міста, загостював допізна і заночував на Ювілейному, щоб прокинутись в іншому місті, в місті з особливим статусом, там, по той бік Стіни. З дев'ятого поверху, з-за оббитих фальшивою шкірою дверей із тризначним числом на них ступив ти в невідомість, — і на довгі дні, місяці опинився за Стіною. Щоб зараз під'їздити до «свого дому», як давно вже прийнято в нас говорити, хоча у цьому домі тобі належать якихось тридцять п'ять-сорок квадратів, укритих вичовганим блідо-вишневим лінолеумом...

«Home, sweet home...» — приспівують в кіно америкоси у таких от випадках. Цікаво, чи ж батьки знають про твій приїзд? Та, напевно, знають, мусили б їм повідомити. Чекай, хто б це мусив їм повідомити? Ну, як це хто — та ж сама інстанція, котра надіслала тобі дозвіл на приїзд. «ОУзмивон» якийсь, чи як його там. Старший інспектор Колтунець, чия монограма стоїть під друкованим текстом запрошення-дозволу. Або його заступник, заступниця, секретарка яка-небудь. Вони ж на те й існують, ці компетентні органи. Ач, як ти швидко, щойно опинившись по цей бік Стіни, почав думати по-тутешньому. А може, й нема тут ніяких «компетентних органів»? Та ні, де ж їх нема... Швидше можна припустити, що той старший

інспектор, або його заступник, або секретарка просто не потрудилися передзвонити твоїм батькам. Бо що йому/їй, більше за всіх треба? Добре, цю свою думку додумаєш пізніш. Краще поглянь навкруг — оце ж твоя вулиця, якої ти не бачив бозна-скільки. Як попідростали горобини вздовж хідників... І ще — хтось вирвав мальви по під вікнами аптеки. А от вибоїни на асфальті ніде не поділися.

Крутонувши кермо ліворуч-праворуч, Шлойма пригальмував навпроти останнього під'їзду й заглушив двигуна. Береза, яка стоїть впритул до ліхтаря, теж розрослася за ці роки. Шлойма вийшов з авта і через задні дверцята вийняв торбинки з подарунками. Озирнувся на рідну двадцять четверту школу, яка бовваніла в легкому туманці навпроти за дротяною огорожею, — там кілька довгих років довелось викладати мову й літературу в різних класах, від шостого й вище. Аж поки та сама література не забрала його вже назовсім від суспільно корисної праці.

Три пакети зі шматтям не були важкими і вмістилися в одну руку, якраз щоб другою потягти на себе важенні двері на пружині. Двері, помальовані олійною, якогось пластиліново-вохристого кольору фарбою десь у незапам'ятні часи, найшвидше — іще до

перевороту, до поділу двох Україн. За дверима мусили б стояти наступні двері, внутрішні, але їх нема, вони відсутні, вибиті разом з одвірком, і далі — темна прірва під'їзду, сходи, стіни у брудно-зелених патьоках. Кнопка ліфта на спробі натиснення не відреагувала ніяк. Ну що ж, він, цей ліфт, і в ті давні часи працював переважно на великі свята, а тепер, видно, — й поготів. Отож пішечки, степ бай степ, сто п'ятдесят вісім сходинок, колись, іще замолоду, ти порахував їх знічев'я. Прольоти по дев'ять сходинок, а також п'ять сходинок від вхідних дверей до першого поверху — це ж усього сто сорок дев'ять, а де ж іще шість? Не складається... Перерахувати, чи що?

Тим часом вже й четвертий поверх. Наступний проліт — рівно середина шляху, «чотири і півповерху», як ти колись для себе це називав. Половина від дев'яти. За час твоєї відсутності в під'їзді вже від другого поверху з'явилися добудови — додаткові зовнішні двері, щоправда, без замків, лише з клямками, сільськими металевими клямками: натискаєш пальцем гачечка — і двері відчиняються. Як у тому давньому й дещо рогульському анекдоті: заходьте, люди, беріть, що хочете!.. Запилужені вікна в під'їзді скеровані в північний бік, тож світла впускають мало, а прямі сонячні промені взагалі потрапляють сюди лише

кілька разів на рік, у ті найдовші дні червня, коли день триває вісімнадцять годин.

Ну ось нарешті й дев'ятий поверх. Вище — лише вічно вибиті двері на горище й зелені металеві сходи на дах. Плаский дах, вкритий руберойдом, завбільшки з футбольне поле, звідки, напевно, має бути видно дахи й телеантени Західного сектора, вежі готелів і ген аж там, далеко, на обрії — будівлі району Ювілейний, уже не за, а — перед зовнішнім закрутом Стіни.

Доторкування пальцем до кнопки дзвінка не дало жодного аудіорезультату, як і у випадку з ліфтом. Або дзвінок працює ледь чутно, або ж не працює взагалі. А твої ключі, вони так і залишилися висіти на цвяшку в передпокої, там, по той бік Стіни.

— Заходь, сину, — тихо сказала мати, відчинивши перед ним двері навстіж і відступивши на крок, замість кинутись назустріч. — Тебе вже чекають.

З-за матеріної спини, з вітальні в коридор виступили дві квадратноплечі постаті без облич, бо в контражурі.

— Шлойма Васильович? — У запитанні бриніло водночас стверділе ствердження. — Це хара... добре, що ми заздалегідь знали про ваше прибуття. Ми з Миколою Івановичем уповноважені

пригла... запросити вас на відкрите засідання місцевої Спілки письменників!

Тон висловленої пропозиції заперечень не допускав навіть гіпотетично.

Шлойма з торбинками пройшов до кімнати, розсунувши квадратноплечих. Поставив подарунки на стіл, сів на канапу.

— Я приїхав побачитися з рідними. — Намагаючись бути спокійним, подивився знизу вгору на гостей. На світлі вже було видно, що вбрані вони у не вельми зграбно пошиті костюми-двійки та сорочки з краватками. — Так що лишіть мене у спокої, будь ласка... Мамо, а де батько? Де Уляна?

Мати відійшла від одвірка, з-за спин квадратноплечих, присіла на край канапи. На протилежний край.

— Вона хотіла прийти, синку. Але у них у школі захворіла вчителька, російський мовник, і Уляну попросили вийти на заміну. А батько поїхав на Черкащину. Позавчора. Ну а як ти там, синку?

— Я не там, мамо, я вже тут. Ну, обійми ж мене! — вже майже наказав Шлойма, і мати, підсунувшись ближче, пригорнулася до нього. — Мамо, хто це такі? Навіщо ти їх впустила?

— Сину! — Мати зазирнула йому в очі. — Так треба. Поїдь на ті їхні збори. Вони ж не відчепляться.

— Які збори, мамо? Я що, чекав усі ці роки, щоб приїхати сюди і йти на збори? Ти краще розкажи...

Тим часом один з квадратноплечих, той, якого інший назвав Миколою Івановичем, м'яко й тихо перейшов кімнатою і, відхиливши штору на вікні, визирнув униз, у двір.

— Слабенька у вас машина, Шлойма Васильович, — з простодушною іронією в голосі зауважив він. — От у юлі приїжджав од вас, оттуда один... дєятель, так у нього був етот... джип, я не помню... «Пахєро», з переднім і заднім приводом. Зверь-машина.

— Собирайтесь, собирайтесь, Шлойма Васильович, — майже прохальним тоном протягнув від дверей другий квадратноплечий. — Потом, після окончанія засіданія у вас ще буде врем'я пообщатся з родними, з матер'ю.

— Синку, їдь. Я чекатиму. — У материному голосі теж чулися нотки прохання. — Може ж, там не буде довго.

Неназваний досі квадратноплечий біля дверей вже набрав якогось номера на телефонному апараті.

— Ало! Катрушин, ти? Самчук говорить. Ми на Струтинській. Давай сюда «волжану», до последнього под'їзда. І ліфта включи, бо що нам, пешком топать з дев'ятого етажа? У нас же тут гость, із Західного сектора, він ще подумає, що в нас, у Ровно, ліфти не працюють. Давай! Через п'ять мінут виходим.

Микола Іванович відчинив двері на балкон і вийшов. Шлойма взяв зі столу пакети й поставив перед матір'ю.

— Мамо, я ось тут подарунків купив. Джинси для Уляни, для Ілька, і ще...

— Дякую, сину, нащо ти витрачався? У вас же там усе таке дороге. А в нас усе є. Дякую, сину, вона буде рада. — Зазирнувши до пакетів, мати відставила їх на підлогу. — Що там у вас з Оксаною? Як там ви? Не бідуєте?

— Прийшла «волжана», — повідомив Микола Іванович, визирнувши з балкона.

— Ні, мамо, у нас все в порядку. — Розповідати подробиці не хотілось анітрохи. Шлойма рвучко підвівся з канапи й попрямував на балкон. Микола Іванович хотів було перехопити його, але чи то не встиг, чи то не наважився. Шлойма переступив поріг балкона, витягаючи з пачки сигарету. Рука з запальничкою тремтіла.

— О, у вас хороші сигарети! — Микола Іванович всією своєю квадратурою виник поруч, у

вужьких балконних дверях. — Може, вгостите? А то від цього «Космосу» так у горлі дере...

Шлойма простяг йому відкриту пачку, але Микола Іванович, замість узяти з неї сигарету, забрав усю пачку до рук і заходився її розглядати.

* * *

— Га-у-ло-і-сес... І що то воно таке? — Потім він нарешті таки вийняв сигарету, припалив і схилився поряд зі Шлоймою на бетонне опертя.

Сонце десь за будинком добивалося до zenіту. У двір падала довжелезна прямокутна тінь, немов величезне темне вітрило. За дротяним парканом унизу висипали на перерву школярі. Старші діловито курили біля жовтогарячого клена, передаючи сигарету по колу, в той час коли малеча намагалась упоперек стадіону зіграти міні-тайм футбольного міні-матчу. Праворуч бовваніла, затуляючи чверть небосхилу, коробка недобудованого будинку поверхів на п'ятнадцять, зяючи дірками незасклених вікон.

— Кооператив. Ніяк його не достроять. — Микола Іванович упіймав Шлоймин погляд і поспішив пояснити, видихаючи тютюновий дим. — Бо в людей зараз грошей не... не так багато. Але зарплату у нас платять регулярно. День у день.

Вдалині, за полем чаділо їдучим димом міське сміттєзвалище — як і роки, й десятиліття тому. Праворуч, понад Бармацькими ярами багряніли осикові гайки між полів. По об'їзній трасі повзли на Сарни якісь вантажівки й цистерни, фарбовані в понурі військові кольори.

— Пора їхать, Шлойма Васильович. — Микола Іванович затягнувся востаннє і шпурнув недопалка униз.

— Мамо, я ще повернусь! — промовив Шлойма вже у дверях, але мати, дивлячись йому просто в очі, своїми карими в його сірі, заперечливо похитала головою.

Ліфт зі скреготом роззявив свої двері, й усі троє увійшли до заплъованої, а колись лакованої кабіни, де на плити ДВП місцями були грубо набиті несиметричні квадрати фанери. Доки кабіна повзла донизу, Шлойма намагався зосередитись: що далі? Вочевидь, повернутися до матері вже не вдасться. Тоді — що? Відбути це «відкрите засідання» Спілки письменників і від'їздити. Так, треба повертатися. Оце попав, так попав. Але чого б їм тебе затримувати? Та чи мало, з якої причини? Наприклад... Необхідну кількість прикладів можна легко напридумувати просто зараз.

Ліфт востаннє смикнувся і зупинився. Двері розлізлися, й Шлойму підштовхнули назовні, у під'їзд. Знадвору, перед самими сходами, підігнана

впритул до дверей, уже стояла «Волга» світло-сірого кольору з відкритими обома задніми дверцятами.

— За машину свою не беспокойтеся. Вам її возвратять, — оптимістично заспокоїв Шлойму Микола Іванович. — Сідайте. — Він першим поліз на заднє сидіння. Другий квадратноплечий, Самчук, сів останнім, рвучко причинив дверцята наглухо. Кілька разів смикнувшись і пчихнувши, «Волга» рушила.

* * *

Горобини по обидва боки вулиці вже багрянїли пурпуровими кетягами. Хмарне зранку небо, як це й буває в середині вересня, ближче до полудня роз'яснилося. Рідко траплялися перехожі, автомобілів не було взагалі. Праворуч промайнув кіоск з рекламою сигарет «Верховина» без фільтра.

— А пока доїдем, — повернув до нього з усмішкою обличчя Микола Іванович, — можна у вас іще одну сигарету хорошу? І ще ето... — він ніяково затнувся, — ви случайно, там журналів різних не привезли? Ну, з девчонками голими... «Плейбой», чи як вони там називаються. Я би купив, еслі б недорого.

— Ні, не привіз. — Шлойма простягнув йому вже напівпорожню пачку.

— Ну, я просто так поінтересувався.

«Волга» вже минала Палац культури текстильників зі скульптурою «Ткаля» перед фасадом. Шлойма озирнувся. Велетенська жіноча постать сиділа на постаменті, неприродно викрутнувшись, відставивши убік стулені разом ноги. «Вона усе така сама страшенька», — подумалось. Ніби зустрів давно знайому, живу людину після довгої розлуки. А вона така ж сама.

На перехресті з Млинівською авто пригальмувало, об'їжджаючи прикриту жовтогарячим брезентом виямину, котра зяяла посеред бруківки.

— Блін, да коли вже вони ці ями позасипають! Довбають по всьому городу, он і прямо на дорозі вже!.. — Сірники в Миколи Івановича не загорялися, димилися й гасли, і він сердито зачихав їх під денце коробки. Шлойма нахилився вперед і клацнув йому перед носом своїм «зіппо».

— Ето я понімаю, западна техніка, — випустив дим від першої затяжки Микола Іванович, але, зиркнувши поза Шлойму на Самчука, поспішно докинув: — Хотя і у нас не хужі выпускають, на радіозаводі. Тіко їх на експорт гонять, у Білорусію...

— Ти би помовчав про радіозавод перед іностранцем. Це ж секретний об'єкт, стратегічеській, — зронив крізь зуби Самчук.

Микола Іванович хотів щось відповісти, але тільки частіше задихав тютюновим димом.

«Волга» на мінімальній швидкості котилась останнім відтинком вулиці Міцкевича перед Стіною. З довгого крутого спуску Стіна унизу, її закрут від готелю «Мир» до сірого бетонного паралелепіпеда обкому КПУ видавався у крайньому разі добротним бетонним парканом навколо будівництва, але аж ніяк не фрагментом міждержавного (українсько-українського) кордону.

Сповзши до самого підніжжя спуску, авто покотило праворуч, до споруди обкому, й зупинилося біля кубічної, дещо світлішої на колір, але теж бетонної прибудови, що її Шлойма іще з часів єдиного міста пам'ятав як Будинок політосвіти. Пізніше, вже після 91-го року, це приміщення зайняв педагогічний інститут, але тепер...

«Дім ідейної роботи Ровенського обласного комітету Комуністичної партії СРУ», — прочитав він напис на великій чорно-дзеркальній таблиці праворуч від вхідних дверей. Стопчик менших таблиць такого ж самого кольору і стилістики прикрашав стіну будови ліворуч від дверей.

Самчук відчинив дверцята авта й визирнув назовні.

— Приїхали, — неголосно вимовив він.

Шлойма, вийшовши з авта услід за неговірким Самчуком, розім'яв закоцюблі ноги. Його супутники про щось перемовлялися з водієм. Погляд письменника Ецірвана впав на «свердловину» — короткий відрізок труби, що стирчав посеред бруківки, заліплений зверху яскравою оранжевою пломбою. «І тут вони є...» — майнула думка. Такими свердловинами було всіяне всеньке Західне Рівне. Кілька років тому геологорозвідувальні знімки земної кулі з супутника остаточно засвідчили, що найбільше у світі родовище урану залягає строго під розділеним українським містом. Звідтоді під одностайний лемент зелених усього світу в Рівне (у Західне Рівне) й потекли інвестиції, які значною мірою й зумовлювали теперішній розквіт міста. «Розквіт ціною загибелі» — такими заголовками коментувала чергове економічне диво радикальна ліва преса. Що ж до газет у східній частині, то вони всі про таку гарячу тему неначе води в рот понабирали.

Шлойма відвів погляд від свердловини й подивився понад Стіною, яка пролягала ліворуч. Звідси, з боку східного, вона справляла значно серйозніше враження. Не було на її сірій площині зухвалих графіті анархістів і тінейджерів-реперів,

натомість колючий дріт, який щільно йшов її гребенем, нахилений сюди, досередини, на східний бік, виглядав переконливо і загрозливо. Під Стіною й побіля неї не було помітно жодної живої душі, та зиркнувши праворуч-ліворуч, Шлойма зауважив у затінку муру виструнчені постаті в просторих плащах кольору хакі, метрів за сто одна від одної.

За скляними дверима «Дому ідейної роботи» на них уже хтось чекав. Коли Самчук відчинив перед ним двері з полірованими клямками, Шлойма зауважив у просторому холі цілий гурт людей, здебільшого чоловіків у піджаках, світлих сорочках і краватках. Поза їхніми спинами у два ряди стояли столи — не столи, а звичайні шкільні парти зі стільцями по два за кожною. На партах лежали розгорнуті загальні зошити й кулькові ручки, дешевенькі, одноразові, деякі вже потріскані й перев'язані нитками чи обклеєні ізоляційною стрічкою, а ще деякі — погризені з тупого кінця в пристрасному шалі творчого натхнення.

* * *

Тим часом від гурту чоловіків у піджаках і краватках відділився й виступив наперед невисокий лисуватий дядечко з виразним черевцем і простим сільським обличчям. Озираючись на свій колектив, він коротким поглядом встановив тишу і

непорушність у лавах, після чого, кашлянувши, проголосив:

— Увага всім!.. Сьогодні у нас відбудеться зустріч з нашим... як би сказати... колегою... західноровенським автором... літератором... письменником... Ецірваном Шлоймою Васильовичем... який... тимчасово проживає... і працює... у Західному... окупованому... секторі нашого міста...

Три крапки у його прямій мові були тверді й об'ємні. Було навіть чути, як вони, повисівши мить у повітрі, осипаються на підлогу, поцокуючи, немов відстріляні гільзи.

— Ми зараз... по черзі... познайомимося з нашим... гостем... з нашим західноровенським колегою... і потім... ми продовжимо роботу... нашу працю... над якою ми з вами... працюємо... вже тривалий час. Крім того... у нас сьогодні... є й інші гості... інший гість... — По цих словах дядечко з черевцем зробив три кроки назустріч Шлоймі й тицьнув йому свою правицю. — Трохим Зубчук, відповідальний секретар і голова Ровенського відділення Спілки письменників.

Шлойма потис простягнуту йому долоню. Він знав Зубчука іще з часів єдиного міста, але не був знайомий особисто, ніколи не був йому відрекомендований, тож подумав, що той просто не пам'ятає його. Та вже наступний письменник, який

услід за Зубчуком простягнув Шлоймі руку й відрекомендувався: «Петро Тимчук», був у тому, попередньому житті коли не близьким товаришем, то принаймні добрим знайомцем. Років десять тому Тимчук вів відділ культури в обласній молодіжці, писав доволі дотепні фейлетони, і в київському видавництві «Молодь» готувалася до друку збірка його гуморесок. Чи побачила вона світ, Шлойма не пам'ятав.

— Та ми ж начебто знайомі, Петре... — про всяк випадок неголосно й конфіденційно промовив Шлойма до гумориста.

— Ми не можемо бути з вами знайомі, бо наше відділення СП СРУ веде своє нове літочислення тільки після недавньої перереєстрації членів! — відбарабанив у відповідь Тимчук, не кліпнувши жодним з двох очей, а лише спрямувавши прямий, наче багнет, погляд кудись у Шлойми над головою.

— Ну ні, то й ні. Можливо, я обізнався, — так само голосно, в унісон гумористові підхопив і Шлойма. Видно, зараз ліпше і справді першому не признаватись. Хто зна, що у них за правила тут такі.

Наступні письменники, які підійшли знайомитись, виявилися братами або однофамільцями. Коли перший з них назвав своє прізвище, Шлоймі здалося, що він не дочув. Та коли один за одним усі троє по черзі назвалися:

«Гімнюк Василь, Гімнюк Андрій, Гімнюк Микола», Шлойма, затримавши у своїй долоні міцну, короткопалу руку останнього з них, Миколи, все ж таки зважився перепитати: «Може — Гуменюк? Вибачте...»

— У рамках боротьби за повернення до першоджерел та прадавніх витоків нашому прізвищу повернено його первісне значення, вимову і написання, — відрапортував просто Шлоймі в обличчя Гімнюк Віктор. — Наше прізвище «Гімнюк» є одним з найпоширеніших у волинсько-поліському регіоні. Може, тільки Поліщуки можуть зрівнятися з нами своєю кількістю. Або ми — з ними.

Поліщуків, які підійшли знайомитись услід за Гімнюками, було двоє — Юхим і Никифор. Обоє писали прозу, що й підкреслили, потискаючи Шлоймові руку.

— А зараз, — оголосив Трохим Зубчук після завершення процедури потискання рук, — ми пояснимо нашому західнорovenському гостеві, чим ми тут сьогодні займаємося. Вже досить тривалий час колектив Рovenського відділення СП СРУ працює над великим спільним художньо-документальним твором під назвою «Тарас Григорович Шевченко на Рovenщині». Нами ретельно вивчені й проаналізовані у світлі останніх партійних рішень всі документальні згадки про

перебування Великого Кобзаря у нашому краї в складі етнографічної експедиції 1846 року, складено детальні хронологічну й географічну таблиці його переміщень територією сучасної Ровенщини. До теми цієї всі ми ставимось якомога більш відповідально. І слід відзначити, маємо вже непогані напрацювання. Зараз ми ознайомимо нашого гостя... наших гостей з найбільш вдалим фрагментами цього нашого спільного, колективного твору. Хто почне?.. — Зубчук окинув поглядом ряди ввірених йому письменників. — Поліщук Юхим Якович?

Більшість присутніх дружно повернула голови у глиб зали.

— Нехай вам читає той, хто у вас квартири отримує! — раптом різко й гостро відповів Юхим Поліщук, не підводячись з місця.

— Ну, як не хочете, Юхиме Яковичу, то ми когось іншого попросимо, — роздратовано-примирливо промимрив Зубчук. — А на ваш закид я вже раніше пояснював вам усім, що через наявність певних тимчасових проблем у житловому будівництві обком партії видав розпорядження, згідно з яким до особливого розпорядження про скасування цього розпорядження квартири членам нашої спілки будуть надаватися лише посмертно і... і в інших надзвичайних ситуаціях. Але хто ж прочитає нам

свої роздуми про перебування Тараса Григоровича Шевченка у нашому краї? Хоче... хоче це зробити... Гімнюк Микола хоче!.. — майже полегшено оголосив Трохим Зубчук.

Микола Гімнюк взяв з далекої парти зошита з обвислими краями і, повернувшись обличчям до аудиторії, гугнявим одноманітним голосом зачитав: «Дорогою з Корця у Межиріч Тарасові Григоровичу довелося заночувати в селі Синів, тепер Гощанського району. Швидко опускалися на землю сутінки. Яскраво освітлені стояли хати місцевих попів, куркулів і багатіїв. „Ні, не піду я до них проситися на ніч, — вирішив Тарас Григорович, — піду до простих людей“. Він постукав у вікно бідної хатинки на краю села, понад дорогою. Двері відчинилися, й на порозі з'явився Омелько Стецюк, господар цієї бідної хатинки. Тарас Григорович назвався й попросився переночувати. Омелько Стецюк з радістю впустив такого дорогого гостя. („Го-го-го“, — подумки відзначив для себе Шлойма збіг трьох однакових складів.) Хоча діти вже й спали, Омелько Стецюк звелів жінці накривати вечерю на стіл. Жінка Омелькова, Параска Стецюк, з радістю накрила на стіл, що вже мала до вечері — молока, хліба та вареної картоплі...»

— Ану стоп! Ви це молоко викресліть! — сердито втрутився у його читання Зубчук. — Звідки

в тих нещасних трударів молоко, якщо перші тваринницькі ферми в нашій області з'явилися тільки з приходом Радянської влади!

— Як ви до мене таким тоном говорите, то я взагалі не буду далі читати. Я вам не наймався!.. — плаксиво продудонів у ніс Микола Гімнюк і сів на місце, уткнувшись обличчям у розгорнутого зошита.

— Ну що ви справді! Що за колектив!!! — Зубчук, зауваживши, що припустився помилки, намагався виправити ситуацію. — Добре, тут у нас іще поети єсть. Он там, у самому кінці сидить, виходь-виходь, не ховайся, оце у нас Олесь Фіалко, це псевдонім, його справжнє прізвище — Баранюк, студент педучилища, дуже перспективний молодий поет, учасник республіканської наради, давай-но, прочитай щось для гостей, отого свого віршика... того вірша, ну, про юрбу!

Веснянкуватий худорлявий юнак з відстовбурченими вухами й крупними передніми зубами, що робили його схожим на виснаженого ховраха зі шкільного зоокуточка, не примусив себе довго впрошувати й, виступивши убік від парти, задекламував:

Невже це так довіку буде?

В наш час утвердження добра

Є люди.

Є чудові люди!

А є юрба!..

Багаторука і столика, —

Хіба від неї є пуття?

Бо ж скільки геніїв великих

Вона цькувала за життя!

Зате нездар, цей людський пил вона

Понад собою вознесла,

Натішилась, награлась — кинула,

В своїй байдужості страшна...

«Як би оце звідси вийти непомітно... — майнула у Шлойми думка, яку він квапливо від себе відігнав, проте вона негайно повернулась. — Бо скільки тут літературою катуватимуть? Годин зо три, не менше...»

Олесь Фіалко-Баранюк у цей час саме дочитував свої віршовані мініатюри про весну, яка в молодого поета символізувала відродження й пробудження всього нового, свіжого, чистого і прогресивного:

І незабаром вже проллються

Дощі великі і малі.

Неначе вічна революція,

Весна крокує по землі!..

— Добре, Олесю! — благословив його відповідальний секретар і голова Ровенського відділення в одній особі. — Ростеш. Скоро будемо вже думати про якісь публікації в місцевій періодиці. Рівень твій вже дозволяє.

— А ще я хотів би закінчити свій виступ... — перебив його зненацька юний поет своїм високим надтріснутим голосом, — зверненням до нашого шановного гостя!

Вся письменницька аудиторія, ніби не вірячи вухам своїм, приголомшено підвела голови і спрямувала погляди хто на Шлойму, хто на Фіалка.

— Шлоймо Васильовичу! У старих ровенських газетах, в обласному архіві я розшукав ваші перші поетичні публікації! Повертайтеся в поезію, Шлоймо Васильовичу! Ви ж так прекрасно починали. Я читав ваші ранні вірші своїм однокурсникам... і однокурсникам. Їм усім дуже подобалося. Ваша інтимна лірика, ваш «Вальс для Наталки» — я його напам'ять знаю:

Я не спеціаліст в словеснім камуфляжі.

Любов за грати слів сховати я не зміг.

В запльованім піску на басівкутьській пляжі

Я поцілую слід твоїх, Наталко, ніг.

Так, як цілують сніг, так, як цілують сміх,

Я поцілую слід твоїх, Наталко, ніг!..

«От мерзотник малий, моїми давніми віршами дівок у кущі заманює!» — незлостиво констатував Шлойма подумки. А молодий поет, видно забувши останню строфу, знову заговорив прозою, близькою до публіцистики.

— У мене його, цього вірша, навіть дівчата наші просили переписати у дневник пожеланій, тобто у щоденник побажань. Бачите, як ви раніше писали! А те, чим ви займаєтеся зараз, Шлоймо Васильовичу, воно ж зовсім не те, воно ж незрозуміле широким читацьким масам. Оті всі бубабісти, лугосади, нові дегенерації — це ж усе таке, вибачте, непотрібне. Вони ж усі у своїх творах вживають нецензурні вислови, пишуть незрозумілою простим трудящим мовою, вони... вони... — Молодий поет раптово вмовк, зникнув і, сівши на своє місце, виснажено зітхнув.

— Що то воно молоде! — чи то з осудом, чи то схвально підсумував його виступ Зубчук. — А ми тим часом продовжимо нашу роботу. Якщо ніхто більше не хоче прочитати нам свої розділи з нашої спільної праці... нема бажаючих?.. — Зубчук обвів поглядом присутніх зі Шлоймою включно. — ...тоді я хотів би зараз надати слово!.. (Шлойма внутрішньо напружився: ще тільки виступати тут зараз бракувало! що казати? про що розповідати?)

про що тут можна говорити, а про що — ні? Ой, як би гарно було б зараз чкурнути звідси якнайдалі!..)

Та його страх був цілком даремним. Бо Зубчук, витримавши досить тривалу паузу, переможно оголосив, що тепер він хотів би надати слово іншому гостеві, гостеві столичному, вченому і знаному, а саме — професорові, завідувачеві кафедри літературознавства Київського державного університету Юрієві Павловичу Чмоневі.

З-за останньої парти підвелась невисока кремезна постать у яскравому синьому светрі з малиновими рукавами, взяла під пахву шкіряну течку і поважно попрямувала до дерев'яної кафедри-трибуни у кутку. Зустрівшись із Шлоймою очима, професор Чмонь ледь помітно кивнув своєю масивною головою, наче привітався, а може, й ні. Зубчук делікатно узяв Шлойму за лікоть і легенько потягнув до передньої парти, яка залишалася порожньою, в той час коли всі інші парти пообсідали письменники. Уся аудиторія, притамувавши подих, звернула погляди до Чмоня, який, схилившись грудьми на кафедру, попідтягав рукава светра і розщипнув на комірі сорочки верхнього гудзика.

— Про Шевченка говорити нелегко! А нелегко про Шевченка говорити тому, що важко!.. — Чмонь вочевидь шукав точку опори, відштовхнувшись від якої, він міг би пожбурити

свою промову слухачам, немов античний дискобол. — І водночас про Шевченка говорити можна безкінечно! Бо він — це той моноліт! На якому! Стоїть і стоятиме! Українська! Література!

Шлойма вже нарешті потрохи починав усвідомлювати, чому він ніколи не розумів творів Чмоня, як вони потрапляли йому до рук у нечасто читаних київських часописах — «Вітчизні», «Києві» й нещодавно знову відродженому «Радянському літературознавстві», тепер під назвою «Українське соціалістичне літературознавство». Тим часом професор Чмонь дедалі ширше розкручував над головами присутніх письменників обласного центру спіраль порожнечі свого виступу.

— Шевченко — він же всеосяжний! Він охопив усе!.. І саме тому! Саме тому наші ідеологічні супротивники... — Чмонь кинув погляд на Шлойму, погляд гострий й короткий, ніби давньоримський дротик-фашію. — ...всілякі там Грабовичі, а також їхні доморощені підспівувачі, на кшталт Оксани Забужко... дозволяють собі інтерпретувати творчість Великого Кобзаря, як їм заманеться. Доходять до... Самі знаєте, до чого доходять ці так звані дослідники!.. Я вам з усією відповідальністю заявляю, усім тут присутнім, що якби... якби Тарас Григорович зараз встав з могили

на Чернечій у Каневі... — Чмонь молитовно звів очі д'горі й завмер.

Шлойма скосив очі на Зубчука, що сидів праворуч. Той благоговійно і заворожено намагався відшукати на стелі ту саму точку, в яку дивився зараз київський професор.

— ...він одразу ж добряче нам'яв би вуха цим самозваним дослідникам! — Голос Чмоня твердів і вищав (з наголосом у слові «вищав» на обох складах). — А декому він стягнув би штани й добряче відходив би його паском, паском, ременем, кропивою!!! — Чмонь аж тіпався над кафедрою, щосили показуючи, як немилосердно шмагав би Т. Г. Шевченко самозваних дослідників своєї творчості.

«Якої біди я тут сиджу? — майже з розпачем, різко й зненацька подумав Шлойма. — Надворі такий чудовий осінній день, може, один з останніх погожих днів у році. Міг би пройтися містом, парком, у якому не був уже стільки літ». Бажання було настільки непереборним, що він аж смикнувся звестися з-за столу, і лише спійманий гострий погляд Зубчука пришпилив його назад, до незручного дерев'яного стільчика з надламанною спинкою.

Тим часом професор Чмонь, зробивши чергову паузу, підвів голову, наче хотів ухопити якнайбільше повітря у свої широкі груди, — й

раптом, коротко кашлянувши, захрипів і почав сповзати з кафедри, благально простягнувши руки до письменницької аудиторії. Зубчук і ще хтось із письменників після миті-паузи кинулись до професора. Зчинилася загальна метушня, залунали заклики: «Води!», «Води!» — а води, як на зло, ніде не знаходилося, хтось вибіг у коридор, хтось іще підставляв стільця під обважніле професорове тіло, — і тут Шлойма цілком несподівано для себе самого підвівся й, не особливо навіть криючись, вийшов за межі холу, не до вхідних дверей, а в протилежний бік, у глибину будівлі. Широкий коридор з вікнами праворуч і дверима по лівому боці тягнувся у глибину Дому ідейної роботи. Останні двері в кінці коридору мали на собі літеру «М», набиту під трафарет. Шлойма прослизнув досередини і роззирнувся. Вікно було одне, на протилежній від дверей стіні, височенько над двома пісуарами. Аби лиш ніхто сюди не зайшов — і можна спробувати...

Раптом в одній з кабінки чмихнув двічі чи тричі зливний бачок, дзеленькнула пряжка на паскові, й за мить з кабінки виринула квадратноплеча постать Самчука. Підійшовши до крана, він тицьнув долоні під тоненьку цівку води й, зиркнувши через плече на письменника Ецірвана, котрий укляк над пісуаром, запитав з усмішкою в голосі:

— Що, Шлоймо Васильович? Підсадити?

І рвійно обтріпуючи долоні, швидко вийшов з туалету, притримавши двері, щоб не хряпнули.

І що ви цим хотіли сказати? Що за підколки такі? До чого вони? Шлойма відпровадив його поглядом, для виду посовав туди-сюди зіпера на штанях (хоч би не забути, що ривків «туди-сюди» має бути парна кількість, бо ходитимеш потім з душею, відкритою всім незгодам світу), прислухався. У коридорі панувала цілковита тиша. Ось цього вони від мене зараз точно не чекають!..

Обтічні боки порцелянової туалетної посудини були слизькими, та все ж якимось вдалося спертися на них ногою, другою відштовхнутися від підлоги, вікно виявилось навіть на шпінгалет не зачиненим — легко відійшла убік квадратна рама зі склом, заляпанним вапном у час останнього ремонту, — й ось ти вже по той бік, зістрибуєш у траву на схилі, сорокалітній мудацюго, знаний рівненський письменнику, що ти собі думаєш, ніби хлопчак з уроків, утікаєш з такого важливого заходу, який тут неодмінно назвали б міроприємством. Та нехай собі, нехай вже якимось там без мене, відвик уже від таких посиденьок. Треба трохи прогулятись, ноги розім'яти.

За спиною Дому ідейної роботи круто здіймався угору пагорб з тополями потойбіч вершини. Коли ця споруда лише будувалася,

бульдозерами зрили частину узвишшя, на якому лежав старий єврейський цвинтар. Навіть у протилежному кутку міста, на Московській (тепер Степана Бандери, хоча ні, зараз тут, по цей бік Стіни, знову на Московській), де минало твоє дитинство, між однолітків переказувалось, ніби пацани з п'ятої школи у футбол черепами грають на цьому будівельному майданчику.

Але щоб зостатись непоміченим, зараз найкраще буде піти саме тут, угору, по схилу.

Видряпавшись на пласку вершину пагорба, він обтріпав штанину, до якої причепилось кілька сухих реп'яшків. Англійські лаковані мешти запилюжились і вже не відбивали сонячного сяйва своїми тупими носачами. Ну й нехай — на жодне прийняття тебе тут сьогодні не запрошено. Відщипнувши двома пальцями останнього реп'яха від вельвету, Шлойма побрів схилом праворуч, до сіро-червоних стін п'ятої школи, які просвічували неподалік, за тополями. Школу цю, пам'ятається, збудовано у формі не зовсім симетричної літери «Н», за однаковим проектом із твоєю рідною вісімнадцятою. Вниз, до загостреного викруту стіни вели широкі бетонні сходи, обсаджені невисокими вербами, які вже трохи покоричневіли під вересневим сонячним промінням. Самотня жіноча постать підіймалася сходами угору. Коли вони порівнялися й зустрілися поглядами, обличчям

жінки перебіг подив, змішаний з переляком, який за мить змінився розгублено радісною посмішкою:

— Шлоймику!

Сестра Уляна широко розвела руки в зеленкуватих бананових рукавах демісезонної куртки й застигла, все ще трохи вагаючись. Та це таки був він. Уляна лизнула брата у щоку й знову повторила: «Шлоймику!...»

— А мати сказала, що ти на роботі.

— Я... Я й була на роботі. Звідки ти? Надовго?

— Дозвіл на відвідання маю, на один день. Сьогодні, до вечора. Я там, у мами подарунки лишив, і тобі, й Миколі, й Ількові.

— А Ілько у школі, друга зміна. Вже шостий клас. Він так виріс... — Уляна показала долонею десь на рівні своїх очей. — Слухай, Шлоймику, вас так там лають, у підручнику з укрлітератури за 10-й клас, там у самому кінці є розділ коротенький про сучасну літературу. — Сестрі явно кортіло поговорити про все одразу. — Так там і тебе, і Андруховича згадують, і того, Неборака... Шлоймику, може, ходімо до нас? Ми ж тут, поряд, ти не забув, я сподіваюся...

Шлойма озирнувся. З-за сірого куба Дому ідейної роботи по схилу пагорба невпевнено дряпалися дві квадратноплечі постаті, метушливо

роззираючись навсібіч і притримуючись руками за хвости вже підсохлого бур'яну.

— А ходімо! — не роздумуючи, вхопив сестру під руку. Йому прийшла до голови ідея, що здавалась майже рятівною. — Від вас таксі викликати можна?

— Можна, звісно, можна, — зраділа Уляна. — Ми тобі й талона дамо.

— Якого талона? — сторопів Шлойма.

— Ой, та ти ж не знаєш. На таксі талона. У нас же воно по талонах. Але ми ними ніколи не користуємось. А Миколі на роботі, в його бюрі талони видають. То у нас їх ціла купа.

Уляна теж зауважила тих двох на далекому схилі й, прикриваючи Шлойму собою (а бахмата зелено-бананова куртка добре надавалася для цього), швидко повела брата попід облупленими стінами школи. До під'їзду її дому вони майже вбігли, відсапуючись, натисли обгорілу пластмасову кнопку ліфта й остаточно отямилися вже у помешканні на сьомому поверсі. Уляна гримнула на плиту чайника й заходилася викликати таксі по телефону. Шлойма підійшов до вікна у вітальні і, не відхиляючи тюлевої запони, просто крізь неї подивився вниз, у двір. Ззаду підійшла Уляна, також визирнула вниз. Двоє квадратноплечих метушилися двором туди-сюди, а

потім, присівши на зелену лавку просто перед входом у під'їзд, почали про щось радитися.

— Я викликала таксі до першого під'їзду, — зловтішно прошепотіла сестра, — а це в нас третій. Перейдеш через дах і в першому під'їзді спустишся. Ходімо, іще чаю нап'ємося, таксі буде хвилин за двадцять.

Після чаю Уляна, ще раз визирнувши у вікно, потиху піднялася з братом сходами зі свого сьомого на дев'ятий поверх і вже звідти — на дах. Шлойма роззирнувся: праворуч ген далеко внизу розкинулися дахи Західного сектора, всіяні сателітними антенами-тарілками, понад ними де-не-де випиналися вежі готелів: «Хілтон», «Маріотт», «Європейський-Гоф».

Уляна перехопила його погляд.

— Ми з Миколою й Ільком часом виходимо сюди, подивитися у ваш бік. — Уляна сумно всміхнулася. — А квартири з вікнами на захід у нашому будинку отримують тільки співробітники обкому. І ще — дехто з органів. У них ваше телебачення береться. В кого три програми, в кого й чотири. А не тільки «Радіо-еф-ем». До речі, ми тебе по радіо чули, коли ти виступав, про ваш театр, про свою п'єсу розказував. У тебе ж десь прем'єра незабаром...

Та слід було поспішати. Вони пірнули з даху в люк першого під'їзду, збігли до ліфта металевими

сходами, фарбованими салатовою фарбою. На щастя, ліфт, який саме стояв на дев'ятому поверсі, виявився у робочому стані. З'їхавши донизу, Шлойма залишився в під'їзді, а Уляна визирнула з вхідних дверей.

— Давай швиденько, таксі оно стоїть. — Вона всунула братові в руку якогось папірця і поцілувала у щоку.

Шлойма виступив на півкроку, прикриваючись дверима. Просто перед сходами в під'їзд стояв червоненький 412-й «Москвич» з гострими закрилками й лампочкою на даху кабіни. По лампочці були помальовані шашечки, певно, гуашшю — не олійною ж фарбою вони могли бути помальовані. Хоча, якщо лампочку ніколи не вмикати...

Він швиденько гепнувся на продавлене сидіння поруч з водієм і видихнув «Поїхали». «Куди „поїхали“? — перепитав водій, носатий і лисуватий дядько в сонцезахисних окулярах і картатій тенісці. — І ви ще свого талона не пред'явили».

Шлойма зиркнув ліворуч. Крутоплечі постаті на лавці біля третього під'їзду, щось запідозривши, позирали в їхній бік.

— Поїхали-поїхали, — вже майже благально зашепотів Шлойма до водія, простягаючи йому папірця, отриманого від сестри. — Виїдемо з двору,

а там я скажу, куди їхати. Їдемо... Їдемо... — Вся рідна географія разом з топонімікою вмить вискочила кудись із голови. — Їдемо... на Кузнєцова! — сяйнула нарешті назва бодай однієї з вулиць у рідному місті, по сей бік Стіни. Крутоплечі постаті коло третього під'їзду вже потрохи рушили в їхній бік, про щось між собою перемовляючись.

Водій нарешті увімкнув запалення, подивився у дзеркальце, й «Москвич» кількома ривками, з чахканням виїхав з двору.

Випірнувши між будинків поза магазином «Електроніка», вони звернули на Млинівську і, лишивши ліворуч Грабник, хвилини за три досягли перехрестя Ленінської й Кузнєцова, яке сьогодні вранці Шлойма вже проїздив, хоча і в іншому керунку, перпендикулярно теперішньому. «Москвич» переповз перехрестя й, з'їхавши ще метрів сто донизу, спинився. Шлойма поліз до кишені. Раптова думка про те, що він не має тутешніх грошей, полоснула по свідомості, але за секунду змінилася згадкою про банкноту в сто карбованців, отриману вранці від митника в обмін на стоєврову.

— Е не, в мене з таких денег здачі не буде, — роздратовано протягнув водій, та потім, перевіривши купюру на світло, все ж відрахував цілих вісімдесят карбованців здачі, хоча на

лічильнику світилася цифра 05.00. — Все, що в кошельку було, ви в мене вибрали.

Шлойма не хотів сперечатися. Вийшовши з авта, він найперш глибоко зітхнув, намагаючись ввібрати до легень якнайбільше повітря, та відчувши замість свіжості лише пилюгу з присмаком асфальту, прокашлявся й збіг сходами у парк.

Ці каштани, ці тополі, ці верби й липи пам'ятають тебе років так із тридцять п'ять. Ну так, до Рівного ви переїхали у шістдесят шостому. Чи у шістдесят сьомому? Тоді, до п'ятдесятиліття Жовтневої революції, міські власті кардинально змінили центр міста. Зруйнувавши кілька двоповерхових кварталів старої, ще польської забудови, заклали площу Леніна з пам'ятником Ленінові ж посередині. За спиною вождя звели кінотеатр «Жовтень», кінотеатр широкоформатний, чим страшенно пишалися й тільки так іменували його в пресі й службовій документації. Зараз це все — потойбіч, за Стіною. Десь у середині дев'яностих місце вождя зайняв Тарас Григорович, а кінотеатр переназвали «Україною». Але тоді, ще за часів єдиного міста, безпосереднє й близьке сусідство двох великих площ — Театральної та майдану Леніна-Незалежності — змалку дивувало і дратувало тебе, як щось погано задумане і ще гірше втілене.

А парк все той самий — великий, загадковий, притишений. Він вже давно перебуває таким. У сімдесяті-вісімдесяті парк був для тебе багато чим, майже усім: домом — не домом, але — приватним світом. Тебе не можна було назвати «неблагополучною дитиною», з дому ти не втікав, та все ж кожну вільну мить намагався провести тут, у парку. Нормальна реакція дитини лісового краю на відсутність лісу в безпосередній близькості. Парк розпочинався за кілька кварталів від п'ятиповерхової хрущовки, в якій тоді мешкала ваша родина. Шлях до центру міста — якщо не користуватися транспортом — лежав через парк. У парку знаходився каскад фонтанів, танцмайданчик, кінотеатр, атракціони — всілякі гойдалки з каруселями й чортовим колесом. Та перш за все парк був живим організмом, велетенським, зеленим, рухомим. Він дихав на пагорбах понад старим центром, вбираючи в себе щоденну втому міста, він огортав кожного, хто вступав під гіллясте склепіння. Перша сигарета, перша пляшка портвейну, перша серйозна бійка, перший дівочий поцілунок — скільки тих ініціацій пройшло в більшості мешканців міста (і в тебе особисто) у затінку цих кущів, на цих нерівно асфальтованих алейках. Повільно крокуючи однією з таких алейок паралельно гранітному парапетові, Шлойма пригадав свої нічні повернення парком додому, на

Московську, десь у першій половині сімдесятих. Він тоді ще не писав віршів, але вже декламував, і перемігши на шкільному конкурсі читців, потрапив до «сімки». Четверо хлопців і троє дівчат у традиційних тоді строях «білий верх, чорний низ» були неодмінною складовою всіх загальноміських урочистих вечорів: 8 Березня, 1 та 9 Травня, 7 Листопада і 2 лютого, локальне свято, день визволення Ровно від німецько-фашистських загарбників. Час виходу «сімки» на сцену завжди припадав аж на кінець урочистих засідань, після довжелезної доповіді першого секретаря обкому з переліком досягнень трудящих міста й області, вже аж перед самим початком урочистого концерту. Піонери своїми дзвінкими голосами тарабанили холерично-хореїчні рядки величальних віршиків, попередньо накурившись у туалеті. Тексти віршиків створювались здебільшого місцевим автором з дивним прізвищем Можасенко, до якого він сам чи хтось із його предків приточив у кінці літерку «в». Товариш Можасенков і сам часом впадав за лаштунки, аби проконтролювати, чи випадково не перекрутив хтось із декламаторів його рядків, не змістив наголоса, не спотворив змісту. Масними й ніжними очима позирав він на молодих актрис, котрі обсмикували спіднички перед виходом на сцену, а також і на молодих акторів, особливо — на танцюристів, у яких трико щільно обтягали всі

принадні вигини та опуклості їхніх мускулястих тіл. Як усякий справжній поет, товариш Можаяєнков повнився любов'ю до усього світу, а в тім, що ця любов була надміру плотською, тілесною, його вини не було, бо все це були вже прошуки науки фізіології, яку лише помилково, через недогляд не внесли свого часу до реєстру лженаук. «Дивно, чому це Можаяєнкова не було сьогодні на письменницькому зібранні? — майнула думка. — Померти він іще б не мусив, зараз йому десь коло сімдесятки... Чи, може, його до Спілки не прийняли?..»

Переважна більшість «урочистих засідань» відбувалася в театрі. Так, саме в театрі, там, де сьогодні увечері накручені Маульвюрфом актори проговорюватимуть твій вар'ятський текст, твій геніальний текст, твій вистражданий, виболений, твій постмодерний, приховано стьобний, твій сякий-перетакий і ще якийсь там текст. Споруда театру сьогодні не зовсім та сама, бо він, театр, горів десь у другій половині сімдесятих, а потім довго відбудовувався. Та все ж — це театр, і тоді він час від часу робився вмістилищем кращих представників народу, який населяє місто та околиці. Кілька разів на рік «ровенчани», вони ж «рівняни», вбиралися у святковий одяг, видобувши його у надрах шаф, відчистивши й відпрасувавши. В інтервалах між урочистими зборами театр досить

регулярно повнив свої безпосередні функції, ставлячи п'єси й граючи їх перед повним залом петеушників або ткаць з льонокомбінату, яким квитки задурно забезпечувала профспілка. Після завершення їхнього виступу «сімку» заводили в котрусь із кімнат чи гримерних за сценою і вручали кожному по коробці дорогих цукерок виробництва місцевої кондфабрики «Червона зірка» — «Червоний мак», «Каракум» або навіть «З лікером». Автобус № 22 від театру в бік Московської у вечірній час ходив погано, і тому худенька постать тонкошийого вухатого підлітка з коробкою цукерок, затиснутою під пахвою, здебільшого чимчикувала швидким кроком пізньовечірнім парком, майже підбігаючи від одного ліхтаря до іншого. Уляна, яка мала тоді роки 3–4, вже просікла, що з таких пізніх відсутностей брат зазвичай повертається з гарною здобиччю, і всіляко намагалася не заснути, дочекатися Шлоймика, всупереч наполегливим спробам батьків приспати молодшу дочку.

За чахлими, приземкуватими каштанами у видолинку розпласталися понад землею розкарячені верби — по них було так зручно лазити, граючися в індіанців після перегляду чергового дедерівсько-югославського вестерну з Гойко Мітичем, замінником чи, швидше, — предтечею Арнольда Шварценеггера для радянських дітей

сімдесятих років. Ці захоплюючі забави тривали, аж поки товстий Ігор Юрковський не зламав собі руку, перестрибуючи з дерева на дерево. «Не долетів, бідака», — підсумувала Шлоймина мати, довідавшись цю новину.

Але не щоразу Шлойма повертався нічним парком в самотині. Інколи поруч із ним ішла Обля.

Обля, Олена Бляшана, вчилась у «російській» одинадцятій школі й була на рік старшою від Шлойми. Вона мала дзвінкий, чистий голос і також входила до «сімки». Невисока, проте рано й гарно розвинута дівчина, виходячи на сцену, не без певного задоволення ловила на собі захоплені погляди молодших членів президії. Її трішки приземкувата постать на міцних повнуватих ногах, увінчана русявою голівкою з кирпатим носиком, вочевидь, будила в партійцях якісь приємні асоціації, навівала їм спогади з буремної комсомольської юності.

Батьки в Облі розлучилися, коли дівчинка йшла до першого класу. Мати, вчителька початкових класів, іще рік-два попрацювала за інерцією в школі, а потім, втопившись існувати з підростаючою дочкою на 120 карбованців у місяць, влаштувалась провідницею на поїзд Ковель — Москва. Батько, перспективний лікар-нейрохірург і фанатичний бітломан, віддавши щедрю данину зеленому змієві, врешті знайшов душевний спокій

на посаді патологоанатома Ровенського міського моргу. Роз'їхавшись з дружиною, Ігор Бляшаний виписав із села стареньку матір і замешкав з нею в двокімнатній хрущовці на другому поверсі, просто над аптекою, поряд з магазином «Білий лебідь». Тож коли Оленчина мати від'їздила у більш як сорокавосьмигодинний рейс, дівчина ночувала в батька й бабусі. Таке траплялося практично щотижня, й саме тому час від часу Шлойма перетинав парк пізнього вечора удвох з Оленою, несучи під пахвою не одну, а дві коробки цукерок. Якоїсь весни, після урочистих зборів до 1-го, а за тиждень — і до 9 травня ці вечірні прогулянки раптом набули нового, незнаного доти для Шлойми забарвлення. Він тоді закінчував сьомий, а Олена відповідно — восьмий клас. Тридцятого квітня збори таки добряче затягнулися, а вже після їхнього закінчення «сімку» ще добряче помаринували в передбаннику банкетного залу, доки вручили традиційні коробки «Червоного маку». Шлойма з кількома приятелями встиг покурити, замкнувшись у кабінці чоловічого туалету, а до Облі у цей час не без успіху залицявся другий секретар міськкому комсомолу — слизький на вигляд чорнявий парубок, який саме перебував у «критичному» для комсомольця віці двадцяти восьми років. Йому без особливих труднощів вдалося затягнути товстоного піонерку-комсомолку до театрального буфету й там

почастувати її пивом і сухим вином з шоколадкою. І за годину по тому, вже йдучи парком, Шлойма здивовано позирав на розпашіле Облине обличчя, слухав її хихотіння з його простеньких дотепів, яке поступово переросло у хихотіння й зовсім без причини. Вже дійшовши до свого будинку, Обля затягла Шлойму в під'їзд і там, одразу за вхідними дверима, на сходах, вхопивши за голову, раптом смачно поцілувала губи в губи, потім відсторонившись, кілька секунд задоволено вдивлялась у його ошелешене обличчя, після чого, вихопивши у Шлойми з-під пахви належну їй коробку цукерок, зі словами «Хороший мальчик» швидко вознеслася сходами на свій другий поверх, залишивши майбутнього письменника у вирі розбурханих почуттів.

Після того, повільно бредучи останні два квартали до свого будинку, Шлойма аналізував пережиті почуття: ну проникла вона тобі язиком у рота (словосполучення «ротова порожнина» він тоді ще не вживав), ну щось там покопирсалась. Зуби волого цокнулись об зуби. Але від чого тут кайф і до чого тут кайф?.. Та й чи відчув ти кайф хоч якийсь? Слід зізнатися — таки відчув. Хоча у чому саме він полягав, пояснити собі ти не міг. Явно — не у контакті слизових оболонок, — цього, останнього терміна він ще теж тоді не відав.

Спинившись посеред алейки, Шлойма дістав з кишені пачку «Галуазу» й зазирнув досередини — ще з десяток сигарет стриміло звідти жовтими фільтрами догори. Взявши одну до вуст, Шлойма почав шукати по кишенях запальничку, а поглядом — місця, де можна було би присісти.

Онде, метрів за тридцять, край алейки вкопана лавочка, ще й дошки не всі у ній повиламувані. Тільки спершу слід її помацати, обдивитися, бо паркова мебля, схоже, нещодавно пофарбована. Он і ціла шпальта газетна прилипла, постелена зверху на фарбу, вже порядно вижовкла на сонці — «Україна оновлена», київська газетка, в Західному Рівному її ще попошукати по кіосках. Заголовки стріляли в очі своєю переконливою недоречністю — «Підніmemo престиж вітчизняного виробника», «Переговори в Криму — ще один крок до зміцнення українсько-російських взаємовідносин», «Хроніка жнив», а у правому нижньому куті — ти бач! — оголошення, чи й не рекламне: «Мимська фабрика молочних і кондитерських кремів проводить конкурс романів і п'єс „Кремація слова“». Конкурс проходить під патронатом ЦК КП СРУ. До розгляду приймаються рукописи художніх творів, що раніше не друкувались і не ставилися. Переможці отримують достойні грошові винагороди (500–1000 крб.), а їхні твори будуть опубліковані великими тиражами й поставлені у

провідних театрах СРУ. До участі в конкурсі запрошуються домогосподарки, учні шкіл та ПТУ, особи, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Професійні письменники та особи з вищою освітою до участі в конкурсі не допускаються...» Далі текст оголошення уривався — між дошками лави з'явля тріщина. «Бувають же ж, блін, моменти у житті. От їй-бо, взяв би участь у цьому конкурсі, хоч би й під псевдонімом, від імені якоїсь домогосподарки...»

Сигарета догоріла вже до середини, обвиснувши довгим сірим хоботком неструшеного попелу. Шлойма відвів погляд від газети, на якій сидів, подивився понад деревами у бік вулиці Кузнецова, в бік будинку, де колись мешкала Обля. Облин батько, Ігор Бляшаний, знайшовши спокій душевний на посаді патологоанатома міського моргу, мусив відбувати там цілодобові чергування — двічі або й тричі на тиждень. Олена, живучи здебільшого у батька, в такі дні носила йому обіди або вечері — літрові слоїки з гречаною кашею, вермішеллю чи картопляним пюре, придавленим згори кількома котлетами. Якогось дня, все тієї ж самої весни, у сьомому класі Шлойма спускався донизу вулицею Белінського, теліпаючи в руці сітку-авоську з двома сифонами, що їх можна й потрібно було заправити у віконечку з тилу від магазину «Білий лебідь». З балкона другого

поверху, що виходив у внутрішній двір, хтось махнув йому закличним жестом. Примружившись проти сонця, Шлойма розрізнув Облину постать у світлому халатику, яка, перехилившись через мотузки з білизною, щось намагалась комунікувати йому. Підійшовши під самий балкон, Шлойма запитально задер голову прямо під сонячний зайчик, що бив з відхиленої кватирки. Облі він майже не бачив, чув лише її голос зі сліпучого пучка світла:

— Хоч піти зі мной в больницу? — в її запитанні-пропозиції бриніла загадковість.

— А нашо? — тупо відповів Шлойма запитанням на запитання.

— На мертвяків подивитися! — переможно припечатала Обля, розуміючи невідпорність такої своєї пропозиції.

Заправивши сифони — один скляний і один металевий, Шлойма бігцем відтарабанив їх додому й успішно втаїши від батьків тридцять вісім копійок здачі, за чверть години знову стояв під балконом у внутрішньому дворі будинку по вул. Кузнецова. Обля махнула йому, відхиливши фіранку з кухонного вікна, мовляв, зачекай іще трохи.

Вони звернули від аптеки униз і ліворуч й у самому кінці (який насправді був початком) вулиці Кузнецова поза корпусами водного інституту, лабораторіями, стадіоном, гуртожитками,

перебігши вулицю Мірющенка навпроти медучилища, до якого наступного року, вже після дев'ятого класу, не без певних проблем таки вступить Олена Бляшана, піднялися схилом пагорба до крайнього корпусу міської лікарні. Обля йшла вільно, сітку з банкою і термосом вона вручила Шлоймі, і той усю дорогу підбігав ривками, перекидаючи авоську з руки в руку й позираючи на свої подряпані сіткою коліна.

Одразу за дверима медкорпусу їх огорнуло прохолодою, яка щомить робилась усе пронизливішою, глибшою, конкретнішою. Нарешті, штовхнувши чи смикнувши кілька важких дверей, Обля через кілька коридорів увела Шлойму до більшої зали, заставленої довгими білими столами. Біля одного з таких столів саме відробляв свій гіркий щоденний хліб Ігор Бляшаний. З касетного магнітофона «Весна», притуленого на тумбочці біля розетки в кутку, в несвіже проморожене повітря саме линула мелодія «All you need is love», останні її такти. А на брудно-сріблястій блясі стола, застеленій праною-перепраною цератою майже тілесного кольору, дивовижною рибою лежало тіло дівчини років двадцяти, приготоване до розтину. Воно зблиснуло Шлоймі просто в очі своєю безборонною наготою іще з порога, на якусь коротку мить, всього кілька секунд. Затим Ігор Бляшаний, озирнувшись на двері, які гупнули за

спинами Шлойми й Облі, вимкнув магнітофона, прикрив тіло простирадлом від ніг до голови і, стягуючи з рук гумові рукавички, з посмішкою попрямував назустріч дочці.

Він прийняв від Шлойми сітку з обідом, недбало кивнувши хлопчаківі, й, перемовляючися з Облею, пішов у глиб зали, до якихось іще одних металевих дверей у стіні. Певно, десь там, за тими дверима містилось іще одне приміщення, в якому Ігор Бляшаний волів споживати їжу і спілкуватися з рідними та близькими. Шлойма явно не входив до цього переліку, тож залишився посеред зали з металевими столами. Батько й дочка Бляшані, навіть не озирнувшись на нього, зникли за металевими дверима.

Лишившись у самоті й трохи оговтавшись, Шлойма, переборюючи страх, підійшов до крайнього столу, саме того, на якому лежало тіло молодої самогубці. (Про те, що це було самогубство, він довідався пізніше.) Неначе чужими руками, не зовсім тямлячи себе, він повільно відгорнув простирадло назад, від голови до ніг. Її ступні були маленькими, з правильними пальцями й овальними нігтями, вкритими безколірним лаком. Тонкі в кісточках, ноги переходили в литки, порослі коротеньким прозорим волоссям, мабуть що підголеним. Вище колін ноги ледь-ледь потовщувались, все ж залишаючись

музично граціозними. Русявий пушок густого невисокого волосся на лобку задериковато стовбурчився правильним трикутником. Нижче лінії пупка пролягала смужечка від резинки, ніби відпечатана спіраль. Круглі правильні груди невеликого розміру, світлі, незасмаглі, все ще зберігали пружність, аж Шлоймі захотілось доторкнутись до них. Тіло дівчини іще не набуло смертельної задубілості, воно лише холодило пальці сухим і шерехуватим доторком. Висока шия й маленька голова з пишним волоссям завершували видовище, від якого у хлопця мурашки побігли поза шкірою, моторошні й солодкі водночас. Спокійне обличчя померлої з блідими губами й заплющеними очима не справляло ніякого враження, воно не було ні гарним, ані бридким. Дівчина лежала, простягнувши руки вздовж тіла, всі її м'язи були розслабленими й вільними. Певно, саме в такій позі, тільки вертикально, вона й мала постати на Страшному суді.

Це було перше оголене дівоче тіло, яке він побачив у своєму житті. І водночас це було перше мертве людське тіло, побачене ним у житті. Перше за всі прожиті п'ятнадцять хлопчачих років.

Гайдар в цьому віці командував ескадроном. Олександр Македонський гуртував своє військо у похід на Малу Азію. Шампольйон вгризався у

египетські ієрогліфи. А Шлойма Ецірван уперше побачив оголене й мертво дівоче тіло.

* * *

Сигарета догоріла й уже не куріла. Погаслі недопалки завжди так бридко пахнуть, — Шлойма шпурнув бичка в кущ по той бік алейки й несвідомо понюхав пальці на руці. Фе... Звіддалік через видолинок понад деревами долітала якась музика, найбільше схожа на духову, — тільки зараз Шлойма її почув, осмислив, усвідомив, і разом з цим усвідомленням прийшла думка про те, що пройтись місцями бойової юності у тиші й самотині не вдасться. «Город Ровно, город Ровно, мне сегодня не до сна! — захлинався словами того ж самого Можаянкова не вельми глибокий баритончик. — Город Ровно, город Ровно, Расскажи мне, кто она? Пам-пам-пам-парам-пам-пам!..» Окремо від музики чулись якісь ритмічні команди, що їх, мабуть, подавали певному колективу людей, і ті люди, мабуть, одночасно виконували якісь відповідні дії у ритмі почутих команд. «Що ж там за гуляння народні?» — Зиркнувши на годинника, письменник Ецірван аж внутрішньо смикнувся: окрім часу (14:17), «Casio» показував і дату: Sept.17. Turs. — сімнадцяте вересня. Сімнадцяте вересня! Як можна було забути таке сполучення

місяця й числа! Зовсім ти вже там зажерся, у тому своєму Західному секторі!.. Забути про таку дату. Ось що значить — довго не дивитися державного східноровенського ТБ. За тією підготовкою вистави й п'ятиками з Зоммером і Маульвюрфом ти зовсім випав із суспільного життя. Сімнадцяте вересня! Золотий вересень... Це вам не гомін золотий...

Онде, на шестигранному, як олівець, стовпі й оголошення розпливлося, блідими рожевими літерами по сірому промокальному паперу: «19–20 сентября в городском парке культуры и отдыха им. Шевченко состоится празднование Дня города Ровно и городская выставка цветов. Вход свободный. Приглашаются все желающие». Але ж сьогодні лише сімнадцяте... Вірно, сьогодні день робочий, вони відгуляють свято у наступні вихідні. Тоді... тоді це мусить бути якась генеральна репетиція, тренування, прогін, чи як воно там називається? Приблизно те саме, що у цей же час проробляє на сцені театру, отам, недалечко, лише метрів чотириста за Стіною, божевілець Маульвюрф.

Шлойма вже дійшов до широкої алеї, роздвоєної, наче бульвар посеред квітників. Праворуч на узгірку стовбичила скульптура «До зірок» — сріблястий мозолястий чоловічисько замахувався у небо супутником, затиснутим у долоні неприродно викрученої руки, неначе

Микола Джеря серпом на розлютованого урядника. Саме так, дослівно подумав Шлойма й одразу ж засоромився своїх думок: «Ну що це за порівняння?.. Суцільна літературщина...» Шлойма не міг бачити, як за півкілометра позаду, там, де він увійшов до периметра парку, знову зупинився червоний «Москвич» і шофер у тенісці, прикладаючи правицею носовичка до розбитого обличчя, лівою рукою вказав двом крутоплечим пасажиром напрямок імовірного руху свого останнього клієнта. Пасажири вийшли з авта не розплатившись і непокvapно спустились на алейку, де недавно Шлойма читав приліплену до лавки газету. Один з них пройшовся кущами і гидливо, двома пальцями виніс з куща й показав колезі недопалка, який згорів майже по самий фільтр. Майже, та не по самий. Другий крутоплечий, піднісши недопалка до очей, уголос прочитав по складах: «Га-у-ло-і-сес». Чоловіки презирнулись і подались на звуки музики, туди, куди зо чверть години тому пішов письменник Шлойма Ецірван.

Розрив між ним і переслідувачами складав не більше кілометра, але крутоплечі не знали докладно, куди їм рухатись, тож ішли повільніше, прочісуючи парк, широкими дугами, звертаючи у бічні й паралельні алейки. Тому й наздогнати Шлойму їм вдалось далеко не одразу.

Повз танцмайданчик, називаний «пательнею», на якому він колись вперше вийшов повихилитися у колі друзів-шмаркачів під безсмертну «Шизгару» у виконанні вже призабутої сьогодні голландської групи «Шокінг блу», повз кілька дерев'яних кафе, в глибині яких бовваніли похилі постаті відвідувачів, повз «зелену естраду» з обмурованою кінобудкою, яка на Шлойминій пам'яті не прокрутила жодного кінофільму, повз Шевченкове погруддя, яке довгий час було єдиним (а скільки їх потрібно?) монументом поетові, письменникові, революціонерові й демократові в обласному центрі, Шлойма врешті вийшов на центральний майданчик парку. Посеред майданчика на купі каміння невідомий кам'яний давньоруський богатир (Попович? Микитич? Муромець?) обрубочком меча катував поверженого змія, якого Вітька Красинський, перед тим як іти до війська десь наприкінці сімдесятих, напившись на власних випровадинах, уночі пофарбував зеленою фарбою, чим і увічнив себе в пам'яті, якщо не народній, то принаймні свого покоління, на два роки своєї відсутності. У війську Красинському відбили нирки, він повернувся на дембель одутлим і синюшним, одружився зі своєю колишньою однокласницею і за кілька років помер. Зелена

фарба з рептилії теж за кілька років злізла. Sic transit gloria mundi¹.

На сцені «зеленої естради» кілька діток у білих сорочках і червоних піонерських краватках читали вірші в мікрофон, який страшенно «фонив» і відлунював. У виляску й присвистуванні вдалося розчути величальну строфу на адресу будівельників, яка стилістично й ідеологічно не могла належати нікому іншому, окрім співця цього краю Можасєнкова:

Ровно выше! Ровно шире!
С каждым годом, с каждым днём!
Мастера из СМУ-4,
Есть заслуга ваша в том!

Якихось інших доказів приготувань до післязавтрашнього свята неозброєним оком помітно не було, коли не брати до уваги паркових робітниць з мітлами, а також невизначеної зовнішності чоловічка, котрий на скопаному й вискородженому квадратику землі викладав з чорнобривців світлого й темного тону якусь картинку-мозаїку. Придивившись пильніше, Шлойма розгледів на квадраті бурого поліського ґрунту контури двох

¹ Так минає слава земна (лат .)

постатей, які злилися в екстазі поцілунку: червонозоряного воїна-визволителя в касці й західноукраїнського селянина-незаможника в полотняній сорочині. Контури потрохи обростали плоттю квіткових пелюсток, обіцяючи за кілька годин стати повноцінним квітковим панно і, прив'язавши до суботи, тішити око глядача стриманою шляхетністю кольорів.

Навколо порожнього фонтана, посеред якого, власне, й змагався богатир із земноводним, колись полюбляли збиратися рівненські колекціонери: філателісти, філуменісти, фалеристи і чого тільки не філи. Повертаючись у неділю пополудні з кіносеансу, переглянутого в «Юності» (вузькі світло-зелені смужечки білетів ціною в 10 копійок майорять в уяві перед очима...), Шлойма любив затриматись біля їхніх альбомів і клясерів. Випросивши під чесне слово, не вкрасти й не втекти, колекційного американського кводера, взявши монету до рук, він вперше уявив собі, що десь за горами-за морями існує країна, де ці гроші буденно ходять в обігу й не становлять такої великої цінності. Хоча він у цьому й не був аж зовсім близький до істини: колекційні кводери не так то й часто трапляються на здачу в американських крамницях, не кажучи вже про металеві долари й про хафи з профілем безневинно убієнного Джи Еф Кей. Але тоді, сонячного

недільного пополудня, здається, також на початку осені, його чи не вперше пронизало усвідомлення безмежності світу, яке супроводилося миттєвою розпачливою думкою, що майнула в голові й щезла, як щось несуттєве, як не найстрашніша з можливих життєвих трагедій: я ніколи того не побачу, я ніколи туди не потраплю...

Зараз навколо фонтана з багатирем-змієборцем колекціонерів не було — день робочий, та ще й у розпалі. Зграйка школярів пробігла повз Шлойму до службового входу міського Будинку культури, певно, на заняття якогось гуртка, може, й драматургічного мистецтва. Пенсіонер у джинсовому піджаку з елегантними латочками на ліктях вигулював неподалік старого сірого пуделя, час від часу підгукуючи до нього «Тьопа! Тьопа!» різким сильним голосом колишнього військовика. Пенсіонер мав високе чоло й несподівано чорні вуса, з-під брів пронизливо роздивлялися навколо колючі чорні очі. Пудель наклав купку посеред клумби, задніми лапами недбало дряпнув на неї дерну й на черговий поклик господаря подався до нього, емфіземно підкашлюючи. Озираючись кілька разів на Шлойму своїми колючими очима, пенсіонер повільно почимчикував за пуделем у каштанову алею, яка вела в бік кінотеатру. Кінотеатр носив ім'я Шевченка, як і парк, в якому він стояв.

Шлойма обійшов фонтан довкіл. Внизу праворуч, метрів за сто, парк закінчувався, впираючись у Стіну. Попід Стіною можна було зауважити темні постаті в уніформі, нерухомо розставлені на однаковій відстані одна від одної. Вздовж Стіни по території парку був ще й прокопаний рів, який відділяв чагарники у видолинку від кам'яного бордюру. З-за гребеня Стіни визирали дахи особняків по вулиці Драгоманова, десь там далі, в глибині її, знаходилась редакція «Вечірнього Рівного» й дирекція філармонії, що розмістилася в колишньому двоповерховому котеджі першого секретаря обкому. Ця вулиця вела до міського музею й далі, до Стадіону й набережної Усті. Хвилин десять-п'ятнадцять пішого ходу. Але здійснити зараз таку прогулянку було не легше, ніж пройти краєм місячного кратера чи бережком марсіанського каналу.

Розташувавшись на пагорбах, Східне Ровно заздрісно й захланно десятками й сотнями тисяч різних очей позирало з-за Стіни на тихе, сите, вмиротворене Західне Рівне, яке розляглося перед ним на площині аж до самого обрію, й безжурно дивилося собі не на схід і не на захід, а в безмежне біде поліське небо. Небо тільки й було спільним для двох частин одного міста, і дехто це розумів.

Це ж десь тут, неподалік, нещодавньої темної ночі майстер спорту з дельтапланеризму, отримавши напередодні дельтаплан зі складу для участі в республіканській спартакіаді, стартував зі схилу вулиці Ленінської і навіть спромігся пролетіти метрів чотириста. Вже на підльоті до Стіни його зауважив наряд міліції і випустив у нього кілька обойм зі своїх табельних «макарових». Тіло спортсмена поважчало на якихось 100–200 грамів, що не було таким аж серйозним баластом, і тому дельтаплан спокійно продовжував свій політ через Стіну, на доволі пристойній висоті. Перетнувши за інерцією майдан Незалежності, безмоторний літальний апарат повільно опустився, забираючи ліворуч по досить гострій глісаді прямо під розлогими деревами біля Воскресенського собору. Пізніше тіло спортсмена, разом з простреленим у кількох місцях літальним апаратом було передане назад, у східну частину міста, але звідтоді Ровенська область вже не отримувала ніяких нагород на республіканських змаганнях з дельтапланеризму. Здається, ще за якийсь час цей вид спорту занепав, чи, можливо, був навіть заборонений, як контактне карате в далекі сімдесяті.

Ця спроба втечі за Стіну не була єдиною з відомих навіть Шлоймі, хоча спеціально він ніколи цією темою не цікавився. Десь у приватному

секторі по Млинівській була спроба підкопу під Стіну з території садиби, яка до Стіни впритул прилягала. Доведений до відчаю господар, якому напередодні повідомили, що його з родиною переселяють «у точнісінько таку саму» хату в Антополі (20 км на схід від обласного центру по київській трасі), цілу ніч разом з родиною вергав землю, висипаючи її за хлівцем, щоб з вулиці часом не побачили. Під ранок тунель, який становив уже понад два метри довжини, завалився, трохи не поховавши землекопа-аматора назавжди. Дружина здійняла лемент, сусіди потелефонували куди слід, й оперативна спеціальна команда досить-таки швидко визволила господаря землі з її, землі, гостинних і міцних обіймів. Довелось господареві разом з родиною таки переїздити до Антополя державним коштом і вже там заліковувати поламані цими прощальними обіймами три ребра з лівого боку.

З боку Західного сектора також була спроба перетину Стіни. Місцевий рок-музикант Ніл Трепета (Neal Trepeta для кліпів MTV, які, втім, так ніколи й не були зняті) запланував і широко розрекламував музично-соціальну акцію «Переведіть мене через Майдан», обравши місцем для її проведення майдан Незалежності в Західному Рівному, зі східного боку огорожений Стіною. Сам Ніл Трепета, як і Шлойма, опинився в Західному

секторі випадково — проводив репетицію рок-групи в Палаці культури хіміків на Ювілейному й, прийнявши добряче на груди, залишився ночувати просто в репетиційному залі. Родина (дружина й дві дочки в гуртожитку-малосімейці на Відінській) не дочекалась татка-годувальника, бо наступного ранку місто вже розділилося. В обложеному місті Трепета якийсь час втішався славою найкрутішого рокера, вміло використовуючи ситуацію рака на безриб'ї. До участі в рок-акції він зумів залучити мексиканського гітариста українського походження Рамона Сігаласа. Маленький мексиканчик в окулярах і з борідкою клинцем акомпанував Трепеті під час виконання перших двох пісень (музика й слова яких належали виконавцеві), а коли, завівши третьої пісні, тієї самої, що дала назву всій акції, Ніл Трепета раптом рушив з дерев'яного помосту естради біля пам'ятника Шевченкові в бік Стіни, мексиканець трохи збоку й позаду рушив услід за ним, прищипуючи струни витонченими пальцями з довжелезними нігтями. На подив натовпу глядачів, коли Трепета наблизився до Стіни, брама пропускного пункту поволі відхилилась на якийсь неповний метр, і співак, розгублено озирнувшись, увійшов у неї. Сігалас, зібравши всю волю і мужність у зіщулений щупленький кулачок, рвонув було за ним, та брама

зачинилася швидше, а за якийсь недовгий час через Стіну бумерангом вилетіла й гепнулась посеред майдану, розсипавшись на друзки, дорога і рідкісна Нілова електрогітара «Фендер». Про його долю марно намагались довідатись журналісти таблоїдів та поодинокі шанувальники його творчості, яких, на жаль, все ж було недостатньо, аби зчинити належний галас у засобах масової інформації. Приголомшений Сігалас того ж вечора без жодних інтерв'ю вилетів до рідної Мексики чартерним рейсом через Куала-Лумпур і Нову Гвінею.

Шлойма врешті відвів погляд від Стіни й перевів його туди, звідки щойно прийшов. Хотілося їсти й пити, склянка чаю, випита в Уляни, лише спровокувала голод. Чи можна десь тут пообідати? Стривай, а ота «дерев'яшка», кафе-гадючничок, в напівтемному просторі якого виднілось кілька постатей, ти його поминув, одразу за каскадом фонтанів, побіля танцмайданчика... Аби ж там лише не перерва. Котра година? 14:30. Час непевний. Так і є — табличка на дверях повідомляє про «обідній перерив з 15 до 16 год.». За каламутним склом проглядається постать прибиральниці з відром, яка шматкою протирає високі столики і збирає з них склянки по п'ять у кожну руку.

— А може, пашлі в комерчеський оддел! — раптово виникають поряд троє молодиків у

запилюженому вбогому вбранні, немов робочі з будови, які вийшли на обідню перерву.

Їхня перерва, схоже, збіглась з «переривом» у кафешці, їхні нутрощі прагнуть пива, й вони ідуть за ріг «дерев'яшки», кудись за чахлі молоденькі липки, ще раз за ріг, ти прямуєш слідом за ними, вони заходять у якісь двері без жодних табличок, прості двері службового входу. Ти заходиш слідом і опиняєшся в невеликій кімнаті, перегородженій навпіл прилавком, на якому зігнута удвоє картонка повідомляє написом, зробленим від руки, що це «комерційний відділ» і торгівля в ньому «производиться за СКВ і гривні ЗУР». Молодики, не озираючись на тебе, назбирають по кишенях якусь конкретну суму. А ти оглядаєш асортимент комерційного відділу, у всій повноті представлений на кришці великого холодильника під вікном. Баночне пиво «Львівське-преміум» (тут воно — імпортне!) по чотири гривні за баночку, удвічі дорожче, ніж у барах Західного сектора, якісь крекери не першої свіжості, іще щось підозріле, у яскравих пакетиках з фольги. Добре, нехай буде хоч пиво з крекерами, як нічого іншого роздобути не можна.

Знову промайнула думка про гроші, та по хвилині цілком безглузких і безладних пошуків у задній кишені штанів раптом знайшлися три учетверо зігнуті, вкладені одна в одну банкноти по

десять гривень. Цілий скарб, як на такий випадок! («Ніколи в цій хаті гроші не триматимуться, коли ти так ставишся до них!» — картала його Оксана, знайшовши в нагрудній кишені піджака, який збиралась занести в хімчистку, дві забуті там стогривневі банкноти з якогось випадкового гонорару.)

— Ви не купуєте? — На це його запитання троє «роботяг», як він уже подумки встиг їх поіменувати, промимривши щось нерозбірливе й не вельми доброзичливе, відступили назад, до дверей, усе ще продовжуючи пошуки якоїсь певної суми по всіх своїх кишенях, зовнішніх і внутрішніх.

Розмінявши десятку (копійок на здачу в продавщиці не виявилось, тож вона округлила суму до семи гривень), Шлойма вийшов назовні, притискаючи до грудей пиво й хрусткого пакетика. Поблизу, під чахлою липкою гостинно розкарячилась лавочка з усього лиш однією виламанною дошкою. Він встиг нерівно роздери крекерного пакетика, з пшиком відкрити пиво, яке пустило легеньку пару (точнісінько, як у вірші Неборака, відзначив подумки), й навіть зробити той найсмачніший перший, великий ковток, як з дверей комерційного відділу всі утрюх висипали «роботяги» і без ніяких церемоній попрямували до нього. Всілися поруч, на лавочці, всі рядком, трохи ще й потіснивши його до самого краю. Ну та вже...

— Раньше ж, Вася, нащот разного железа як було? — продовжував котрийсь із них почату раніше тему. — Його всюду лежало скіко хоч. Нащот железа був повний комунізм. От, допустім, приходиш ти до мене й говориш, мол, мені нада та железяка. А я тобі говорю — бери, пожалуста, нема проблем! А щас, канєшно, вже не то... Он вчора сосед мой, дивлюся, тащить новеньку розкладушку. Говорить, нада похмелиться, вот і несу здавать.

Низенький русявий щокань у куфайці, заляпаній чимось білим, енергійно жестикулював перед носом у співрозмовника. Той дивився на щоканя світлими, майже білими, безтямними очима, думаючи про щось далеке і своє. Потім він повернувся до Шлойми, по-змовницьки нахилився впритул і з бічної кишені піджака вийняв гарного ножа з набірним руків'ям усіх кольорів райдуги:

— Слиш, мужик. Вот такі ножички делаєм, на заводі металоізделій. Купи, недорого... Десять ваших етіх... грівень. — Білі безбарвні очі дивились Шлоймі в обличчя суворо й невмолимо. Лівою рукою білоокий ніжно, але міцно обійняв Шлойму за плече. — Понімаєш, нада випить з мужиками, а нема за шо...

Шлоймі пригадався давній польський фільм «Єва хоче спати», у якому таким самісіньким робом самотньому перехожому пропонувалось у вечірній час придбати у власність цеглину. А білоокий, чи

по ширості, чи ретельно граючи завчену роль, кілька разів клацнув кнопкою, то вбираючи, то випускаючи лезо, і на підтвердження його високої якості, легенько, єдиним рухом, самим тільки кінчиком вістря без особливого зусилля розрізав пакетика з крекерами, що його Шлойма стискав у правій руці. Кілька печивок випали на траву під ноги. Шлойма поклав пакетика на коліна, а щокань у куфайці підібрав розсипані з землі й майже непомітно запхав собі до кишені.

— Десять гривень, кажете? — Шлойма, відчувши у розмові елемент гри, вирішив трохи зіграти й собі. — А чого так дорого?

— Да вещь же хороша, ти шо, не поміваєш? — Роботяга не відступався, він усе щільніше обхоплював Шлойму, ніби й не однією рукою, а двома-трьома, окрім тієї, у якій стискав ножа. Його дихання зробилось переривистим і спраглим, неначе у коханця, котрий відчуває наближення еротичного моменту. — Ти хоть знаєш, скіко така вещь у нас на базарі стоїть? А у вас там, в западной часті, їй вобщє ціни нема!.. — З рота в білоокого разом зі звуками струменіли якісь дивні випари, суміш чогось кислого з чимось спиртовим.

«Звідки він знає, що я з Західного сектора? Ах, так, я ж гривнями розплачувався...» — Шлойма поліз до задньої кишені вельветок і вийняв звідти дві десятки. Одна з них, ледве встиг він їх

роз'єднати, щезла в лівиці громила, хоч він і продовжував нею обіймати Шлойму за плечі. Своєю правою Шлойма не без зусилля видер ножа, який тепер уже належав йому, з долоні білоокого. Вся трійця, немов по команді, підскочила з лавки й майже полетіла до дверей комерційного відділу.

Шлойма покрутив у руці ножа, кілька разів клацнув кнопкою. Лезо вискакувало досить повільно, неохоче, з кількасекундною затримкою в держалні, зовсім не так, як у хвацьких руках білоокого. Сховавши ножа до внутрішньої кишені джинсівки, письменник Ецірван повернувся до свого пива. Та ледве він устиг зробити другий великий ковток і захрупати його крекером, як трійця у куфайках радісно викотилася з дверей. Прожовуючи солоне сухе тісто, Шлойма внутрішньо напружився. Мало чого ще чекати від цих хлопців, он яку обладку вони з ним щойно провернули...

Двоє з трьох (а третім в компанії був невиразний тип середнього зросту й статури) тримали в руках по банці такого самого пива «Львівське-преміум», як і в нього, третій ховав щось під пахвою, найшвидше — пляшку. Всі вони знову прямували до Шлойми. Інших лавочок у парку для них, вочевидь, не існувало.

— О, мужик, ти ще тут, не уйшов... — голос щокатого начебто повниться здивуванням, але

здивуванням байдужим, — їм нема до тебе справи, от тільки на лавці вчотирьох тісніше, ніж утрьох.

Вони знову сідають рядком, посуваючи тебе аж на край, пожадливо відкривають пиво, третій-безликий дістає з-під пахви — ага, зовсім і не пляшку, а балон якоїсь хімічної речовини, здається, дихлофосу. Білоокий підставляє під цівку пива зрізану до половини пластикову пляшку, набирає в неї рідини десь на три чверті, простягає третьому-безликому-невиразному. Той густо й щедро пшикає з балона просто у пивну піну, аж вона стає білим вітрилом над посудиною, повертає цей дивний коктейль білоокому. Білоокий обертається до тебе, ловить твій здивований погляд, усміхається, підморгує і залпом випиває. Очі його соловіють просто за мить, плечем він валиться на тебе, інші двоє вже й уваги на нього не звертають, вони зайняті своїми хімічними дослідями з пивом і дихлофосом, поступово (але дуже швидко) їхня й без того не вельми логічна балачка переходить у відверте варнякання, саме час тобі швидше допити свій «преміум» і йти звідси, струсивши з себе білоокого, від біди подалі. Якщо це твоє лихе передчуття не занадто спізнилося, бо...

— А с-слиш, му-мужик... — вже з натугою повертає в роті язиком шокатий. Він розчервонівся, час від часу відригує пряним пахом вітчизняної хімпромисловості. — Ти знаєш, той нож, що ми

його тобі п-продали, він гораздо б-більше стоїть... Двадцять гривень, а то й двадцять п'ять... Гик... — Він очікувально дивиться на тебе, і двоє його друзів також повертають нетверезі погляди у твій бік, підпускаючи в ці погляди погрози. Значить, це було не просто інформаційне повідомлення, не просто рекламний текст. Це — вимога. Отож, вони хочуть з тебе іще десять-п'ятнадцять гривень. І ти опиняєшся перед дилемою (навіть — перед трилемою): дати їм цю суму й піти собі; просто встати й піти собі або залишитися й переконувати цих трьох, що вони не мають рації, що чинять вони негарно, не по-людськи і т. п. Дуже доречною буде зараз для них ця імпровізована лекція з основ міжлюдських взаємин. Може, процитувати їм оте, як його, «не чини іншому того, чого б ти не хотів, щоб інші вчинили з тобою...»

— Ти шо, мужик, не поняв? — уже кривувато нависає над тобою білоокий, що раптово збудився у всіх можливих значеннях цього слова. — З тебе іще п'ятнадцять гривень!

І поки ти збираєшся щось відповісти, зберігаючи позірний спокій, повільно ставиш на лавку недопиту банку з пивом, з-за його правого плеча вилітає щокань у куфайці і з розмаху б'є тебе в обличчя. Не можна сказати, ніби ти не був готовий до цієї атаки, та все ж удар ти пропустив, він потрапив просто в око, й тепер ти відчуваєш, як

воно, око твоє ліве, дуже швидко, просто миттєво запливає, звужуючи сектор обзору. Ти машинально відмахнув лівою іще декілька випадів шоканя, а білоокий у цей час немов роздумував: чи то відтягти від тебе товариша й таки дочекатись бажаних і жаданих гривень, чи то втрутитися й собі, — і врешті другий варіант у ньому перемагає, і він з усієї сили валить тебе ногою в пах. Ти встигаєш вивернутись, чобіт попадає у стегно, теж боляче, хоча і не смертельно, не так страшно, як було б, досягни він дійсної цілі, — та вивертаючись, відсахнувшись, ти перечіпляєшся об лавку, яка у тебе позаду, під коліними, і падаєш навznak, спиною, обличчям догори, очима у безмежне біде поліське небо!.. І ось тебе вже навіть не б'ють — тебе банально пиздять ногами усі троє, й доводиться пригадати давній-предавній армійський досвід, коли під натиском переважаючих сил супротивника, вже не встоявши, доводилося «закриватися». Наука це нехитра — швиденько скрутитися бубликом, коліна до обличчя, голову прикрити ліктями, хоча таким чином ти залишаєш відкритою спину, нирки і хребет, місця досить-таки болючі. Усі троє негайно з цього користуються, по декілька разів прикладаються до твоєї спини, хоча ти й намагаєшся в цей час крутитись на землі за годинниковою стрілкою і таким чином уникнути

прямих попадань, перетворивши їх на ковзаючі. Але хтось із них завдає тобі удару між ніг, гострим носакон, він потрапляє саме куди слід, тобто куди, звичайно ж, не слід, і від дикого болю ти розпрямляєшся, витягаєшся струною, і вони вже не рахуючи (так, ніби спершу вони рахували удари) місять тебе і молотять по ногах, по голові, в живіт, і ззаду, по нирках, по хребту, і червона імла звідусіль заволікає твій зір...

Але повністю відрубатися, втратити свідомість Шлоймі не вдалось. Не вийшло йому відійти в забуття. Не судилось йому того дня спокою ані на хвилину, що зайвий раз підтверджує істину про відсутність права на спокій для справжнього письменника. Удари раптом припинилися, і згори, з червоного туману впливли знайомі обличчя Самчука й Миколи Івановича. Обличчя ці спершу схилились над письменником Ецірваном, а потім швидко перейшли у нормальний вертикальний ракурс, з чого Шлойма зрозумів, що його піднято з землі й посаджено на ту ж саму лавку, навіть баночка недопитого пива все ще стояла на ній. Нікого з трійці «роботяг» не було видно ні поблизу, ні навіть на обрії. Хоча на обрії дивитися запухлим оком було нелегко, Шлойма все ж таки спробував роззирнутись довкола. Потім схилив голову на коліна і сплюнув під ноги просто

на розсипані по траві крекери пінисту кров, у якій сірів уламок зуба. В голові гуло й дзвеніло.

— Що ж це ви, Шлойма Васильович, так неосторожно по парку гуляєте? — трохи докірливо й ніби аж ласкаво торснув його за плече Микола Іванович, зазираючи в обличчя. — Тут у нас всяке случается. Ми цих негодяїв споймаєм, ви не беспокойтеся. Зараз Самчук пішов позвонить, визвать наряд і «скору помощь». А ви посидіть спокійно, не шевеліться, бо, може, у вас є які-то внутренні повреждения...

Червоний туман в голові потрохи розступився до певних меж, але не остаточно. Спиная нила, і в паху теж тупо ворухився біль. Обмацавши голову, Шлойма подивився на свої долоні — на пальцях була кров і видерте волосся. Червоний туман знову напливав, особливо над лівим оком. Самчук простягнув йому носовичка. Приклавши його до брови, Шлойма аж засичав від болю — брова була глибоко розбита й пульсувала липким слабеньким джерельцем.

«Швидка» чомусь довго не їхала. «Чи в них там бензину нема?» — поміркував уголос Самчук. Зате міліційний уазик з'їхав з асфальту й криво-косо пришвартувався під липкою обіч лавки. Звідти вийшло двоє сержантів і Самчук, перемовляючись явно по темі недавнього інциденту. «Вони десь тут недалеко должны быть!»

— після цієї фрази Миколи Івановича обоє сержантів подались кудись вгору пагорбом, до фасаду кафешки, позираючи туди-сюди й бурмочучи щось в одну на двох рацію. Самчук же підійшов до Миколи Івановича.

— Ну, що з ним? — питання звучало доволі байдуже.

— Вроді сильно получив... — Микола Іванович теж не випромінював надмірних емоцій.

— Ну то що будем делать? Везем на обстеження? Бачиш, що «скорої» нема до сих пір. Ідіть сюда, як то вас, Шлойма Васильович...

Письменник Ецірван, не зовсім тямлячи себе, був підсаджений до уазика, й Самчук, обійшовши тупориле авто, сів на місце водія. Крекнувши, витис зчеплення, і машина, жбурнувши заднім колесом кілька грудом під ноги Миколі Івановичу, вирвалась на асфальтовану алейку й покотила праворуч, у бік чортового колеса й виїзду на Московську-Степана Бандери.

Виїхавши з парку попід колишньою станцією переливання крові, авто звернуло ліворуч, подалі від Стіни, й кількома віражами у проїжджі двори пододало ще пару великих кварталів, вискочивши між дитсадком і котельнею просто перед масивом корпусів водного інституту. Територія інституту охоронялась, тож Самчук мусив показати червоненьку книжечку, й брами перед ними

розчинилися. За спинами гуртожитків, навчальних і дослідницьких корпусів узик повз стадіончик пролетів аж до фасаду медучилища, частково повторивши тридцятилітньої давності шлях Шлойми й Облі в міський морг. «Ну, зараз мені у морг ще рано...» — подумав Ецірван, прикладаючи до брови знайденого в кишені джинсівки носовичка. Немов прочитавши його думки, Самчук не став повертати в той бік, а перетнувши автотрасу, погнав під гору, лишаючи середній спеціальний учбовий заклад ліворуч. Шлойма ще встиг зауважити постаті студенток на лавках під вербами навколо навчального закладу. «На „девочок“ задивляєшся!» — любила примовляти в таких випадках Оксана. Від згадки про дружину клубок тривожних відчуттів-передчуттів знову заворушився десь під дихалом, у яке, на диво, під час бійки так ніхто й не потрапив.

Ще одна брама, яка закривала в'їзд до симпатичного яблуневого садочка, чекала на них уже відчиненою. Вартовий в уніформі, але без погонів і жодних розпізнавальних знаків чи емблем, лише махнув Самчукові — проїзди! Між яблуньками пролягала пряма й рівнісінька, як струнка, асфальтована дорога в один ряд без жодної колдобини-вибоїни, з акуратно підведеними вапном бордюрами. «Що це? Якась лікарня? Судячи з охайних корпусів і сходів, оснащених пандусами

для інвалідних возиків, це й справді міг бути якийсь медичний заклад... Дивно, тут, за цим парканом я ніколи не бував, хоч і прожив у місті практично все своє життя... Там далі, понад здолбунівською трасою — станція юних натуралістів, ще далі вже й місто кінчається, переходить у Новий Двір, а тут...»

Уазик спинився перед одним з пандусів, не з фасаду, а з тилу. Вхід був службовий, але маленька табличка, прикріплена коло дверей, повідомляла: «Ровенский обллеч-санупр. Корп. 1. Приёмное отделение. Посторонним вход воспрещён». Двоє медиків чоловічої статі з довгим візком-каталкою на коліщатах чекали на них одразу за дверима, в глибині просторого холу.

Самчук допоміг Шлоймі вийти з уазика й увійти в хол.

— Лягайте, лягайте, так нада. — Він підштовхнув Шлойму до каталки й мало не силоміць вклав його, щоправда, ногами вперед. Тому санітари, перш ніж везти хворого, мусили розвернути каталку, від чого стеля з білими казенними плафонами крутонулась на 180 градусів і в животі в письменника легенько замлоіло. Його м'яко повезли коридором, застеленим лінолеумом. Ззаду і зверху пропливали плафони, якісь одвірки, розчинені навстіж двері, вікна... Шлойма раптом відчув, що він кудись відпливає...

— У нього сотрясеніє... — почув він над собою і, розплющивши очі, побачив, що похило напівсидить на білому тапчані з закасаним правим рукавом. Лікар в окулярах саме наготував шприца і нахилився до хворого. Передпліччя пронизав легкий, але пекучий біль. Проте він швидко вщух, а разом з ним і всі інші болі — в голові, в животі, у спині.

— Потрібна томограма мозку. Зараз я подзвоню на томограф. — Лікар за столом біля вікна почав накручувати номер. Самчук, який теж сидів біля столу, навпроти лікаря, дивився на Шлойму майже співчутливо. На столі перед ним лежали речі з кишень Шлойминої джинсівки — паспорт, гаманець, пачка сигарет, запальничка, закривавлений носовичок і складаний кнопочний ніж з гарною набірною ручкою, куплений у трьох мешканців міста Ровно, обласного центру СРУ, за десять гривень з додатком тілесних пошкоджень середнього ступеня тяжкості. Сама джинсівка висіла на спинці стільця.

— Ало, Лена! Щас тобі привезуть потерпевшого. Мужчина, сорок два повних года. Там може бути перелом основанія черепа, то ти подивись внімательно. Нескільки раз прокрути його. Харашо? — Лікар, не дочекавшись відповіді на своє доволі риторичне запитання-твердження, трохи потримав перед обличчям слухавку, з якої

тоненько сочилися короткі гудки, й поклав її на важелі. — Ви будете супроводжати чи тут підождете?

Останнє запитання стосувалось Самчука, і що той відповів, Шлоймі розчуті не вдалося. Солодка дрімота розливалася тілом, усі предмети навколо набули приємних, милих обрисів та забарвлень. Ось чудовим дивним тьмяним смарагдом сяють лапаті листки похиленого фікуса у кутку на повороті коридору, яким його везуть. Яка приємна, яка ніжна ця світло-блакитна побілка на стелі, з ледь помітними тріщинками, схожими на письмо, якийсь неземний алфавіт... Ці підведені олійною фарбою панелі, потріскані одвірки — один, за ним невдовзі другий, третій. Двері за вами зачиняються, коридор уже скінчився, пішли якісь переходи, зали, кімнати. Над одвірком промайнуло перевернуте табло «Не входить!» Нарешті каталка спинилась. Обличчя санітара схилилось над ним.

— Злізайте, зараз прийде оператор томографа. Ідіть, ложіться сюди.

Металевий стіл, вкритий цератою майже тілесного кольору, своїм узголів'ям спрямовувався в центр великого подвійного металевого кільця, з якого в певних місцях виходили дроти й губились десь під стелею. Невисока табуреточка-підніжка стояла під столом, і в кутку тулився білий тапчан, точна копія того, на якому він сидів у

попередньому кабінеті. Заточуючись, виставивши руки наперед, письменник Ецірван ходою сомнамбули підійшов до тапчана і приліг. Санітар вийшов, чути було, як за ним гупнули двері. Крізь напіврозплющені повіки Шлойма бачив, як оператор томографа увійшов (чи, може, увійшла?) в ті ж самі двері. Заскреготів засув (який тут ще засув? це ж не рентген-кабінет! хоча — хто зна...), потім по підлозі захляпали капці-шльопанці. Ну так, видно, жінка перевзувається на роботі, щоб не кутуляти на високих підборах. Постає у білому підійшла зовсім близько і спинилась, нахилившись над ним.

— Ну що, больной? Шо у вас проізошло?

Шлойма сукупністю зусилля фізичного і зусилля волі розплющив очі якнайширше. Над ним, короткозоро примружившись, нахиялось обличчя чергової операторки комп'ютерного томографа Бляшаної Олени Ігорівни.

— Привіт, Обля! — всміхнувся Шлойма, спираючись на лікті у спробі сісти. — Скільки ж це ми не бачились?

* * *

— А ти повіриш, я знала, що ми колись-таки ще зустрінемося. — Обля дістала з кишені халата окуляри в тонкій оправі й одягла їх, від чого

зробилась не старшою, а навпаки. — Ти як себе взагалі почуваєш? — Вона знову нахилилась і зазирнула Шлоймі в очі. — Тебе одразу дивитися, чи, може, я чай поставлю? — Вона ще сильніше примружилась, і її обличчя набуло виразу лаборантки, яка розглядає аналіз у мікроскоп.

— Давай чай. — Шлойма підвівся похитуючись і пошкutilьгав услід за нею до сусідньої кімнатки-передпокою, в якій на столі з надбитого широкого горла літрової колби стирчав солідного розміру кип'ятильник. Він сів на оббитого картатою тканиною стільця, спробував закинути ногу на ногу й скривився від болю — по коліну й нижче коліна йому таки добряче влучили. Подивився праворуч, у вікно, але всі три скла були забілені олійною фарбою десь на метр від підвіконня, тож тільки верхівки яблунь у садку можна було в це вікно роздивитися. Листя з них ще не опало, воно сухо шурхотіло на легкому вересневому вітерці.

Олена відкрутила кран над раковиною в кутку, дочекалася свіжішої води й, наповнивши колбу, поставила її на підвіконня. Всунула до колби кип'ятильник, увімкнула його в розетку. Сіла по той бік столу і підперла голову руками:

— Ну, розповідай.

Шлойма зам'явся:

— Та що розповідати... Розповідати довго. Давай краще ти. У тебе, напевно, коротше.

— Та ти ж, мабуть, пам'ятаєш, ото, коли ми востаннє бачилися...

Так, тобто ні. Останньої зустрічі (останніх зустрічей) Шлойма, по правді кажучи, не пам'ятав. Роки спливли і принагідно змили чимало того, що варто було б пам'ятати. Коли він пішов до дев'ятого класу, Олена таки вступила до медучилища, як і намірялася попередньо. Вона швидко оформилася в функціональну розвинуту дівчину. Шлойма, в якого дитинство на той час іще не скінчилося, зрідка бачив її вечорами, коли вона бігла парком на танці в напрямку «пательні» у неймовірно короткій спідничці міні, визивно демонструючи свої повнуваті стрункі ноги пенсіонерам, котрі грали в шахи на лавках. Десь на другому-третьому курсі медучилища Обля проходила практику в хірургічному відділенні обласної лікарні й там познайомилася з лікарем-інтерном зі Львова Стефком Оробецьким. Бородатий галичанин з великими ласкавими руками швидко підкорив дівоче серце, й молоді люди нетерпляче очікували, коли знову співпадуть їхні нічні чергування. Наступного року вони одружилися, а за кілька місяців Обля народила дочку Наталочку. Ще за кілька місяців Стефко поїхав до батьків у Львів і, потелефонувавши звідти

наступного дня, повідомив, що не збирається повертатися «в те кугутське Рівне». У свою чергу Олена затялась не їхати до галицької столиці, наївно шантажувала Оробецького заборонаю на зустрічі з дочкою, на що Стефцьо в черговій телефонній розмові сказав, що має серйозні сумніви щодо свого батьківства. Олена розплакалась і нерозважливо прокричала в слухавку, що не (!) бажає (!!)

більше (!!!) його (!!!!) бачити (!!!!!) ніколи (!!!!!!). Здається, Оробецькому саме цього й було потрібно, бо невдовзі він уже опинився за океаном, на Американському континенті, звідки жодних звісток про нього не надходило. Принаймні, до Олени вони не доходили. Розвідного листа чи якихось аліментів вона не дочекалась ані в близькому, ні в далекому майбутньому.

Шлойма на той час вже був доволі посереднім студентом філологічного факультету Ровенського педінституту, а також молодим перспективним поетом, тож їхні з Облею шляхи не мали точок перетину. На танцюльках у будинках культури залізничників чи будівельників вона вже не з'являлася, літстудію при молодіжній газеті «Зміна» не відвідувала зроду, до педінституту не мала жодного стосунку. Та все ж мешкати в двохсоттисячному місті й не зустрічатися ніколи — неможливо, тому якісь короткі спіткання все-таки траплялися, цілком випадково, у штовханині

тролейбуса першого маршруту, або на вечірніх вулицях, — отямившись вже в статусі розлученої жінки, Обля жила інтенсивним особистим життям, поряд з нею виникали, щезали і знову з'являлися чоловіки різних класів і гатунків — військові й цивільні, грубуваті й інтелігентні, високі й низенькі, товсті й худорляві. За кілька років Шлойма, запустивши навчання, був відрахований з педінституту, заgrimів до війська, а після дембеля вступив до іншого інституту — Літературного, в тодішній столиці тодішньої батьківщини місті-герої Москві. Звідтоді десь півтора десятка довгих років він рідко навідувався до рідного міста, аж доки не повернувся остаточно, вже доволі знаним автором («широко знаний у вузьких колах», як твердив колись засмальцьований дотеп), з чорнявою волинянкою Оксаною, повернувся, щоб жити й писати тут, вдома, в тоді ще єдиному Рівному, в середині дев'яностих. Він повернувся після інтенсивної (можливо, навіть — найінтенсивнішої) частини життя, прожитої по столицях — Росії, України, Польщі, повернувся в рідну провінцію, аби бути першим на селі, бо другим (а частіше навіть третім-четвертим) в Римі бути вже набридло. На той час батьки мешкали вже в новому трикімнатному помешканні на Струтинській, сестра вийшла заміж, тож вони з Оксаною поселились в одній з трьох кімнат, у тій, де вікно виходило на

Бармацьку гірку, міське сміттєзвалище вдалині й на вулицю Гагаріна з тролейбусами через поле.

З Облею звідтоді він і справді не бачився, часом вона передавала цілком позбавлені підтексту, прозорі привіти через нечисленних спільних знайомих, тож він тримав її десь на маргінесі свідомості як особу, з котрою пов'язано шматок попереднього, дуже-дуже давнього життя, якийсь глибоко інтимний фрагмент, що ним він ніколи ні з ким не ділився. Найшвидше, це була та оголена дівчина, що лежала на анатомічному столі, прикрита цератою блілого тілесного кольору. Й ось тепер ця жива сторінка його біографії, не найважливіша, та все ще актуальна, вже добряче пожмакана біографією власною, сиділа перед ним, помішуючи чай скляною паличкою, що нею в лікарні, здається, беруть якісь аналізи. Вона всміхалась через стіл, час від часу опускаючи очі, неначе знала про нього щось кумедне, можливо, навіть непристойне... Чай вона заварила з пачки, на якій була етикетка зі слоником і напис «Чай цейлонський», але бурий колір напою в склянках викликав обґрунтовані підозри стосовно походження і якості дрібної порохнявої заварки. І ще ця райдужна бензинова плівочка, яка зафіксувалась на поверхні рідини нерівними пласкими острівцями.

— А ти як тут опинився? І що сталося з тобою?

— Я на один день. Отримав дозвіл на відвідання, приїхав з батьками побачитися, з Уляною. А це в парку якісь ублюдки причепилися... Сама онде бачиш, як я отримав. — Шлойма торкнувся пальцями запухлого лівого ока, котре, щоправда, вже починало потрохи стухати.

— Зараз у нас по парку краще самому не гуляти. Особливо надвечір. Такі часи настали. Я Наташку зустрічаю з танців і прошу хлопців, щоб її додому проводжали.

Шлойма взяв до рук склянку й відсьорбнув коричневої рідини. Чай пахнув рибою, пилом, ще чимось, тільки не чаєм. Зробивши над собою зусилля й проковтнувши те, що вже було у роті, Шлойма обережно поставив склянку на стіл. Тепер би не заговоритись і не надпити випадково цього напою знову. Бо наслідки можуть бути непередбачувані.

А говорити хотілося про все одразу. Сотні запитань гули у втомленій голові, як незаперечна ознака легкого струсу мозку. Ось, наприклад: чому він сьогодні приїхав сюди? Що вабить його в цьому світі? Чому він так поривався сюди? Може, Олена знає відповідь на це запитання. Та спитав він зовсім інше:

— Як ви живете тут?

Обля відповіла не одразу. Вона помовчала, бовтаючи паличкою в своїй склянці. Потім підвела погляд. В очах читався сум.

— Ти таке питаєш. Як би то сказати... Тьмяно... Тьмяно, як оті фікуси в діжках, розставлені по коридору. Ніби все є, а чогось не вистачає.

— Чого? Свободи?

— Я не знаю, не знаю, як це сказати... Ми хочемо цього і боїмось. Так, мабуть, свободи. Якщо це так називається...

Шлойма подумав, що варто змінити тему розмови. Він не любив патетики і складних мисленних наворотів. І в житті взагалі, і в літературі зокрема. Чи швидше — в літературі передусім. Саме за це значна частина критиків вважала його неглибоким попсовиком і кон'юнктурником. Сам він до цих закидів ставився спокійно, не вельми надаючи їм значення. Писав, як писалося, радів від успіху, сумував від невдач, та ніколи не ставив реальне життя нижче за вигаданий світ на білих паперових сторінках.

— А ти увесь цей час працювала в медицині?

— Так. Один час навіть разом з батьком, в патанатомії.

— А що тепер твій батько?

— Спивається потрохи на пенсії. Сидить удома, слухає своїх бітлів. Іноді проводить

Наташку на танці, туди, в парк, у концертний зал. Займається з нею англійською. Вона ж, дитя наївне, вчить мову, мріє виїхати до вас, у Західний сектор, а звідти ще десь далі, до Європи, стати фотомоделлю. Чи манекенницею, я точно не пригадую.

Ецірван спробував уявити собі сьгоднішнє життя в місті, по цей бік Стіни, звичайне повсякденне життя, його нудьгу і пліснявий туск. Торік на Різдво в Західному Рівному, в конгрес-холі готелю «Європейський-Гоф» дійсно проходив східноєвропейський півфінал одного з численних конкурсів краси, конкретної назви Шлойма вже не пригадував. Дівчина з Березнівського району, випускниця ПТУ, яка працювала в об'єднанні «Азот», пробралась до самої колючої огорожі Клеванського коридору, якимсь дивом перетнула дроти, скориставшись для цього двометровим шаром снігу, що його понамітало завірюхою, і вискочила на проїжджу частину, не помічена камерами стеження, просто перед автобусом з польськими телевізійниками, котрі їхали знімати півфінал. Ті підібрали поліську красуню, відпоїли гарячою кавою й довели до міста. Там вона взяла участь у позаконкурсній програмі, отримала приз глядацьких симпатій, стала героїнею кількох репортажів місцевого й закордонного ТБ і залишилась працювати на рецепції готелю, хоча

одразу після конкурсу й отримала кілька пропозицій від польських і західноукраїнських модельних агенцій. Та вирушати в подорож на Захід тим самим Клеванським коридором вона не ризикувала. Тим часом її родину з Березнівського району швиденько переселили десь на безводдя Миколаївщини, про що відчайдушна втікачка довідалась зі зловтішної статті в «Червоному прапорі» — «Виховали зрадницю». Газету цілком випадково залишив на столику в холі готелю хтось із відряджених у Західний сектор співробітників обкому КП СРУ.

Шлойма раптом зауважив, що вже кілька хвилин вони з Облею сидять мовчки, невідривно дивлячись одне одному в обличчя. Думок і запитань в голові вже не було жодних, лише розслабленість і відчуття затишної тиші навкруги. Обля зняла окуляри і через це мружилась, ніби всміхалася до нього.

— Мені так гарно! Чому мені так гарно?

— Тобі вкололи морфін. Це він так діє. Щоб тобі не боліло. Он, бач, і брову тобі зашили.

Справді? Шлойма помацав брову й відчув під пальцями шорстку смужечку пластиря, а під нею — шов, короткий і твердий. А він і не пригадував, коли над ним проробили таку операцію. Тим часом Обля встала з-за столу.

— Ну що, давай я тебе подивлюся. Потрібно перевдягтися. Зніми з себе усе й одягни на голе тіло цей халат. — Вона простягла йому халат, знявши його з плічок, які висіли на дверях. — Знімай усе, усе. — Обля помітила, що Шлойма завагався, дійшовши до трусів. — Ецірван, нам же не по дванадцять років!

Вона відійшла до вікна й засмикнула білі казенні штори. Потім узяла Шлойму за лікоть і повела у внутрішню кімнату, до металевого столу, застеленого запряною цератою тілесного кольору. Усе ще притримуючи за лікоть, підсадила, допомогла лягти на стіл. Шлойма випростався горілиць і витягнув руки уздовж тіла.

— Слухай, Обля! Я давно хотів тебе запитати...

Обля, яка вже нахилилась над пультом і встигла натиснути кілька клавіш чи кнопок, напружено повернула голову в його бік, показуючи, що чує і слухає.

— Ти, можливо, пам'ятаєш... Ти мусиш пам'ятати, коли ми... одного разу ходили з тобою до твого батька в морг. Носили йому обід. І поки ти годувала батька, я залишався в залі. Там на столі лежала дівчина. Років двадцяти.

Обля слухала його мовчки, завмерши, її руки нерухомо зависли над пультом томографа.

Шлойма піднявся на ліктях, голос чомусь зробився хрипким:

— Ким вона була? Та дівчина? Ти не знаєш?

— Знаю. Вона — самогубця. Я потім запитала в батька. Не думай, я її також одразу зауважила. Вона випила пляшку оцтової есенції. Здається, через нещасне кохання. У неї всередині все було чорне, так батько казав. Все згоріло.

— Як дивно. Така гарна... Зовні вона була така гарна... Обля не відповіла, знову схилившись над пультом.

Шлойма ліг, випростався і втупився у стелю. Стеля легенько пульсувала й коливалася, то віддаляючись, то наближаючись. Дія уколу ще не минула, всьому тілу було легко і приємно, легке лоскітне поколювання в пальцях рук і ніг то посилювалось, то вщухало — тіло неначе бриніло. Крім алкоголю й нікотину Шлойма намагався не впускати в себе інших штучних збудників (випалені ще в армії кілька сигарет з коноплею не рахуються), тож зараз він здивовано й недовірливо прислухався до незнайомих відчуттів.

Але що це, чому, навіщо?.. Обля, впоравшись нарешті з тими кнопками на пульті, підійшовши впритул і підтягнувшись на руках, спершу сіла у тебе в ногах, розгорнула на тобі халат, на якому немає жодного гудзика, тільки тоненький поясок, ти ним замотався навколо стегон, але не зав'язав його

ані на вузол, ні на бантик, просто запхав кінчика до кишені. Облине обличчя (яке цікаве алітераційне сполучення!) схиляється над твоїми грудьми, ти відчуваєш животом лоскіт її подиху, він зміщується вгору-вниз. Тобі тепло і приємно, її вуста мандрують по тобі, а ти обома руками гладиш її русяве волосся. Вона вдихає тебе, вона смакує тебе, під порухами її вуст ти хвилясто підіймаєшся й опадаєш знову.

Врешті вона сідає на тебе, як вершниця, наїзниця, як амазонка на зляканого й напруженого огиря, стискає колінами твої боки, і ви мчите кудись у безкрай, не лише по горизонталі, але й по вертикалі також — он як зарухалася стеля, вона то відштовхує, то притягує вас, уся кімната обертається навколо вас, обертається величезне колесо томографа. Вона поглинає, поглинає тебе, похлинаючись, затаючи в той липкий, темний, теплий, вузький простір, з якого ти колись прийшов у цей великий, широкий і незатишний світ, ритмічно коливається на тобі, потрохи нарощуючи швидкість цих коливань, їхні оберти — бо ви таки обертаєтесь у просторі якимсь незрозумілим чином, чи то він обертається навколо вас: стіни, вікна, підлога, стеля, яка іще недавно пульсувала, тепер летить навколо вас, міняючись місцем з підлогою! Та водночас ти вже нарешті кудись відпливаєш, той напівсонний стан, у якому ти перебував кілька

останніх годин, переходить в остаточний відрубон, ти лише відкидаєш голову й робиш глибокий видих, і встигаєш помітити у світлому прямокутнику відкритих дверей дві нечітко означені квадратноплечі постаті без облич, бо в контражурі...

Дівчина з розпущеним волоссям, яка встала з сусіднього металевого столу, нахилилась над тобою і зі словами «хороший мальчик» міцно-міцно, холодно-пекуче поцілувала тебе у уста.

* * *

Ти повільно прокидаєшся, важко, наче з тяжкого бодуна, точнісінько, як сьогодні вранці, там, далеко, по той бік Стіни. Ривком підводиш голову з чогось такого незручного, твердого, чому й назви нема. Взагалі-то воно мало б називатися стіною, «стіною» з малої літери, внутрішньою стіною одного з приміщень ліксанупру, біля якої ти зараз напівсидиш на білому тапчані, вкритому целофаном і приблизно білим простирадлом. Ти цілком голий, тільки дірявий халат без гудзиків обвиває твої чересла, а твій одяг — вельветки, пом'яті й закривавлені сорочка та джинсівка, шкарпетки і взуття — все це валяється поряд, на тапчані й частково під ногами на підлозі.

— Ну все, Шлойма Васильович, врем'я вийшло, одівайтесь потроху. Все приятне, що для вас було заплановано, вже закончилось. Тепер починається серйозна робота, — лунає десь над головою глухий, неначе з-за стіни, монотонний голос Самчука.

Руки не слухались. Натягнувши вельветки до колін і сорочку на плечі, Шлойма спинився перепочити. Розслаблені пальці не одразу пригадали мистецтво застібання гудзиків. Дія уколу нарешті вже минула, і в голові тепер гуло, брова боліла, а ліве око знову починало запливати. Самчук на мить опустився на протилежний край тапчана, недовго подивився на потерпілого письменника Ецірвана байдужим спокійним поглядом. Потім повернувся до дверей. Звідти долинуло:

— Я думаю, він уже соображає... Давай, читай. Шлойма з натугою підвів голову, водночас відкачуючи рукава сорочки неслухняними пальцями. У дверях стояв ще й Микола Іванович в міліцейському бушлаті старшого сержанта поверх цивільного піджака. По словах Самчука він витяг з внутрішньої кишені бушлата кілька аркушів паперу формату А4, складених учетверо, делікатно їх розгорнув-розправив і зачитав:

— «Гражданін Ецірван Ше Ве, проживающий в Западному секторі города Ровно. Експертиза,

проведена в лабораторії горотдела ЕмВеДе в присутствії понятих, засвідетельствовала, що на із'ятому у вас самодельному ножі присутствують сліди челоуечеської крові. До вияснення лічності... обладателя цієї крові...» Ну вони тут і написали... вобщем, ви понімаєте, а в протоколі ми потом ісправимо... тож до вияснення лічності ви задержані спеціальним постановленієм прокуратури як іностранний гражданін на території СРУ! Ви можете быть задержані до трьох суток включітельно.

— Послушайте... — Свій власний голос Ецїрван також чув неначе з-за стіни. — Поясніть мені, в яку гру ми граємо. Ви ж прекрасно знаєте, що це — не мій ніж. Я його купив у тих трьох... ублюдків, які мене потім побили. Спіймайте їх і в них з'ясовуйте все, що стосується цього ножа. А я сьогодні увечері мушу бути вдома, на сьому годину в мене прем'єра в театрі. — Аж враз до нього дійшло все безглуздя щойно вимовленої фрази. Чи ж ці двоє хоч розуміють значення слова «прем'єра»?

— Ви должні ось тут підписатся. — Микола Іванович нагнувся над ним з паперами і ручкою в руці, тицькаючи пальцем у якусь порожню графу в самому низу аркуша.

— Я нічого не підписуватиму! — пригадавши давній досвід «співбесід» з органами, відрубав Шлойма і для певності сховав долоні за спину.

Микола Іванович після секундного роздуму промимрив: «Ну, харашо...» — й запитально подивився на Самчука. Той, усе ще стоячи біля дверей, гмикнув, зміряв Миколу Івановича нищівним поглядом і примирливо, майже благально проказав, ласкаво вимовляючи кожне слово:

— Ладно, Шлойма Васильович. Не хочете, то й не хочете. Але ви одівайтесь, бо в нас з вами ще тут, у лечсанупрі одне коротеньке дело єсть.

— Яке ще... яка ще справа? — Шлойма вже впорався з рукавами й майже всіма іншими гудзиками на сорочці. Він підвівся з тапчана, похитнувшись, ривком підтягнув і застебнув штани. — Чого ви ще від мене хочете?

— Не беспокойтеся, справа не опасна. Крім того, вам даже інтересно должно быть. Бо це касається літератури. Вас хоче бачити Степанида Добромалець.

«Степанида Добромалець? А хто це така?» — вже майже запитав Шлойма, та в останню мить пам'ять таки викинула необхідну інформацію. Степанида Порфирівна Добромалець, якби вона була народилась чоловіком, могла б сьогодні називатись патріархом ровенської літератури. Іще школярем Шлойма відсиджував у актовому залі

рідної вісімнадцятої школи довгі, об'єднані з двох уроків півторагодинні зустрічі зі старою сивою письменницею, авторкою трилогії «Шлях до волі», що її складала три романи: перший, власне, «Шлях до волі», а також «На волі краще, як в неволі» і «З волі в неволю не хоче ніхто», у яких детально й розлого розповідалося про становлення Радянської влади на Ровенщині — короткочасний прихід червоних кіннотників ще до підписання Брестського миру, два десятиліття «під Польщею», коли члени КПЗУ на конспіративних квартирах читали «Правду», нелегально привезену «з того боку», про золотий вересень 1939-го, перші колгоспи, боротьбу селян з німецько-фашистськими загарбниками, а заодно і з оунівськими зарізками-сокирниками, про щасливий День Перемоги 9 травня, про повоєнне становлення, відбудову та розбудову народногосподарського комплексу області. Авторка трилогії мирно дрімала за столом на сцені, поки вчительки мови та літератури зачитували школярам фрагменти з її творів. Твори ці приблизно раз на десять років перевидавалися «Політвидавком» чи якимись іншими видавництвами і розповсюджувались винятково по книгарнях Рівного та області, певно, що мало користуючись попитом поза її межами. І ось зараз його хоче бачити Степанида Добромалець...

— А вона що... вона іще жива? — питання прозвучало цілком недоречно. Якщо «хоче бачити», то, певно, таки жива, в переносному значенні такої фрази не кажуть навіть співробітники органів.

— Вона зараз тут, в лечсанупрі, на другому поверсі, в двадцять другій палаті, на спецобследованії. У неї був сердечний припадок, десь місяця три назад. І з тих пор вона лежить в лечсанупрі. Сьогодні вона позвонила в обком і попросила по можливості з вами зустрітися. Їй пішли навстречу. Так що — пройдьомте, Шлойма Васильович...

Плентаючи між Самчуком і Миколою Івановичем уже знайомим лінолеумним коридором повз тьмяні запилюжені фікуси, Шлойма, про всяк випадок і щоб розігнати туман в голові, пригадав собі головних персонажів і загальну сюжетну канву трилогії Степаниди Добромолець.

Молодий пастух-напівсирота з Полісся Микола Музичук після фронтів Першої світової і Громадянської воєн повертається в рідне село Ремчиці. Його кохана Галя по волі змучених тяжкою працею батьків (і супроти волі власної) вийшла заміж за місцевого багатія-жмикрута. Зустрівшись з коханим Миколою, Галя присягається, що вони будуть разом, навіть якщо задля цієї мети вона муситиме отруїти нелюбого мужа Григорія. Та до цього не доходить —

Григорій сам замерзає в лісі, повертаючись напідпитку з ярмарку. Микола й Галя поєднують свої долі, хоча підступний сільський піп отець Герасим і не хоче їх вінчати. Микола з Галею «живуть у гріху», а все село, науськане попом, засуджує молоду пару. Темні, затуркані селяни не розуміють щирих і чистих почуттів молодят. Їх підтримує лише сільський дивак, бідняк Онисим, який іще на початку сторіччя був кур'єром ленінської «Іскри» по території Волині і якось навіть їздив на конспіративну зустріч у Пороніно. Саме Онисим вперше розповідає Миколі про можливість побудови справедливого суспільного ладу без попів і багатіїв, крадькома приносить йому почитати Карлів Марксів «Капітал», іншу заборонену прогресивну літературу. Потім Онисим з Миколою під зшитим Галею червоним прапором виводять сільську бідноту Ремчиць на першу в історії села першотравневу демонстрацію. Викликана попом Герасимом поліція розганяє демонстрацію, заарештовує Миколу й Онисима. Та у в'язниці Микола налагоджує нові, ще ширші зв'язки з міськими революціонерами й за кілька років повертається в рідне село вже переконаним борцем за світле майбуття трудящих всього світу. Наступного дня нападом військ гітлерівської Німеччини на Польщу розпочинається Друга світова війна.

Другий роман — «На волі краще, як в неволі» — розпочинався, згідно із законами серіалу, з того самого місця, в якому скінчився попередній: на узліссі край села пізнього вечора, чи раннього ранку, Галя, зовсім випадково вийшовши по воду, чи там коноплі тіпати, розпізнає в ледь помітній постаті ген далеко в кінці шляху свого судженого. Покинувши посеред дороги відра, чи там коноплі, вона біжить з усієї сили, як американська супержінка Маріон Джонс, щоб, припавши до грудей коханому й відсапавшись, повідомити, що за час його відсутності в них знайшовся хлопчик Василько. Дитинці вже майже рочок, росте здоровеньке, та вищезгаданий зловредний піп Герасим не хоче хрестити хлопчика. «Ну, нехай, і так людиною виросте!» — відповідає Микола і, взявши кохану дружину за білі руки, йде додому, підбравши по дорозі покинуті Галею відра, чи там коноплі. Вдома він виймає з колиски й цілує сина, сідає до столу поснідати, а потім з головою занурюється в революційну діяльність. Трохи більше як за два тижні все село під проводом Миколи виходить зустрічати хлібом-сіллю червонозоряні танки й воїнів-визволителів, єдинокровних братів зі Сходу. З-за клуні на селян позирають з ненавистю місцеві жмикрути-багатії під проводом отця Герасима. Та щасливі трударі не надають великого значення їхній безсилій люті.

Нове щасливе життя розквітає у Ремчицях. Люди з радістю записуються до колгоспу, щоб у спільній праці жити-поживати і лиха не знати. Всі без винятку сільські діти йдуть до школи, де молода й гарна вчителька, що прибула разом з визволителями, навчає їх читати і писати. Миколу Музичука селяни-трудоарі одноголосно обирають головою колгоспу. Їхній вибір схвалюють і на бюро райкому, де Миколу одразу впізнають колишні товариші по в'язничній камері і без кандидатського терміну приймають до лав партії. Головує на бюро райкому колишній сільський дивак Онисим, і орден Бойового Червоного Прапора краплею крові (саме так, «краплею», а не плямою, цей образ добряче здивував Шлойму іще під час прочитання роману й, певно, тому так міцно закарбувався у пам'яті) горить у нього на лацкані піджака. Саме Онисим першим і вітає Миколу, обіймає його й шепоче на вухо: «Знаю — ти гідний. Ти вистоїш. І ти — не зрадиш. Вірю в тебе, Миколо!»

Неповних два роки проіснував у Ремчицях колгосп, яким керував Микола Музичук. І другий роман Степаниди Добромалець закінчувався напередодні 22 червня 1941 року, напередодні початку страшного воєнного лихоліття. В суботу, 21 червня відповідальний партпрацівник Онисим приїхав з району у рідне село і заночував у хаті в голови колгоспу М. Музичука. Сидячи за столом,

при чарці він встиг упівголоса розповісти другові-побратимові Миколі про напружене міжнародне становище, про незліченні гітлерівські полчища за Бугом, «ось тут же, недалечко, там, де Волинь...» А прокинулись Микола з Онисимом і перелякана Галя з трирічним Васильком уже від реву фашистських літаків у чистому небі Батьківщини. Онисим негайно від'їхав до райцентру, щоб там керувати евакуацією, а Миколі звелів збирати всіх колгоспників на загальні збори й на тих зборах оголосити про віроломний напад фашистської Німеччини на Країну Рад та про необхідність збройної боротьби.

Вже подолавши увесь довжелезний ліксанупрівський коридор і піднімаючися сходами на другий поверх, Шлойма висмикнув з тайників пам'яті ще й фабулу третього, заключного роману трилогії. Саме цей роман викликав свого часу у критиків найбільше зауважень та нарікань, оскільки в ньому на сторінках першого варіанта авторка з симпатією вивела образ молодого зв'язківця-оунівця Юрка. Згідно з приватними переказами, сама Степанида Добромолець в роки війни вже доволі зрілою жінкою пережила бурхливий роман з юним націоналістом, що й намагалась завуальовано (та, видно, все ж недостатньо завуальовано) увічнити у своїй прозі. Перепрацьований другий варіант роману було

подано до видавництва із запізненням, а світ він побачив з іще більшим запізненням, після аж чотирьох внутрішніх рецензувань. Двоє з рецензентів мали високі вчені ступені, ну а двоє інших — високі військові звання. У доповненому, зміненому й перепрацьованому тексті Микола Музичук вже за кілька днів після початку війни й приходу окупантів на землю Ровенщини береться за організацію партизанського загону «Месники» в лісах навколо рідного села. Галя з Васильком переховуються у сусідньому селі, в далеких родичів. Онисим, провівши евакуацію в райцентрі, переходить на нелегальне становище і прибуває в рідне село, змінивши зовнішність. Та все ж підступний піп Герасим впізнає колишнього односельчанина й негайно видає його фашистським прихвосням — оунівцям і поліцаям. Незламний Онисим гине під тортурами, так і не виказавши місцезнаходження партизанського загону «Месники». За це партизани вночі здійснюють зухвалий наліт на село, карають попа і його підспівувачів, а потім продовжують свою збройну боротьбу, пускаючи під укіс гітлерівські ешелони на відтинках залізниці Ровно — Сарни та Ровно — Ківерці. Загін Миколи Музичука міцнішає і розростається. Місцеві фашистські прихвосні — оунівці й поліцаї — покриваються холодним потом, почувши саму тільки його назву — «Месники». Та

коли одного разу командир загону поночі пробирається в сусіднє село, щоб там побачитися з дружиною Галею і сином Васильком, він потрапляє в засаду, підлаштовану оунівцями та поліцаями з ініціативи того самого, згадуваного вище молодого націоналіста Юрка, який був з такою симпатією зображений авторкою у першій редакції роману. У другій редакції Юрко, хоча він і бідняцький син, співає в церковному хорі, де й потрапляє під згубний вплив отця Герасима.

Піднявшись на другий поверх, Шлойма з супроводжуючими ішли таким самим коридором, застеленим лінолеумом, тільки замість табличок з назвами кабінетів тут на дверях були номери: 2, 4, 6, 8 і далі згідно з рядом парних чисел. Відповідно палата номер 22 мала бути аж ген десь в кінці коридору. І ще фікусів по кутках не стояло.

У фашистських застінках Микола Музичук лежить поранений, зв'язаний і кинутий у підземелля, без їжі й води декілька днів. Коли його, вже майже непритомного, чийсь руки таки звільняють від кайданів і приводять до тями, він спершу думає, що це прийшли його розстрілювати. Тим більше що все відбувається на світанку, ще лише ледь сіріє. Аж ні, насправді це партизани, несподівано зухвало напавши на райцентр, захопили будинок комендатури, в підземеллі якого й утримували їхнього командира. Ледь живого,

Миколу Музичука попід руки виводять на волю його бойові побратими. Налякані фашисти втекли з містечка, тим більше що зі сходу вже потужно наступає Червона армія, і не за горами той день, коли ненависних загарбників назавжди проженуть з міст і сіл Ровенщини — а сталося це, як усі ми добре пам'ятаємо... ну, коли це сталося? Хто хоче сказати? Ну звичайно ж, у лютому 1944 року...

Перед самими дверима палати номер 22 хтось із супроводжувачів — чи то Самчук, чи Микола Іванович — притримав Шлойму за плече.

— Тут нада подождать. Бо старша жінка може бути в безпам'ятстві або просто спать. І ще одна просьба до вас, Шлойма Васильович, — не нада їй ні в чом перечить, соглашайтесь з усім, що вона скаже. А то, самі поміняєте, може розстроїться пісательніца, серце знову схватить...

Самчук, тихенько відхиливши двері у вузьку шпаринку, спершу зазирнув до палати номер 22, а потім і зовсім дивно нечутно прослизнув своїм великим тілом досередини. Шлойма й Микола Іванович залишились іззовні. Шлойма поторкав пальцями зашиту й заліплєну пластирем брову.

Після визволення Ровенщини від німецько-фашистських загарбників і остаточного встановлення Радянської влади Микола Музичук повертається в рідні Ремчиці й береться за відбудову рідного колгоспу. Галя й Василько теж

повертаються, і возз'єднана родина втішається своєю возз'єднаністю. Повертаються з війни спершу поранені, а потім просто демобілізовані червоноармійці. Багато кого не дочекались жінки-удовиці й діти-сироти. Але час іде, і треба продовжувати будувати нове життя. Та будувати його в повному обсязі перешкоджають кляті сокирники-націоналісти й колишні поліцаї, які, зачавшись у навколишніх лісах, залякують довірливих селян, забороняючи їм записуватись до колгоспу, й навіть убивають молоду вчительку, ту саму, яка приїхала до села у золотому вересні 1939-го. Микола Музичук на чолі загону «яструбків», до якого записались усі демобілізовані воїни й декілька підлітків, таки вступає в герць з оунівськими недолюдками. У цьому страшному, кривавому поєдинку Миколу смертельно ранять, і вже привезений товаришами додому, він встигає, відсторонивши ридаючу Галю, яка припадала йому до прострелених грудей, сказати синові Василькові слова свого заповіту: «Живи чесно, Васю. Вчися. Трудися для людей...» За цими словами його очі затуманились, а з грудей вирвався передсмертний схлип.

До шкільних програм твори Степаниди Добромалець не входили, але вже на факультеті української філології педінституту вони вивчалися, і штудіювалися ретельно, навіть проходили

окремим білетом на іспитах з укррадіолітератури. Сам Шлойма на другому курсі писав курсову роботу з теми «Художні особливості зображення характерів поліських селян у романі-трилогії Степаниди Добромолець». Саме звідтоді він так гарно й закарбував у собі перебіг подій всіх трьох романів. Молода, свіжа, тренувана пам'ять не опиралась, вбираючи в себе, мов губка, всі ці колізії та перипетії. Через це в майбутньому Шлойма часом не міг пригадати деталей з короткої новелки Борхеса чи невеликої повісті Грабала, прочитаних набагато пізніше, але сюжети всіх трьох романів Степаниди Добромолець засіли в ньому назавжди.

Двері палати номер 22 рипнули, і з-за них з'явився Самчук. Вся його службова зовнішність, з обличчям включно, променилась непідробною турботою, повагою й шанобливістю.

— Значить так, Шлойма Васильович. Вона зараз приготується, і ви зайдете. Ми з Миколою Івановичем вас тут подождем. Це другий етаж, вікна там в палаті зарешочені, так що даже й не думайте, другого вихода, як у ці двері, у вас нема. Пробудете, скільки потребується, тільки так, щоб не дуже утомлять старушку. І не нервировать. Соголашайтеся з усім, що вона вам скаже, про що не попросить. Вона лежить, не встає, так що ви коло неї сядьте, на близькому расстоянїї, щоб вона вас

харашо чула й бачила. Все, давайте, заходьте. Помніть, ми тут, рядом, за дверима.

Шлойма потягнув на себе двері й увійшов у напівтемний зашторений простір палати. Приміщення було вузьким і довгим. Якась квітка — чи й не фікус — похилилась у горщику на застеленій газетою табуретці біля стіни, виділяючи кисень згідно зі своїм рослинним призначенням. А далі, біля вікна, у глибині палати, на високому ортопедичному ліжку лежала, виклавши руки поверх товстої пухової ковдри й підвівши йому назустріч розкошлану голову, сама помираюча й вічно жива Українська Радянська Література. Повільними, обережними кроками, майже навпомацки у штучному сутінку палати Шлойма підійшов до узголів'я ліжка.

* * *

Це була величезна жінка, вагою, без сумніву, далеко понад центнер. «Ніколи не думав, що вона така велика... — майнуло у Шлойми в голові. — Але ж і бачив я її всього кілька разів у житті, й тільки з відстані. Та і років звідтоді минуло щонайменше тридцять». Туша в ліжку правильною куполоподібною горою здіймалась під ковдрою, ногами до заштореного вікна. Ліжко тоненько й жалібно поскрипувало, коли вона ворушилася. Сиве

жорстке волосся на голові Степаниди Добромолець ще зберігало сліди завивки, карі очі з-під сивуватих брів дивилися серйозно, тверезо й цілком осмислено.

Шлойма нерішуче спинився біля самого ліжка, шукаючи очима, де б тут можна було присісти.

— Сідайте ось тут. Петре, дай стільця людині, — промовила письменниця неголосно, але твердо й розбірливо. І тільки зараз Шлойма помітив, що в палаті є ще хтось. В ногах ліжка, скулившись і злившись зі шторами, сидів і неначе куняв невисокий, проте широкоплечий чоловічок з борідкою на вилицюватому обличчі психіатра-невропатолога. Почувши звернені до нього слова старої письменниці, чоловік метушливо підхопився й, витягнувши з-під ліжка біле судно, в якому щось плюскотіло, перехопив його шийкою вперед і прожогом вилетів за двері палати.

— Ось, тепер ми самі. — Степанида Добромолець, стиха кречнувши, повернулася на лівий бік, обличчям до Шлойми, від чого ліжка протяжно верескнуло. — Тепер можемо спокійно поговорити. Як ви доїхали? Яка там у вас погода?

— Дякую, нормально. — Фраза вискочила зі Шлойми без жодного осмислення, як стандартна відповідь на стандартне запитання. — Погода... як зазвичай погода у вересні.

— Ви їхали сюди автобусом чи потягом? — наступне запитання було вже менш стандартним, та не менш незрозумілим.

— Я приїхав автом. Автомобілем, Степанидо Порфірівно. — Шлойма підійшов ще на крок ближче й, не питаючи дозволу, легенько опустився на ліжку в ногах у письменниці, саме на те місце, де нещодавно сидів чоловік, названий Петром, який щось довго не ніс обіцяного стільця.

— Автомобілем... Ви маєте свій автомобіль? У вас там письменник може дозволити собі мати власний автомобіль... — У голосі старої письменниці бринів чи то смуток, чи то погано прихована заздрість.

Шлойма вирішив обережно прояснити все до кінця. Степанида Добромалець підтяглась за бильце ліжка і підбила сама собі подушку під головою, щоб краще бачити співрозмовника.

— Ні, це не моє авто. Колись я мав авто, але воно вже старе, не пройшло техогляду. А це я винайняв, узяв напрокат.

— У вас там можна взяти авто напрокат? Як це цікаво...

— Можна... як усяку іншу річ. — Розмова котилась якимсь незрозумілим, непередбачуваним руслом, але направляти її Шлоймі не хотілося.

— Отож-бо й воно — як усяку річ! У вас там і людина стає річчю! І людину можна взяти

напрокат! А особливо — жінку! Жінка у вас стає предметом торгу! Вона змушена продавати своє тіло, потоптувати власну гідність, жіночу честь! — Степанида Добромалець вже не промовляла, а кричала ці фрази кудись вгору, у стелю чи в зашторене вікно, так що Шлойма навіть подумав про можливу наявність якихось прослуховуючих пристроїв у палаті номер 22. Він не мав що відповісти на гнівні інвективи старої письменниці, та вони начебто й не дуже стосувались його особисто. Принаймні якоїсь своєї власної вини за пригноблене становище жінок у світі він не почував. До жінок він ставився з помірною приязню та симпатією, зрештою й вони відповідали тим самим.

Та за мить напад люті в Степаниди Порфірівни минувся так само раптово, як і накотився. Вона іще кілька разів гойднулась у ліжку і втихла, ніби коротка літня буря на піку власної активності. Недовго помовчавши, стара письменниця продовжила сеанс запитань-відповідей:

— А скажіть мені, молодий чоловіче... Там у вас начебто був колись, за часів моєї молодості... якийсь молодий перспективний прозаїк. Прізвище його... прізвище на «а» закінчувалося. Причина... Плачина... Діброва... Мерега... Якесь таке прізвище. То я хотіла б у вас поцікавитись — він

живий іще? Нічого з ним не трапилося? Що він пише тепер?

«Нічого не зрозумів. Де це — „там у вас“? І коли були часи її молодості? Чому я мушу про це пам'ятати? Та й прізвище таке нічогісінько мені не каже — Кручина, Дрючина...» — Усі ці думки беспорядно пролетіли в голові у Шлойми, і він, аби хоч щось відповісти, пробурмотів після паузи:

— Він... він працює. Пише, видається. Критика його хвалить. — Бо розчаровувати й нервувати стару письменницю не хотілося, згідно з вказівками Самчука, який чекав за порогом. Та вона й сама, здається, вже забула своє попереднє запитання, бо на кілька хвилин знову зосереджено замовкла, потім довгим зусиллям-рухом дістала звідкись із-за спини прозору пластикову кисневу маску зі шлангом і, піднісши її до обличчя, зробила кілька тяжких, хрипких, глибоких вдихів.

— Розумієте, я тут уже давно... — Вона знову серйозно й осмислено подивилася Шлоймі в очі, відвівши маску від рота. — І, напевно, вже тут і залишуся. Тому я сьогодні подзвонила в обком, зв'язалася особисто з товаришем Манасенком, і він дав добро на цю нашу зустріч. Так-так, не дивуйтесь! Ви, напевно, чули, що Степанида Добромолець постійно перебуває в опалі, в опа... опозиції... Але й тут, у нас вміють прислухатись до думки письменника... інколи. Коли бувають

змушені до цього. Й навіть роблять відповідні кроки назустріч. Якщо виявити характер і на цьому наполягти. Якщо твердо настояти.

— Так, я це помітив. — Шлойма подумав, що таки треба щось відповідати, і вліпив це своє речення, відверто недоречне. Степанида Добромолець на ці його слова покривилась, ніби від зубного болю. Роздратування знову зненацька охопило її.

— Так ось, слухайте мене й не перебивайте... — Верескнувши цілком непритаманним їй високим тоном, стара письменниця зробила коротку й уїдливу паузу, в якій Шлойма внутрішньо зіщулювся й від відчуття незручності аж підібгав пальці в черевиках. — Я вас запросила сюди не просто так. Не теревені з вами правити. Зараз я вам передам одну річ. Це мій твір. Мій останній твір. Мій головний твір. Твір усього мого життя. — Степанида Добромолець, знову кречнувши, повернулась у ліжку і з-за спини, з-під ковдри, із бездонних надрів свого неосяжного ложа витягла акуратну зелену папку із зав'язочками, зверху ще й перетягнуту резинкою. Білий картонний квадратик, наклеєний на папку, був у два рядки змержений крупними, друкованими від руки чорнильними літерами: «С. ДОБРОМОЛЕЦЬ. ПОЛІСЬКА САГА». Потримавши в руках, похилитавши, неначе

зваживши папку, Степанида Добромалець, ледь-ледь підвівшись у ліжку, простягла її Шлоймі: — Ось. Вручаю вам цю працю. Ввіряю і довіряю її вам! — Голос її звучав досить-таки урочисто. — Візьміть. Збережіть цей мій твір. Перевезіть його туди, у ваш світ... — Понизивши голос до шепотіння, стара письменниця раптом хрипко кашлянула й не без зусилля видушила із себе продовження своєї урочистої промови: — У вільний світ... У той, що ви його називаєте вільним!.. Можливо, там у вас вдасться опублікувати... цей мій твір, головний твір мого життя. Хочу, дуже хочу, щоб він дійшов до людей, для яких я його сотворила!

Шлойма прийняв папку до рук — вона тягла не менше як на півтора кіло, а то й на всі два. Неначе всередині був не папір, а якась значно важча речовина. Та відкривати папку просто при авторці було незручно. Хоча й цікавість вже точила його — що ж це за сагу сотворила Степанида Порфірівна? Чи не є цей твір продовженням трилогії «Шлях до волі»? Бо жодних інших творів, окрім трилогії, стара письменниця ніколи не писала й не видавала, що, як це не дивно, спрацьовувало їй на користь, бо дозволяло критикам порівнювати її з класиком російської прози Михайлом Шолоховим.

— Я закінчувала його вже тут, у лікарні... — Письменниця невідривно, не кліпаючи дивилась на

папку в руках у Шлойми. — Писала навіть не в шухляду, а сюди, в ліжко. Творила буквально під себе... — останні слова вона вимовила з гідністю й гордістю.

Шлойма мовчав, надалі боячись ляпнути якусь недоречність.

— Ще я хотіла б вам сказати... — Після свого попереднього пасажу Степанида Добромолець дещо знітилась, тон її мови став нерішучим, у голосі забриніли нотки чи то сумніву, чи прохання: — Якщо за видання цього твору буде заплачено... буде нараховано якийсь... якийсь гонорар... — Стара письменниця замовкла і втупилась уже дещо осклілим поглядом Шлоймі в перенісся. Він мовчав, не знаючи, що відповісти, не розуміючи, куди хилиться тема розмови.

Витримавши тривалу паузу, Степанида Добромолець далі незадоволено, але вже не так нерішуче (трепетний тон в голосі щез) продовжила свою думку:

— Тож, якщо вдасться отримати якийсь гонорар — а я не сумніваюсь, що мій твір, коли його видати, безперечно користуватиметься популярністю й збере неабиякі тиражі, — я хотіла б, аби всю суму гонорару **ви** ... — вона зробила чіткий і виразний наголос на останньому займенникові, — після відрахування собі належних комісійних... ну, я гадаю, десять відсотків вас

повинно цілком влаштувати? — в голосі письменниці знову забринів прохальний сумнів, — ...бо вже більше п'ятнадцяти, ну нехай двадцяти відсотків я вам запропонувати аж ніяк не можу...

Шлойма й далі зосереджено мовчав, потрохи збагнувши, до чого хилиться розмова, й все одно нічого не розуміючи в її суті й кінцевій меті. Ліжко знову скреготливо застогнало. Це Степанида Добромалець заворушилась-захиталась усім своїм великим тілом під ковдрою, вмоцнюючися зручніше. Шлоймине мовчання її також нервувало, але вона з усієї сили намагалась цього не показувати. Тож далі вона повільно заговорила знову тихим, тверезим і врівноваженим голосом:

— Ну добре, якщо хочете, можете взяти собі половину... П'ятдесят відсотків я вам ніколи б не запропонувала, якби не перебувала в такому важкому, вкрай безвихідному становищі... Ви повинні розуміти, що це мій єдиний, це мій останній шанс на...

— Зачекайте, Степанидо Порфирівно!.. — спробував було втрутитися Шлойма в її монолог. — Я вас не зовсім... зовсім не... я вас погано розумію...

— Ні! — майже верескнула стара письменниця. — Не перебивайте мене! П'ятдесят відсотків — це все, гранична межа, верхня стеля того, що я можу вам запропонувати! Бо інакше це

вже буде просто грабіжництво! Адже я старалась, працювала, писала, я, можна сказати, душу вклала у цей свій твір. Тож, будьте ласкаві, за половину гонорару взятись і прилаштувати його в котресь із ваших видавництв! А решту, другу половину нарахованого гонорару ви мусите... Чуєте — мусите! Мусите перерахувати сюди, в ровенську міську ощадну касу номер... у центрі, на Ленінській, біля швейної фабрики... Не пригадую номера, зараз прийде Петро, він вам усе скаже... отож — перерахувати в касу на рахунок, його номер вам теж скаже Петро... на ім'я Добромольця... Петра Степанидовича.

Степанίδα Добромолець замовкла, віддихуючись. Шлойма також мовчав. Він і далі все ще нічого не розумів, окрім того, що стара хоче десь опублікувати свій роман і сподівається отримати за це якусь певну суму грошової винагороди. Заперечувати не хотілося, щоб не розчаровувати її й не нервувати не тільки тому, що це було строго заборонено Самчуком, а й з простих морально-етичних поглядів теж.

— Петро... Це мій... Це мій син. — Степанίδα Добромолець, видно, вирішила все прояснити до кінця, не лишати жодних недомовок. — Отримавши цю суму, він зможе... він займеться організацією облаштування експозиції моєї квартири-музею. І це буде перша

меморіальна письменницька квартира-музей у нашому... у нашому з вами місті, Шлоймо Васильовичу... — Голос старої письменниці потроху тихшав, темп мови уповільнювався, сама вона неначе непомітно поринала в сон чи в якийсь інший трансний стан.

Ззаду хтось торкнув Шлойму за плече. Від несподіванки Ецірван здригнувся й підхопився з краєчка ліжка, ледь не впустивши при цьому зеленої папки, яку був поклав на коліна. За спиною в нього стояв Петро. «Як нечутно він підійшов. Навіть двері не рипнули, і кроків чути не було», — встиг подумати Шлойма, доки Петро короткими оцупкуватими пальцями не потягнув його до себе за гудзика на джинсівці:

— Давайте відійдемо... Треба поговорити...

Судна в руках у Петра вже не було, але не було й обіцяного стільця, й від рук у нього пахло суничним милом. Шлойма відійшов з ним від ліжка, всього на кілька кроків у бік дверей, іще встигнувши озирнутись на стару письменницю, яка хоч іще ворушила губами, нечутно промовляючи якісь слова йому навздогін, та вже поволі закотила очі під лоба й одноманітно, ритмічно захропла, простягаючись горлиць на подушці, що повільно осідала, і випростуючи ноги під ковдрою.

— Розумієте... — Петро Степанидович говорив схвильованим басовитим пошептом. —

Розумієте... для матері... не так для матері, як для мене це єдиний шанс вирватися звідси. Повідомлю вам по секрету — я науковець. І мої напрацювання... мої дослідження в галузі порівняльної психіатрії, якщо я зможу виїхати звідси, безперечно зацікавлять моїх колег, фахівців у західному світі... Але для цього... для цього я мушу виїхати безперешкодно, як син знаної письменниці, щоб мені дали вивезти весь мій архів, десятки папок з дослідженнями... Сподіваюсь, ви нам допоможете... Мати поклала такі великі... величезні надії на цю зустріч з вами...

Петро Степанидович натужно дихав, відпрацьоване повітря з глибин його бороди виривалось затхлим і несвіжим, очі світилися неприхованим хвилюванням. Шлойма пригадав невідь-коли прочитану в якійсь книжці думку, що лікарі-психіатри потрохи набираються хворобливого стану від своїх пацієнтів. Не без зусилля відірвавши сильну руку Петра Степанидовича від свого гудзика, він про всяк випадок відступив на крок і з цієї дистанції відказав у широке бородате обличчя з усією можливою серйозністю:

— Я спробую зробити все, що в моїх силах...

Обличчя Петра Степанидовича зраділо просяло, з-під бороди навіть вистромилась несвіжа, сірувата усмішка:

— Ой, я дякую, дякую вам наперед! — Він раптом посерйознішав, неначе пригадавши щось. — А про форму оплати, я сподіваюсь, мати з вами не забула домовитися?..

Шлойма, міцніше притиснувши до грудей зелену папку, перевів на неї погляд і підморгнув, показуючи, що все о'кей, все залагоджено. Петро Степанидович хотів було знову вхопити його за гудзика, та в останню мить, вже піднісши руку, стримав себе і взяв Ецірвана під лікоть. Взяв міцно, трішки розвернув і повільно-повільно повів до виходу, конфіденційно бурмочучи:

— А якщо у вас раптом, не приведи Господи, що трапиться тут у нас, у нашому місті, то ви тільки знайдіть спосіб зв'язатися зі мною, і я також маю змогу надати вам якнайширшу допомогу... Я можу, наприклад, якщо виникне така потреба... провести вам обстеження... експертизу вашого психічного стану, й визнати вас непідсудним за будь-яких обставин... Майте це на увазі, будь ласка.

Шлойма, якому вдалось-таки нарешті звільнити свій лікоть з пальців психіатра й сина старої письменниці, саме пригадав неначе вві сні прослуханий божевільний текст протоколу, зачитаного йому Миколою Івановичем кілька хвилин тому в передбаннику томографа, відсторонився і, трохи нахилившись вперед, відказав секретним півголосом:

— Я безперечно матиму це на увазі. Це й справді може мені знадобитись, навіть найближчим часом. Самі розумієте, життя таке складне. Всяке в ньому трапляється, слід бути готовим до всього.

Петро Степанидович подивився на Шлойму знизу вгору дослідницько-випробовуючим поглядом, як справжній експерт-психіатр на пацієнта, котрий косить під дурочку. По обличчю було помітно, що він не до кінця вірить Ецірвановим словам, вбачаючи (або, швидше, вчуваючи) у них якусь приховану чи то пастку, чи то частку іронії, цілком безпідставно, що слід зазначити окремо. Але сказати щось у відповідь Петро Добромалець не спромігся, бо вони повільним-повільним кроком уже підійшли під самі двері палати, й з-за тих дверей було виразно чути шурхотіння — це Самчук з Миколою Івановичем там, у коридорі, нетерпляче переступали з ноги на ногу. Петро Степанидович вхопив Шлойму за долоню правої руки і стис її з такою силою, що в письменника аж пальці злиплися. Обоє чоловіків мовчки подивились один одному в очі й так само мовчки на прощання кивнули один одному. Вийшов наче взаємний уклін, японський самурайський ритуал. Після поклонів Петро Степанидович так само без жодного слова видобув з кишені штанів квадратову картонну картку, точнісінько таку, як та, що була наклеєна поверх зеленої папки, й підніс

її Шлоймі перед очі. На картці квадратними друкованими літерами акуратно було виведено два номери — ошадної каси й ошадної книжки у ній. Надалі, не промовивши ні слова, Петро Степанидович елегантно запхав картку до нагрудної кишені Шлойминої джинсівки.

Немов на прощання стара письменниця на ліжку під вікном, іще раз потягнувшись, протяжно й неголосно пукнула, але Шлойма, котрий був уже біля дверей, сприйняв це лиш як благословення. Петро кинувся в глибину палати, біля ліжка заметушився, підтикаючи ковдру й поправляючи подушку під головою хворої. А Шлойма Ецірван штовхнув двері й виступив за них, притискаючи до живота зелену папку, стягнуту резинкою. Він відбув важливу зустріч, він вийшов назустріч своїм квадратноплечим провожатим. Самчук і Микола Іванович, обоє з майже радісними виразами облич, повернулись до письменника. В поглядах читалася вдячність за те, що він таки вийшов сам, без примусу, не намагаючись втекти через вікно, яке не було загратованим усупереч попереджувальному Самчуковому твердженню, й навіть квартира в ньому була відчинена, хоча повітря в палаті таки було порядно затхлим, тобто користі від квартирки було нуль.

Шлойма відітхнув з легень останній ковток цього затхлого повітря й запитально подивився на Самчука й Миколу Івановича.

— Ну, куди тепер?

* * *

А тепер знову назад, туди, звідки тебе й привезли, поза дворами, якимись партизанськими вулицями Мірющенка-Остафова-Приходька-Бегми, що в них ізроду не було попередніх назв, бо вони постали вже по війні, забудувались і заселилися людьми, прийшлими з навколишніх сіл, і через це зберегли й сільську мораль, і сільський характер взаємин, хоча тепер ними пролягають маршрути автобусів і навіть тролейбусів. Але місцеві господині ще й сьогодні можуть собі дозволити просто в капцях перебігти перед носом у тролейбуса до сусідки через дорогу позичити солі чи перепитати рецепта квашення огірків. Везуть тебе вже не міліцейським уазиком, а тією самою сірою «волжаною», якою забирали і зі Струтинської, з помешкання батьків. Коли ви залишали ліксанупр, авто вже стояло перед входом до корпусу, в затінку яблуньки, й водія у ньому не було. На колінах у тебе лежить, підстрибуючи, папка, стягнута резинкою, а за вікном легковика пропливає спершу одноповерховий приватний

сектор, а далі й п'ятиповерхові цегляні хрущовки, верхня забудова по вулиці Московській, забудова другої половини шістдесятих. Тут також минала твоя юність, не все ж було парком валандатися. Сюдою пролягав твій шлях до школи, з Остафова ще слід було звернути на коротеньку вуличку, що носила ім'я прогресивного дослідника природи Дарвіна. Саме так, «Дарвіна», без імені, й тебе страшенно здивувало і насмішило, коли в дев'ятому класі Колька Пелех, який мешкав саме на цій вулиці, не знав, як звали сера Чарлза на ім'я. Це з'ясувалось під час відкритого уроку з біології, де були присутніми вчителі з сільських шкіл Ровенського району, а також інспектори райвно і міськвно. Пелех, потенційний золотий медаліст, застуканий зненацька, хвацько шпарив біля дошки відповідь про еволюційний розвиток біологічних видів, непомітно підглядаючи в шпаргалку і вживаючи тільки прізвище вченого, а коли роздратована такою неповагою вчителька попросила його таки називати дослідника на ім'я, зам'явся. Вирішивши допомогти учневі виплутатись, щоб і самій не потрапляти в незручне становище, біологічка наважилась на підказку: «Його звали так само, як кіноартиста Чапліна. Знаєш Чапліна? То як його звали?» Пелех, не вагаючись, випалив у відповідь: «Чарлі!» Відкритий урок вчительці біології оцінили на «відмінно».

Микола Іванович, сидячи поряд Самчука, який кермує «Волгою», раптом обернувся до тебе на задні сидіння й, усміхаючись, попросив ще одну сигарету іностранну, якщо осталися, канєшно ж. Ти помацав по кишенях джинсівки, але пачка «Галуазу» виявилась чомусь у лівій кишені, хоча ти завжди мав звичку класти її в праву. Та й сигарет у ній відчутно поменшало. Лишилося їх там п'ять чи шість, одну з них ти простягнув Миколі Івановичу, другу запалив сам. Курилося смачно, але потім швидко почало піднуджувати — чи то від голоду, чи тому, що довго не палив.

Погода, про яку нещодавно запитувала Степанида Добромалець, почала змінюватись. Замість сонячно-туманного ранкового сфумато, яке тривало й до пообідньої пори, зараз небо вже затяглося серйозніше, й навіть дрібні, мікроскопічні краплі мжички росою осідають онде на вітровому склі «волжани».

З Московської на останньому перехресті, за квартал від Стіни, біля гуртожитку медучилища ви звернули праворуч, на Кузнецова, промчали вгору просто попід вікнами наріжної квартири Бляшаних на другому поверсі, над аптекою, ти ще встиг озирнутись: ану, чи не палить там на балконі, схилившись на поруччя, пенсіонер-патологоанатом І. Бляшаний? Ліворуч, за гранітним парапетом простилається парк, ти там уже був сьогодні,

власне, саме звідси, від цього парапету ти й почав сьогоднішню свою прогулянку, таку бажану, довго очікувану й таку невдалу. Але ж тебе немарно тягло сюди. Ти справді потребував, справді мусив побувати тут. Мусив вдихнути цього повітря, пройтися затінком цих дерев, нерівним асфальтом цих алейок. Бо хоч бував ти і в тихому берлінському Тіргартені, і на залюднених краківських Плантах, і в мюнхенському Енгліше-Гартені переступав через тіла нудистів понад вузькою притокою річечки Ізар, і Люксембурзький сад в Парижі, й Літній сад у Петербурзі, і Лазенки у Варшаві простеляли перед тобою жорстку своїх доріжок, та саме цей парк живе у тобі, зринає в свідомості при односкладовому слові з чотирьох літер «п. а. р. к.». Чотири літери, з них три глухих приголосних... «Пха-р-рк!» — неначе звук розриву, роздирання тканини, і в прорізу високу вузьку щілину видно той інший, затишний, безповоротно втрачений, спокійний милий світ, в якому все погане перебувало десь далеко, там, за океаном, у тому страшному, чужому, продажному світі, де правив бал Жовтий Диявол, де пентагонівські яструби висиджували атомну бомбу, де трудящі вишиковувались у довжелезні черги на біржу праці, щоб знайти хоча б якусь роботу і хоч якось прогледувати свою родину. А тут

синові-другокласникові давали десять копійок на дитячий сеанс — і він чимчикував собі парком до найближчого кінотеатру ім. Шевченка чи до «Юності», трохи далі, в центрі, і нічого з ним не траплялося — це ж вам не Сентрел Парк в Нью-Йорку!.. Й назад повертався надвечір, добряче потинявшись містом, також через парк. Нехай гуляє дитина, надворі ж така гарна пора, а по телевізору зовсім нічого дивитися: по першій програмі «Сельский час», а по другій «Таланти твої, Україно!» Ну а ввечері, після програми «Час» ще фільм якийсь покажуть, чи то молдавський, про лаутарів, чи кіностудії «Узбекфільм», а потім, уже зовсім пізно — «Документальный экран», що веде отой відомий російський поет, який затинається, або «Камера смотрит в мир» — там такі страхи показують, про демонстрації безробітних, і як їх поліція лупцює, а в Ізраїлі знову жиди з арабами чубляться, і чого вони всі там хочуть? А от Міна Бенционівна з другого під'їзду, та, що в списку мешканців на першому поверсі пишеться як Ніна Борисівна, з Ізраїлю посилку отримала. Там і шуба нова з натурального хутра, й хустка, і дві шапки, і всякої легкої одежі повно. Але в листі, який був до посилки вкладений, родичі пишуть, що все в них дуже дорого, й вони собі не дуже багато можуть дозволити купити... А ще в них жінок в армію забирають, хай бог милує, в казармі жити, онучі